

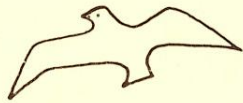
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

2

ΑΘΗΝΑ

Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ 2

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

2

*Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ὁ Ἐφημέριος»
τῶν ἐτῶν 1983 - 1984. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς
Ἀποστολικῆς Διακονίας.*

*Ἐξώφυλλο: Ὁ Καλὸς Ποιμὴν, παλαιοχριστιανικὸ
γράμμα.*

ΑΘΗΝΑ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Σιγγιμοτύπων καὶ Περιπλονήσεων» περιλαμβάνει μιὰ νέα σειρά ἄρθρων, πὸν φιλοξενήθηκαν στὶς σελίδες τοῦ «Ἐφημερίου» ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1983 ἕως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1984. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ καλύπτουν ἀναζητήσεις σὲ ἐπίκαιρους δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας.

Συγκεκριωμένα σὲ τρεῖς θεματικὲς ἐνότητες, ἐπιχειροῦν στὴν πρώτη ἀπ' αὐτές, νὰ ἐπισημάνουν τὴν πλούσια ποιμαντικὴ ἀτμόσφαιρα πὸν ἐνπάρχει κατὰ τὴ διαδοχὴ τῶν ἐορτῶν στὴ διάρκεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας ἔτους. Ἀναδεικνύεται ἔτσι ἡ ποιμαντικὴ διάσταση τῶν ἐορτῶν, κατὰ τὶς ὁποῖες, πιστοὶ καὶ ποιμένες, μὲ ἐναλλασσόμενες ταυτίσεις καὶ μεταθέσεις μεταβαίνουν στὴ θέση τῶν ἐορταζομένων ἁγίων καθὼς καὶ στὸν τόπο καὶ τὸν χρόνον τῶν βιωμένων γεγονότων, μεταφέροντας πρόσωπα καὶ καταστάσεις στὴν προσωπικὴ τους ζωὴ. Τὸ «ἐορταστικὸν» αὐτὸ πλαίσιο μᾶς κάνει νὰ συνειδητοποιοῦμε, μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες προσεγγίσεις, τὴν ποιμαντικὴ σημασία τοῦ ὑποβλητικοῦ διακόσμου πὸν μᾶς περιβάλλει κατὰ τὴν ὀρθόδοξον λατρεία, ὅπως τῶν φώτων, τῶν εἰκόνων καὶ ἄλλων πολλῶν «σκευῶν» διαποιμάνσεως.

Ἡ κοινωνία, πὸν ἐπιτυγχάνεται μὲ ἀφορμὴ τοὺς ἐορτολογικοὺς κύκλους τοῦ ἔτους, συνιστᾷ προϋπόθεσιν γιὰ τὴν ἐπίτευξιν οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ ποιμένων καὶ ποιμαινομένων, θέμα πὸν θίγεται στὴ δεύτερη ἐνότητα. Γνωρίζομε ὅλοι τὶς δυσκολίες γιὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἀληθινῆς ποιμαντικῆς ἐπικοινωνίας, πὸν τὶς περισσότερες φορὲς, ὀφείλονται, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα αἴτια, καὶ στὴν ἐπικρατοῦσα ἄγνοια συγκεκριμένων ὄρων, κανόνων καὶ συνθηκῶν ἐπαφῆς ἢ καὶ στὴν ἔλλειψιν «σημείων αἰξέως», πὸν θὰ διευκόλυναν τὸν διάλογον. Γι' αὐτὸ τονίζεται ἰδιαίτερα ἡ ἱκανοποίησιν καὶ ἡ χαρὰ τῶν

ἐκκλησιαστικῶν ὑπευθύνων, ὅταν διαπιστώνουν ἀμφίδρομο πέρασμα τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος μεταξὺ ποιμένων καὶ ποιμαινομένων.

Στὴν περίπτωση τῆς πλήρους ἢ καὶ μερικῆς ἔστω ἀποκαταστάσεως ἐπικοινωνίας καὶ διαλόγου καθίσταται δυνατὴ καὶ ἡ ἀντιμετώπιση προβλημάτων, ποὺ ἀπασχολοῦν τοὺς σημερινούς πιστοὺς καὶ ποὺ ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐργασία, τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, τὴν πτώση καὶ τὴν ἀνάσταση. Σ' αὐτὲς καὶ σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, οἱ ἐφημέριοι καλοῦνται νὰ συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ συμβάλουν μετὰ τὸν κατάλληλο τρόπο πρὸς τὴν ἐπίλυση τῶν ποιματιῶν προβλημάτων. Ὁρισμένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ προβλήματα θίγονται στὴν τρίτη ἐνότητα τοῦ παρόντος τόμου.

Θεομύτικες εὐχαριστίες ὀφείλονται, γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά, στὸν σεβαστὸ καθηγητὴ κ. Εὐάγγελο Θεοδώρου, διευθυντὴ τῶν περιοδικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, γὰρ τὴν ἐμπιστοσύνη μετὰ τὴν ὁποία μετὰ περιέβαλλε καὶ γιὰ τὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ βοήθειά του καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φάση τῆς τακτικῆς μου συνεργασίας μετὰ τὸν (Ἐφημέριον).

Εὐχαριστῶ ἐπίσης θεομὰ τοὺς ἀγαπητοὺς συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ κ. Εὐάγγελο Λέκκο γιὰ τὴν ἀοκνη διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν καὶ κ. Δημήτρη Φερούση γιὰ τὴν ἐπιμέλεια στὴ διάταξη τοῦ κειμένου καὶ τῶν φωτογραφιῶν.

Θὰ ἦταν παράλειψη ἂν δὲν μνημονεύαμε μετὰ ἐγνωμοσύνη, ὅλους ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ἀναπαράγουμε κείμενα, σκίτσα ἢ φωτογραφίες. Τοὺς εὐχαριστοῦμε καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτῆ, γιατί, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπο συμβάλλουν ὥστε νὰ ἐλκυσθεῖ περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν καὶ νὰ ἐξεικονισθεῖ καλλίτερον ἢ μὲ θοδ ο ς ποὺ ἔχει ἐπιλέξει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου γιὰ τὴν παρουσίαση μορφῶν ποιμαντικῆς διακονίας.

A. M. Στανρόπουλος

Νέο Φάληρο, 17 Ἰουλίου 1984

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
Ἡ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ	9
Πρὸς Ἐκκλησιασμὸν	11
Ὁλγας Βότση, Τὰ μικρὰ παιδιὰ	18
Ἐορταστικά	19
Olivier Clément, Ἐνα παιδί ποὺ κοιμάται	25
Ἡ δύναμη τῆς εἰκόνας	28
Κωνσταντίνου Θεοτόκη, Ὁ ἀγιογράφος	36
Φῶς ἀναστάσιμο	45
Ἡ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	51
Ποιμαντικά σημεῖα στίξεως	53
Δυσκολίες ἐπικοινωνίας	59
Προσκλητήρια γάμου, μηνύματα ζωῆς	68
Ἡ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	77
Γιὰ μιὰ ἱστορία ἀγάπης	79
Ἄρη Φακίνου, Ἡ ἱστορία μιᾶς χαμένης γῆς;	85
Ἡ ἀγάπη μητέρα	93
Ἡ χρῆση τῶν ναρκωτικῶν	106
Κασσιανῆς Πανουτσοπούλου, Ἐνα ἀλλιώτικὸ μῆνυμα	135

Ἡ αὐτοκτονία ὡς ποιμαντικὸ πρόβλημα	140
<i>Erbin Ringel</i> , Ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοκτο- νίας στοὺς νέους	146

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ . . .	163
-------------------------------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	165
------------------------------	-----

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

*Κόλπους Πατρὸς τυποῦσι τοῦ σοῦ, Χριστέ μου,
Τοῦ Συμεὼν αἱ χεῖρες αἱ φέρουσί σε.*

Στίχοι τοῦ Ὁρθροῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς.

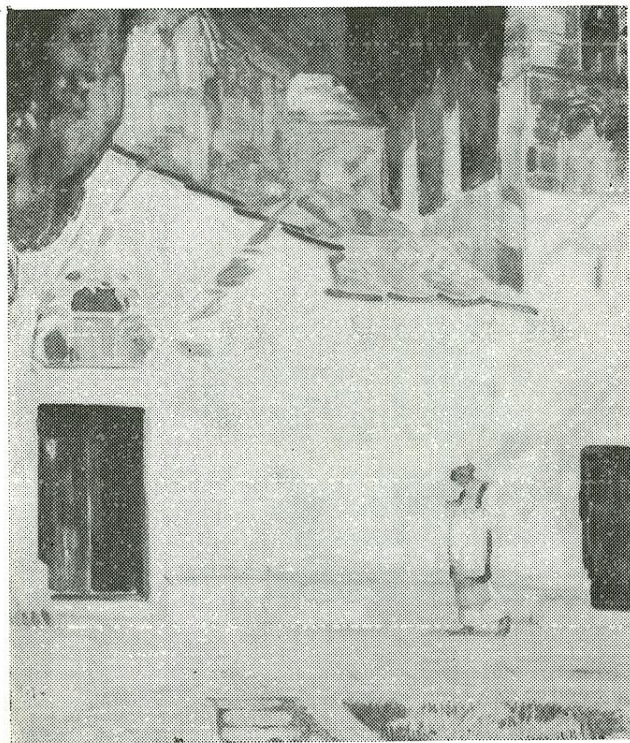
ΠΡΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΟ

Ὁ ἄνθρωπος προσεγγίζει τὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους. Γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριδέστεροι θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ πούμε, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺν πλησιάζει τὸν ἄνθρωπο μὲ διαδοχικὲς προσεγγίσεις. Σ' αὐτὴ τὴν πορεία ὑπάρχουν ἀσφαλῶς προνομακῆς στιγμῆς, πὺν ὀριοθετοῦν μέσα στὸν χῶρο καὶ στὸ χρόνο τὸ συνεχῆς αὐτὸ ἄγγιγμα τῆς Βασιλείας.

Οἱ μεγάλες γιορτῆς τῆς Ἐκκλησίας, σημάδια αὐτῶν τῶν προσεγγίσεων, μᾶς βοηθοῦν νὰ ζήσουμε τὰ σπουδαῖα αὐτὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας. Μᾶς προσφέρουν τὴν εὐκαιρία νὰ μεταφέρουμε στὴ ζωὴ μας καὶ νὰ κάνομε δικὰ μας τὰ πρόσωπα πὺν διαδραμάτισαν τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ πὺν φανερώθηκε μέσα τους. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ μὲ διαδοχικὲς ταυτίσεις, μπορούμε νὰ μεταφερθοῦμε στὴ θέση τους καὶ νὰ «παίζουμε» σὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα τὰ πρόσωπα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἑορτολογίου - «δραματολογίου».

Ἔτσι, λοιπὸν, στὴν ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, πὺν μὲ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ ἑορτάζουμε στῆς 2 Φεβρουαρίου, εἶναι δυνατό «κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ σκιώδους καὶ νομικοῦ γράμματος» ν' ἀκολουθήσουμε ὡς μητέρες, ὡς γονεῖς, τὰ δῆματα τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ νὰ ἀναγάγομε τὸν Ἰησοῦ στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντος γιὰ νὰ τὸν παρουσιάσουμε καὶ νὰ τὸν ἀφιερῶσουμε στὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας (βλ. Λουκᾶ 6' 22-40). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ζήσουμε ἀνεπανάληπτες στιγμῆς μαθητείας σὲ μιὰ Παράδοση πὺν δὲν θέλει τὸ παιδὶ ἔντα-

γμένο σ' ἕναν αὐτόνομο «οἰκογενειακὸ κύκλο», ἀπομονω-
μένο μέσα σ' ἕνα κατὰ κλειστο καὶ στεγανὸ περιβάλλον,
πολύτιμο ἀντικείμενο ποὺ «ἀνήκει» μ ὀ ν ο στή μη-
τέρα ἢ στοὺς γεννήτορές του, ἀλλὰ ποὺ θεωρεῖ τὸ παιδί
δῶρον ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὸ προσφέρει ὡς «σὸν ἐκ τῶν σῶν»
στὸν Κύριο.

Κ. Παρθένη, Καισαριανή, 1909. Ἰδιωτικὴ συλλογή. Ἀπὸ
τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ 1984 τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος.

«Ἰσταμένης δὲ τῆς μητρὸς μετὰ τοῦ
βρέφους πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναοῦ...».

Μιά τέτοια βίωση από μέρους τῶν γονέων τοῦ συγκεκριμένου αὐτοῦ γεγονότος ἀπὸ τῆ ζωῆ τῆς Μαρίας, τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, μπορεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσει νὰ ζοῦν ἔτσι τὸν δικό τους «σαραντισμό», κάθε φορὰ πού ἀξιῶνται νὰ φέρνουν μιὰ νέα ζωὴ μέσα στὸν κόσμο. Τὸ παιδί μας, ἔτσι κι ἀλλιῶς, εἶναι προορισμένο νὰ ἐγκαταλείψει κάποτε τὸν πατέρα του καὶ τὴ μητέρα του (πρβλ. Γενέσεως 6' 24).

Τὸν δρόμο ἴμως αὐτόν, τοῦ τὸν ὑποδεικνύουμε πρῶτοι ἔμεῖς, ὡς γονεῖς. Δὲν τὸ κρατοῦμε κοντὰ μας σὲ μιὰ ἀσφυκτικὰ αὐτοδύναμη, αὐθύπαρκτη αὐτάρκεια, πού μοιραῖα καταστᾶ: νὰ γίνῃ παρασιτικὴ συμπίεση. Ὁδηγοῦμε τὸ παιδί «πρὸς ἐκκλησιασμό», στὴ μοναδικὴ καὶ ἀληθινὰ καταξιωμένη «κοινωνικοποίησή» του. Αὐτὴ μας ἢ στάση εἶναι μιὰ ἀπάντηση στὴν πρόσκληση - πρόσταγμα τοῦ Κυρίου: «ἄφετε τὰ παιδιά καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔλθειν πρὸς με» (Ματθαίου 10' 14), ὁ ὁποῖος καὶ σπεύδει σὲ προῦπάντησή τους. Γ ν ω ρ ί ζ ο υ μ ε, πῶς κατὰ παράδοξο, «προφητικὸ» τρόπο:

«Τὰ παιδιά μας δὲν εἶναι παιδιά μας.

Ἔρχονται στὴ ζωὴ μὲ τὴ βοήθειά μας, ἀλλ' ἔχι ἀπὸ μᾶς.

Καὶ μ' ὄλο πού εἶναι μαζί μας δὲν ἀνήκουν σὲ μᾶς.

Ἐμεῖς εἴμαστε τὰ τόξα, ἀπ' ὅπου τὰ παιδιά μας σὰ ζωντανὰ βέλη θὰ τιναχτοῦν μπροστά».

(Χαλὶλ Γκιμπράν, 1883-1931, Ὁ προφήτης)

Τὶ ὑψηλὸ ρόλο θὰ διαδραματίζει καὶ ὁ ἱερεὺς, ὅταν παράλληλα κι αὐτός, ὅπως οἱ γονεῖς στὸ δικό τους ρόλο, μπορέσει στὴ γιορτῆ αὐτῆ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν θεοδόχο Συμεῶν καὶ νὰ βαστάσει σωματωθέντα τὸν προαιώνιον

Λόγον τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ δεῖ μὲ τὰ μάτια του τὴν σωτηρία καὶ τὸ φῶς (Λουκᾶ 6' 30-31). Τὰ χέρια τοῦ Συμεῶν παριστάνουν τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καθὼς μᾶς τὸ δηλώνουν οἱ στίχοι πού διαβάζονται πρὶν ἀπὸ τὸ Συναξάρι, στὸν ἕρθεο τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς.

«Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμα σου ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ... φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν...» (Λουκᾶ 6' 29-31)*.

Τὴν ἴδια αὐτὴ στάση μπορεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ τὴν μεταφέρει καὶ κάθε φορὰ πὺ «ἐκκλησιάζεται» ἓνα νέο παιδάκι, ὅταν τὸ φέρνει γιὰ «εὐχὲς» ἢ μητέρα του συνοδευμένη ἀπὸ τὸν πατέρα του ἢ τὸν ἀνάδοχό του. Ὁ ἀγαθὸς ποιμένας, μπορεῖ τότε νὰ βρεῖ ἀφορμὴ νὰ ἐξηγήσει στοὺς γονεῖς τὴ σημασία τῆς τελετῆς τοῦ σαραντισμοῦ καὶ νὰ τοὺς θυμίσει: «αὐτὸ τὸ Φ ὦ ς ἀπ' ὅπου ἔρχεται τὸ παιδί» τους.

Ὁ ἱερέας, ὑποδεχόμενος τὸ μικρὸ αὐτὸ παιδάκι στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, δέχεται τὸν ἴδιο τὸν Κύριο στὴν ἀγκαλιά του (πρὸβλ. Ματθαίου ιη' 5) καὶ ἀνάλογος θὰ εἶναι ὁ σεβασμὸς, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσευχὴ του γιὰ τὸν νέον αὐτὸν «κατηχούμενο» τῆς Ἐκκλησίας. Εὐλογημένες στιγμὲς, κατὰ τίς ὁποῖες ὁ ποιμένας εἰσάγει τὸ νέο βλαστὸ ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπανεισάγει: ἔλη τὴν οἰκογένεια μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν Ὅποια θὰ ἀντλήσουν ὅλοι δύναμη καὶ ζωὴ γιὰ νὰ πορευθοῦν στοὺς δύσκολους καιροὺς μας, σκαπανεῖς αὐτοὶ τῆς καινῆς κτίσεως.

Στέκουν ἐκεῖ, ἀσάλευτα, βλα ἓνα χαμιόγελο ἀγγελικό.

* Ρέμπραντ, Ὁ Συμεὼν στὸ Ναό, 1669 (ἔτος τοῦ θανάτου του). Στοκχόλμη, Ἐθνικὸ Μουσεῖο. Ὁ πίνακας βρέθηκε μισοτελειωμένος πάνω σὲ καβαλέτο στὸ ἐργαστήρι τοῦ καλλιτέχνη, συναρπαστικὴ μαρτυρία τῆς ὑψηλῆς τέχνης τοῦ λίγο καιροῦ πρὶν πεθάνει. Ἐπρόκειτο γιὰ προαίσθησι τοῦ γέροντα Ρέμπραντ καὶ ταύτισή του μὲ τὸν πρεσβύτερο Συμεὼν; Ποιὸς, ὅμως, μπορεῖ νὰ εἰσχωρήσει στὸ μυστήριό τοῦ ἀνθρώπου;

Τὴν ἴδια αὐτὴ στάση μπορεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ τὴν μεταφέρει καὶ κάθε φορὰ ποὺ «ἐκκλησιάζεται» ἓνα νέο παιδάκι, ὅταν τὸ φέρνει γιὰ «εὐχές» ἢ μητέρα του συνοδευομένη ἀπὸ τὸν πατέρα του ἢ τὸν ἀνάδοχό του. Ὁ ἀγαθὸς ποιμένας, μπορεῖ τότε νὰ βρεῖ ἀφορμὴ νὰ ἐξηγήσει στοὺς γονεῖς τὴ σημασία τῆς τελετῆς τοῦ σαραντισμοῦ καὶ νὰ τοὺς θυμίσει «αὐτὸ τὸ Φ ὦ ς ἀπ' ὅπου ἔρχεται τὸ παιδί» τους.

Ὁ ἱερέας, ὑποδεχόμενος τὸ μικρὸ αὐτὸ παιδάκι στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, δέχεται τὸν ἴδιο τὸν Κύριο στὴν ἀγκαλιά του (πρβλ. Ματθαίου ιη' 5) καὶ ἀνάλογος θὰ εἶναι ὁ σεβασμὸς, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσευχὴ του γιὰ τὸν νέον αὐτὸν «κατηχούμενο» τῆς Ἐκκλησίας. Εὐλογημένες στιγμές, κατὰ τίς ὁποῖες ὁ ποιμένας εἰσάγει τὸ νέο βλαστὸ ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπαινείσάγει ὅλη τὴν οἰκογένεια μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν Ὅποία θὰ ἀντλήσουν ὄλοι δύναμη καὶ ζωὴ γιὰ νὰ πορευθοῦν στοὺς δύσκολους καιροὺς μας, σκαπανεῖς αὐτοὶ τῆς καινῆς κτίσεως.

Στέκουν ἐκεῖ, ἀσάλευτα, βλα ἓνα χαμόγελο ἀγγελικό.

* Ρέμπραντ, Ὁ Συμεὼν στὸ Ναό, 1669 (ἔτος τοῦ θανάτου του). Στοκχόλμη, Ἐθνικὸ Μουσεῖο. Ὁ πίνακας βρέθηκε μισοτελειωμένος πάνω σὲ καβαλέτο στὸ ἐργαστήρι τοῦ καλλιτέχνη, συναρπαστικὴ μαρτυρία τῆς ὑψηλῆς τέχνης τοῦ λίγο καιρὸ πρὶν πεθάνει. Ἐπρόκειτο γιὰ προαίσθηση τοῦ γέροντα Ρέμπραντ καὶ ταύτισή του μὲ τὸν πρεσβύτερο Συμεὼν; Ποιὸς, ὅμως, μπορεῖ νὰ εἰσχωρήσει στὸ μυστήριό τοῦ ἀνθρώπου;

ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ

Σὰ ρόδα ἀνοίγουν τὰ νέα μάτια στήν καινούργια ζωή.
Ἐκθαμβὰ χαμογελοῦν στὸ φῶς, στὶς φωνές,
στὶς ἀπροσδιόριστες ρίγες ποὺ ἀλλακώνουν τὴ μέρα,
στὶς χειρονομίες.

Μπλέκονται τὰ μικρὰ σώματα στῶν μεγάλων τὰ πόδια
σὰ στοὺς κορμούς μαγεμένου δάσους.

Ἀκόμα δὲν ἔχει φύγει ἡ γύρη ἀπ' τὰ μάτια τους,
ἀκόμα γυρίζει τὸ χελιδόνι γύρω τους
νὰ χτίσει στὰ χεῖλη τους τὴ μικρὴ φωλιά του.
Ἔοικε πλέουν ἀκόμα στ' ὄνειρο καὶ στὴ θολή μουσική.
Οἱ μεταξωτὲς μεμβράνες μόλις τώρα σκιστήκαν
καὶ αὐτὰ δὲν ξέφρουν ποιοῦ δρόμο ν' ἀκολουθήσουν.

Στέκουν ἐκεῖ, ἀσάλευτα, ὅλα ἕνα χαμόγελο ἀγγελικό,
ποὺ προφταίνει ἀκόμα ἢ Ἀπεραντοσύνη,
μὲ τὰ ἐλέφαρα τῶν μικρῶν παιδιῶν,
μὲ τὴν τρυφερὴ ὑπαρξή τους,
στὴν πόρτα τοῦ κόσμου μας ν' ἀποθέτει.

Ἔοικε πλέουν ἀκόμα στ' ὄνειρο καὶ στὴ θολή μουσική.
Οἱ μεταξωτὲς μεμβράνες μόλις τώρα σκιστήκαν
καὶ αὐτὰ δὲν ξέφρουν ποιοῦ δρόμο ν' ἀκολουθήσουν.

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑ

Γιορτές, λήθη καὶ μνήμες

Στὸ προηγούμενο σημείωμά μας, μὲ ἀφορμὴ τὴν
ἐορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, ἀσχοληθήκαμε γιὰ λίγο μὲ τὸν
τρόπο ποὺ οἱ μεγάλες γιορτὲς τῆς χριστιανοσύνης ὀριο-
θετοῦν μέσα στὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο τὸ συνεχὲς ἄγγιγμα
τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος, καθὼς γνωρίζουμε, εἶναι ἕνα κατεξο-
χὴν ἐορταστικὸ ὄν, ποὺ τοῦ ἀρέσουν οἱ γιορτὲς καὶ οἱ
πανηγυρισμοί, ἐπειδὴ ξέρεῖ ἀπὸ πείρα ὅτι: «βίος ἀνεόρτα-
στος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος» (= χωρὶς κατάλυμα
γιὰ ξεκούραση· Δημόκριτος). Συνηθίζει, λοιπόν, στὸ
δρόμο του, νὰ τοποθετεῖ σταθμούς ἀναπαύσεως καὶ ἀνα-
ψυχῆς, στοὺς ὁποίους ξεδίδει ἀπὸ τὶς φροντίδες τῆς κα-
θημερινότητας, ξεχνάει τὶς σκοτούρες τῆς μίζερης ζωῆς
του καὶ φωτίζει γιὰ λίγο μὲ περισσότερο φῶς χαρᾶς
τὴν ὑπαρξή του.

Ξεχνάει..., ἀλλὰ καὶ ἀσκειται ταυτόχρονα στὴ μνή-
μη, γιατί αὐτοὶ οἱ σταθμοὶ συνδέονται ἀκριβῶς μὲ ση-
μαντικὰ γεγονότα τῆς προσωπικῆς, ὁμαδικῆς, ἐθνικῆς
καὶ θρησκευτικῆς του ζωῆς. Τὶς μέρες αὐτὲς ἀναγιάνει
δεσμεύσεις, τοποθετεῖται ἐκ γένου στὴν ἀτμόσφαιρα ἐκεί-
νων τῶν συμβάντων, ποὺ δημιούργησαν τὴν ἀνάγκη τῆς
συνεχοῦς θύμησής τους στὴν ἀτομικὴ ἢ ὁμαδικὴ μνήμη.

Προσδίδει ὅμως παράλληλα καὶ στὸ μέλλον, σὰ νὰ
«θυμᾶται» αὐτὰ ποὺ θὰ ἴθουν, σὲ μιὰ στιγμή ποὺ ὁ χρό-
νος συστέλλεται καὶ φανερώνεται διὰ μιᾶς ἀκέραια ἢ
εἰκόνα τοῦ κόσμου σ' ὅλες τὶς διαστάσεις τοῦ χρόνου.

Αὐτὴν τὴν «προοπτικὴ» - ἀντίληψη ἐξυπηρετεῖ καὶ

τὸ σημάδεμα μέσα στὸ χρόνο ξεχωριστῶν ἡμερῶν ποὺ ἀφιερώνονται ἢ καθιερώνονται γιὰ θέματα ποὺ ἀπαιτοῦν μιὰ ἰδιαίτερη μέριμνα καὶ φροντίδα. Αὐτὲς οἱ ἡμερομηνίες δὲν εἶναι τέρματα, ἀλλὰ εἶναι περισσότερο ἀφ'ετηρίεις ἐκκινήσεως γιὰ εὐαισθητοποίηση, κινητοποιήσεις, ἀγῶνες, ἐπίδειξη ἐνδιαφέροντος, δημιουργικὴ ἐργασία, ὥστε νὰ ἐπιλυθοῦν προβλήματα ποὺ χρονοῦν μέχρι τώρα καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ δοθεῖ λίγος ἢ περισσότερος χρόνος ἀπασχολήσεώς μας μὲ αὐτά. Γιὰ ἕνα τέτοιο σκοπὸ μιὰ ἢ περισσότερες ἡμέρες δὲν ἀρκοῦν. Ἀφιερώνονται, λοιπόν, ἑβδομάδες ἢ καὶ ἔτη ἢ καὶ δεκαετίες ἀκόμα. Ὁ χρόνος μάλιστα ποὺ παραχωρεῖται γι' αὐτὰ πρέπει, ἴσως, νὰ εἶναι εὐθέως ἀνάλογος μὲ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν τῶν ζητημάτων.

Τὸ ποιὸς ἢ ποιοὶ καθορίζουν αὐτὲς τὶς διαδικασίες ἀσφαλῶς διαφέρει. Εἶναι φορές ποὺ ἀγνοοῦμε ποιὸς πρωτοξεκίνησε μιὰ τέτοια ἰδέα. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις γνωρίζουμε πολὺ καλὰ τὸν πρῶτο κινήσαντα αὐτοὺς τοὺς «ἑορτασμοὺς». Κυβερνήσεις, Ἐκκλησίες, διεθνεῖς ἢ τοπικοὶ Ὄργανισμοί, ἄλλοι φορεῖς προτείνουν, κ' οἱ προτάσεις γίνονται συνήθως ἀποδεκτὲς καὶ ἐκτελεστὲς.

Ὁ Ο.Η.Ε. καὶ τὰ «Ἔτη» του

Τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, ὁ Ὄργανισμὸς Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἔχει ἀναλάβει ἐνεργὸ πρωτοβουλία γιὰ τὴν καθιέρωση τέτοιου τύπου παγκοσμίων ἢ διεθνῶν «Ἐτῶν» ἀφιερωμένων σὲ θέματα ποὺ προβληματίζουν τὴν παγκόσμια συνείδηση καὶ τὴ διεθνή κοινότητα.

Οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται συνήθως στὰ πλαίσια τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε., ποὺ ἀρχίζει τὶς ἐργασίες της κάθε χρόνο τὴν τρίτη Τρίτη τοῦ Σεπτεμβρίου, ποὺ ἀπὸ πέρσι καθιερώθηκε σὰν ἡ παγκόσμια ἡμέρα

εἰρήνης. Παραχωρεῖται, ὅπωςδήποτε, ἕνα χρονικὸ διάστημα γιὰ τὴν προετοιμασία αὐτῶν τῶν «Ἐτῶν», ποὺ γίνεται μὲ τὴ βοήθεια περιφερειακῶν συνεδρίων, μὲ τὴ συγκρότηση διεθνῶν καὶ ἐθνικῶν ἐπιτροπῶν, μὲ τὴν κατάρτιση προγραμμαμάτων, ποὺ ἔχουν σὰ στόχο τὴν κινητοποίηση τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης ἀλλὰ καὶ τὴν δέσμευση τῶν Κυβερνήσεων γιὰ χάραξη ἀναλόγου πολιτικῆς. Μὴ κυβερνητικοὶ ὄργανισμοὶ παίζουν ἐπίσης ἐνεργὸ ρόλο στὴν προετοιμασία, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑλοποίηση τῶν ἀποφάσεων.

1979 · Διεθνὲς
Ἔτος τοῦ Παιδιοῦ

Οἱ Ἐκκλησίες δίνουν καὶ αὐτὲς τὴ μαρτυρία τους καὶ προσπαθοῦν νὰ φωτίζουν τὸ ὑπὸ συζήτηση θέμα μὲ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ πράξεως. Στὴ συνέχεια ἐπιχειροῦν νὰ ἐνημερώσουν καὶ τοὺς δικούς τους πιστοὺς καὶ νὰ θέσουν σὲ ἐνέργεια τοὺς δικούς τους μηχανισμοὺς δράσεως, εὐαίσθητες καθὼς εἶναι στὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς ἀμφίδρομης ἐπικοινωνίας.

Ἡ δικὴ μας εὐχή θὰ ἦταν, ὅλο καὶ περισσότερο νὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ εἶναι καθοριστικὴ ἢ γνώμη της στὴ διαμόρφωση λύσεων γιὰ τὰ παγκόσμια ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ τοπικὰ προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦν τὶς κοινωνίες μας καὶ δλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα. Πόσο δὲν θὰ συνέβαλλε μιὰ συνετὴ καὶ διακριτικὴ προβολὴ τῶν θέσεών Της πάνω στὰ μεγάλα θέ-

ματα που προβληματίσαν και θα προβληματίζουν το σημερινό μας κόσμο και αποτέλεσαν και θα αποτελούν αντικείμενο ένασχολήσεως του Όργανισμού των Ήνωμένων Έθνών, που φέρει την εθύνη για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου;

Μια πρόχειρη καταγραφή δείχνει την ζωτικότητα αυτών των θεμάτων, που κρίθηκαν αξια να τους αφιερωθεί ο δ ι ε θ ν ώ ς ένας ολόκληρος χρόνος ένασχολήσεως με αυτά.

- Τò 1974: έτος πληθυσμού.
- Τò 1975: έτος της γυναίκας.
- Τò 1979: έτος του παιδιού.
- Τò 1981: έτος αναπήρων.
- Τò 1982: έτος ηλικιωμένων (γήρατος).
- Τò 1983: έτος έπικονωνιών.
- Τò 1984: έτος πληθυσμού.
- Τò 1985: έτος νεότητας.
- Τò 1986: έτος ειρήνης.

Έλληνικά Ταχυδρομεία: ειδική σειρά γραμματοσήμων για τò Διεθνές Έτος του Παιδιού.

Ή Έκκλησία και τò μήνυμά της

Ή προβολή της διδασκαλίας της Έκκλησίας γι' αυτά τὰ θέματα και τυχόν υιοθέτηση των μεγάλων χριστιανικών αλήθειών, θα είναι ένα μεγάλο δόγμα για την ανθρωπότητα. Αποστολή των υπευθύνων στελεχών της θα πρέπει να είναι ή εύκαιρη μαρτυρία και ή προπαρασκευή των λαών για αποδοχή του λυτρωτικού της μηνύματος.

Ή διατύπωση, με τρόπο ορθό και επίκαιρο αυτού του μηνύματος, συνιστά πρωταρχική ποιμαντική ή διακονία για τον σημερινό άνθρωπο. Ή διατύπωση αυτή δεν είναι πάντα εύκολη. Θα αποτελεεί καρπό σύντονης σκέψεως και προσευχής μεμονωμένων πιστών και ολόκληρου της εκκλησιαστικής κοινότητας.

Πριν από τις μεγάλες διατυπώσεις, θα πρέπει να προηγηθούν ταπεινές προτάσεις συγχρόνων, αλλά και προβολή «καθιερωμένων» κειμένων, που χαράσσουν δρόμους και ανοίγουν νέους όρίζοντες. Ο λόγος δεν θα αναπτύσσει θέματα όλες τις πτυχές ποιητικής πολλές φορές, θα γονιμοποιεί τή σκέψη για περαιτέρω καρποφορία.

Ή στήλη, φιλόξενη όπως πάντα, θα εϋτρεπίζει τον οίκο της με καινά και παλαιά (Ματθαίου ιγ' 52). Πιστή στις «περιπλανήσεις» της θα συνάγει αυτό που θα είναι «ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν», όπως μᾶς υποδεικνύει ο Μ. Βασίλειος.

Σε συνέχεια του τελευταίου μας άρθρου, που είχε ως κεντρικό του σημείο την υποδοχή του παιδιού από μέρος των γονέων και της Έκκλησίας ως δώρου Θεού, δίνουμε σήμερα ένα κείμενο του Olivier Clément, γνωστού ορθόδοξου στοχαστή, καθηγητή στο Ίνστιτούτο Ορθόδοξου Θεολογίας «Άγιος Σέργιος» στο Παρίσι.

Τò κείμενο αυτό, παρ' όλη τή συνοπτικότητά του,

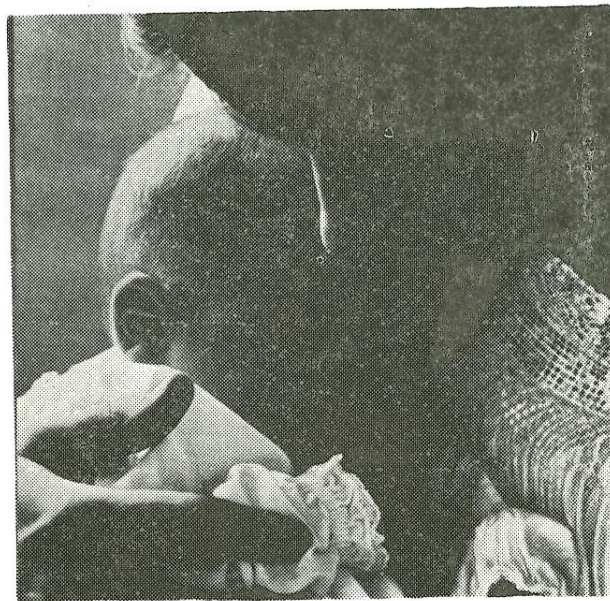
εκφράζει: μιὰ «ποιητική» αντίληψη γιὰ τὴ θέση καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ παιδιοῦ στὸν σημερινό μας κόσμο καὶ υποδεικνύει δρόμους γιὰ υπέρβαση τῆς «ἀθώας» παιδικότητας μέσα ἀπὸ τὴ συνειδητὴ ὄριμη ἀγιότητα. Ἄς θεωρηθεῖ ἓνα «σχόλιο» στὸ «διεθνές ἔτος παιδιοῦ» 1979 καὶ μιὰ πρόσκληση - πρόκληση γιὰ ἐκ - μεταλλευση τοῦ ἀνεξάντλητου μεταλλείου τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας καὶ πράξεως. Σύντομα θὰ ἀκολουθήσουν ἀνάλογα σχόλια καὶ σημειώματα γιὰ τὰ ὑπόλοιπα «ἔτη».

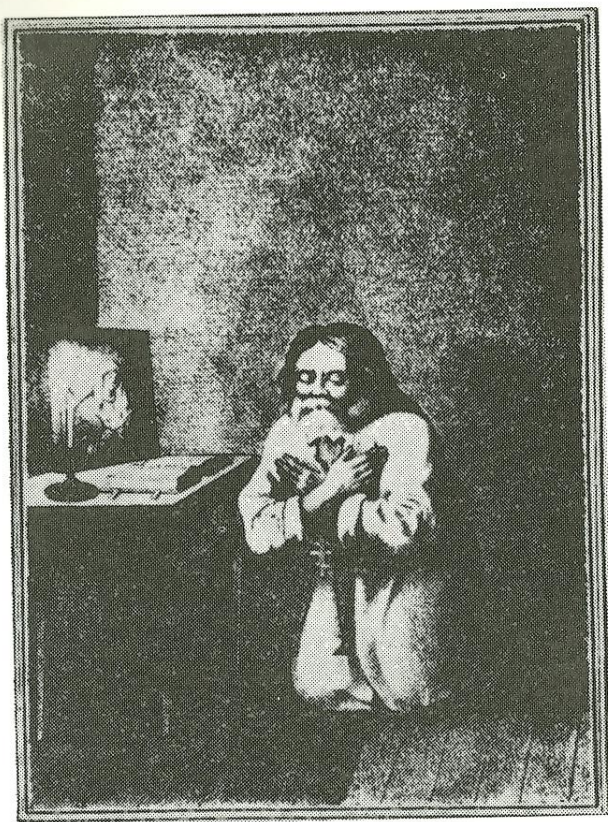
Ἔνα παιδί ποὺ κοιμᾶται*

TOY OLIVIER CLÉMENT

Ἄς σκεφθοῦμε τὴν ἡρεμὴ καὶ ὠστόσο παραχαχτική, σχεδὸν ἀβάσταχτη, ἀγάπη ποὺ νοιώθουμε, ὅταν κοιτάζουμε ἓνα παιδί ποὺ κοιμᾶται. Πῶς εἶναι δυνατὴ παρόμοια δημοφιλία; Πῶς, ἀπ' τὴ σάρκα ἑνὸς ἄντρα καὶ μιᾶς γυναίκας, μπόρεσε ὁ Θεὸς νὰ πλάσει αὐτὸ τὸ μῆτε σαρκικὸ μῆτε πνευματικὸ, μὰ πλήρες κάλλος, αὐτὸ τὸ ἐπέκεινα πάσης προσβολῆς κάλλος, ποὺ σοῦ δίνεται σὲ μιὰ συμπακνωμένη ἐγκατάλειψη, γιὰ τὸ παιδί κοιμᾶται ὅπως οἱ ἄγιοι μόνο ξέροντες νὰ προσεύχονται.

Γιατὶ τὸ παιδί κοιμᾶται...

...ὅπως οἱ ἅγιοι μόνο ξέρουν νὰ προσεύχονται. (Ἡ κοίμησις τοῦ Ὁσίου Σεραφείμ τοῦ Σάρωφ, 2 Ἰανουαρίου 1833).

Ἀργότερα, σὺν ἔφηβο, σὺν ὄρμῳ, τὸ κάλλος θὰ διασπασθεῖ, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θ' ἀντιτεθοῦν. Θὰ χρεμαστοῦν πολύχρονες πάλες γιὰ νὰ τὰ συμφιλώσει.

Μὰ τώρα τὸ πᾶν εἶναι δοσμένο, εἶναι στ' ἀλήθεια ἓνα πρόσωπο αἰωνιότητος ποὺ ἀνθίζει ἀπαλὰ πάνω στὸ ζόφο, σὰν ἓνα ρούφαρο ἐπὶ τῶν ὑδάτων.

Ὁ ἄνθρωπος θὰ ξανάθρει ἴσως κάποτε τὴν πρώτη ἐκείνη μορφή. Τὴ στιγμή ποὺ ἓνας ἄνθρωπος πεθαίνει, συχνὰ ὁ Θεὸς τοῦ ξαναδίνει τὴν ὄψη τοῦ παιδιοῦ ποὺ κοιμᾶται. Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ξέρεει νὰ πεθαίνει γιὰ τὸν ἴδιο του τὸν ἐναντὶ ὥστε νὰ ξαναγεννηθεῖ ἐν Χριστῷ, ξαναβρίσκει τὴν ἴδια αὐτὴ μορφή: τὰ παιδιά καὶ τὰ θηρία πορεύονται σ' αὐτόν. Μὰ τότε τὰ μάτια του εἶναι «ὀρθάνοιχτα».

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Olivier Clément, Questions sur l'Homme (Ἐρωτήματα πάνω στὸν ἄνθρωπο), Παρίσι, Ἐκδ. Stock, 1972, σ. 69, σὲ μετάφραση Στάβη Γιαννῆ.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Δόξα Θεοῦ και δόξα κόσμου

«Χρωματιστό Εὐαγγέλιο» χαρακτηρίσε τελευταία τις Εἰκόνες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἕνας Γερμανός καθολικός Θεολόγος. Τὴν ἴδια χρονιά, ἕνας Γάλλος ὀρθόδοξος, σὲ διάλεξή του γιὰ τις Εἰκόνες, εἶπε, ὅτι ἡ σημασία τους ἔγκειται στὸ γεγονός, ὅτι μποροῦν νὰ γράψουν μὲ χρώματα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ¹.

Θὰ τολμούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς, πραγματικά, ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα ἀποτελεῖ μία γνήσια, μὲ ἀνεξίτηλα χρώματα χραχαμένη ὑπογραφή, ἕνα ἀκριδὸ και ἀκριβὲς «αὐτόγραφο» τοῦ ὀνόματός Του, πού τὸ κρυφοκοιτάμε ὡς ἐπιβεβαίωση γιὰ τὸ πέρασμα και τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο μας.

Ἡ Εἰκόνα διηγεῖται κ: αὐτή, μὲ τὸν δικό της τρόπο, Δόξαν Θεοῦ, χρησιμοποιώντας ὅ,τι καλύτερο διαθέτει ἡ Δόξα τοῦ Κόσμου. Αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο, τὸν μικρὸ και μέγα εἴμαστε δέδαιο: πῶς τὸν φυλάνε οἱ ἅγιες εἰκόνες, και μεσιτεύουν γι' αὐτὸν οἱ Ἅγιοι πού ἀποτυπώνονται πάνω σ' αὐτὲς κ: οἱ Ἅγγελοι πού «πρωτοστατοῦν» και προστατεύουν τις πολιτείες μας. Σ' ὅλους αὐτοὺς ἐμπιστευόμαστε τὴν εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου και τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν και τῶν σωμάτων μας.

Αὐτὲς τις Εἰκόνες, ξεσηκώνουμε ἀπὸ τὴ θέση τους, τις περιφέρουμε σὲ λιτανεῖες, βαδίζουμε στὰ ἴχνη τους πού χαράσσουν και σχηματίζουν ἕνα κύκλο ἀσφαλείας, μέσα στὸν ὁποῖο, ὅταν ἐρσικόμαστε, δὲν φοβόμαστε ὄσους και ὅσα μᾶς περικυκλώνουν.

Αὐτὲς παίρουμε μαζί μας, δῶρο ἀκριδὸ στὸ γάμο

Ἅγγελοι «πρωτοστατοῦν» και προστατεύουν τις πολιτείες μας. Πελαγίας Ἀγγελοπούλου, «Γῆρα» (λεπτομέρεια), 1983².

μας, ἀπὸ τὰ χέρια τῶν γονιῶν μας και τις τοποθετοῦμε γιὰ εὐλογία στὸ δικό μας τὸ Εἰκονοστάσι, στὴ δική μας «μικρὴ ἐκκλησία».

«Ἀπὸ χέρι: σὲ χέρι περνοῦνε αὐτὲς οἱ εἰκόνες ἐδῶ και πολλὰ χρόνια μέσα στὸ σόι μας, ὥσπου φτάνουν και σὲ μᾶς, φορτωμένες ἀσῆμι και μάλαμα, φορτωμένες δάκρυ και λαχτάρα»³.

Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ μὴν ξεφτίσει αὐτὴ ἡ συνήθεια, γιὰ νὰ μποροῦμε ὅλοι μας νὰ ἐρίσκουμε τόπο ἀναφυγῆς

καί ν' ἀποθέτουμε ἐπάνω τους τὸ βλέμμα μας γαληνεύοντας τῶν παθῶν μας τὸν τάραχο καὶ τῶν ἀνησυχιῶν μας τὸ πέλαγος.

Σκεῦος διαποιμάνσεως

Ἡ δύναμη τῆς Εἰκόνας εἶναι ἀπερίγραπτη. Τὰ περιστατικά πού διηγούνται: γιὰ θαυματουργικὲς ἐνέργειες πού ξεπηδᾶνε ἀπ' αὐτές, ὅταν τίς πλησιάζουμε μὲ πίστη, εἶναι ἀναρίθμητα. Ἡ εἰκόνα εἶναι ἓνα ἐξαιρετὸ «σκεῦος» διαποιμάνσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ εἰκόνα «ποιμαίνει» μὲ τὸ δικό της τὸν τρόπο. Ποιμαίνει ἄτομα, οἰκογένειες, ομάδες, χωριά, πολιτείες, λαοὺς καὶ κράτη ὁλόκληρα. Ἡ Παναγία τῆς Τήνου καὶ τῆς Τσεστοχόδα στὴν Πολωνία εἶναι ἐλάχιστα παραδείγματα αὐτῆς τῆς μορφῆς διαποιμάνσεως⁴.

Αὐτὴ ἡ συμφιλιωτικὴ μεσιτευτικὴ τῆς ἐνέργεια, αὐτὸς ὁ ἐλπιδοφόρος Εὐαγγελισμὸς τοῦ καλοῦ μηνύματος τῆς Εἰκόνας, δὲν ἀποτυπώνεται μόνο σὲ διηγήσεις συναξαριῶν ἢ συνομιλίες μεταξὺ εὐσεβῶν χριστιανῶν κι εὐλαδικῶν προσκυνητῶν, ἢ σὲ κηρύγματα ἀπ' ἄμβωνος πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἐκκλησιασματος ἢ ἀκόμα σὲ διηγήματα «θρησκευτικῶν» συγγραφέων πρὸς τέρψη καὶ ὠφέλεια περιορισμένου κύκλου ἀνθρώπων.

Γίνεται ἀκόμα φανερὴ καὶ σὲ συγγραφεῖς, πού ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν προδίδουν μιὰ ἰδιαίτερα θρησκευτικὴ ἐνασχόληση στὸ ἔργο τους. Εὐαίσθητοι, ἄμως, στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα δὲν μποροῦν ν' ἀγνοήσουν καταστάσεις καὶ γεγονότα πού συμβαίνουν γύρω τους. Τὰ ἀναπαριστοῦν, λοιπόν, ζωηρὰ καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀμεσότητα τῆς εἰκόνας στὴν ἀντίληψή μας μὲ τὴν περιγραφή τους.

⁴Αναφερόμαστε συγκεκριμένα στὸν Κωνσταντῖνο Θεο-

Κωνσταντῖνος Θεοτόκης 1872 - 1923
(φωτογραφία ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Μάνου Χαριτάτου).

τόκη (1872 - 1923), πού θεωρεῖται ἓνας συγγραφέας κοινωγικός, ὁ ὁποῖος «περιγράφει τοὺς ἀνθρώπους στὶς μεταξὺ τους σχέσεις... Τὸν ἐνδιαφέρει ὅ,τι εἶναι προστριβή, σύγκρουση, ἀντίθεση... Ὁ Θεοτόκης ἀγαπάει νὰ ζωγραφίζει τὸ πάθος, τίς κορυφαίες καταστά-

σεις τῆς ψυχῆς, ἐκεῖνες πού ὀδηγοῦν στήν τραγωδία». Αὐτό φαίνεται ἰδιαιτέρα σέ μερικές σκηνές ἀπό τὸ ἔργο του⁵.

Μιά ἀληθινὴ ἱστορία

«Εἶναι, λόγου χάρη, ἡ σκηνή, στὸ διήγημά του, Ο ἰ δ υ ὀ ἀ γ ά π ε ς, ὅπου τὰ συγγενολόγια τῆς Μαρίας καὶ τῆς Βασιλικῆς ἀντιμετωπίζονται: ἐτοιμοπόλεμα μπροστὰ στὸ σπίτι τοῦ ἀγιογράφου Ἀργύρη Σπαθάρου, κι ἐκεῖνος λιτανεύει τὸ εἰκόσιμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὴν εἰρήνη. Ἡ παρέμβαση, ἐδῶ, τοῦ θεῖου στο:χείου, λύνει τὸ δράμα σὰν ἀπὸ μηχανῆς θεὸς καὶ φέρνει τὴν κάθαρση τῶν παθῶν».

Ἀξίζει, βέβαια, νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ἡ κάθαρση τῶν παθῶν δὲν γίνεται: στήν προκειμένη περίπτωση μηχανικά. Ὁ Ἀργύρης Σπαθάρος, γέννημα καὶ θρέμμα οἰκογένειας ἀγιογράφων ἀπὸ πολλὲς γενιές, πού νήστευε γιὰ τὴ Χάρη τῆς εἰκόνας πού ἱστοροῦσε, εἶχε καὶ μὲ πού ὁ γιός του ὁ Γιώργης δὲν ἀκολουθοῦσε τὴν τέχνη του καὶ δὲν ἄκουγε τὰ διδάγματά του.

Κι ὄχι μονάχα γι' αὐτό, ἀλλὰ γιατί κι ὁ θίος του καὶ τὰ καμώματά του δὲν καλάρεσαν στὸ γέρο πατέρα. Περπατᾷ σὲ δρόμο κακό. Θέλει νὰ παντρευτεῖ καθὼς λέει, μὰ ἔχει μπλεχτεῖ μὲ δύο — ποιάνε θὰ διαλέξει; Τὸ ἐρώτημα τὸ θέτει ἐπίμονα ὁ κύρ Ἀργύρης. Αὐτὸ τὸ μπλέξιμο εἶναι ἡ κακοδαμονία του, πού παραλίγο νὰ ρίξει σὲ μεγάλο φονικὸ τὸ χωριό τους.

Ὁ ἀγιογράφος, ὅμως, καθὼς ἐπίσης κι οἱ δικοί του, πέρα ἀπὸ τίς κακὲς αὐτὲς προοπτικές, εἶναι βέβαιοι πὼς «τὸ κόνισμα θὰ κάμει θαυμάσια (θαύματα) γιὰ τοὺς

χριστιανούς». «Ὅλοι τὸ λένε στὸ χωριὸ καὶ παράξενο δὲν εἶναι», εἶπε ὁ Γιώργης μὲ πίστη. «Μὲ τέτοια κατάνυξη πού δουλεύει τ' ἅγιο κόνισμα» εἶπε ἡ γριά, «τί ἄλλο θὰ γένει; Καὶ θαρρῶ πὼς εἶδε τὴ Θεοτόκο στ' ὄνειρό του, γιατί στήν εἰκόνα της εἶναι ὀλοζώντανη». Τῆς ἴδιας γνώμης εἶναι κι ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ, πού μεσολαβεῖ γιὰ ν' ἀποσοδηθεῖ τὸ «κακό». Καὶ πραγματικά, στὸ τέλος ἡ Εἰκόνα κάνει τὸ θαῦμα της, ὅταν ὁ ζωγράφος, μέσα στὸν θόρυβο τοῦ δρόμου καὶ τὴν σασιμάρα τῆς ψυχῆς του ἐγύρισε πρὸς τὴν εἰκόνα καὶ ὕψωσε τὰ μάτια του στὸ στόρισμα καὶ εἶπε: «Τώρα, τώρα θέλω τὸ θάμα, Παναγία, δὲν πρέπει νὰ γίνουν φονικά ἐξ αἰτίας του».

Στὴ συνέχεια δίνουμε τέσσερα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ διήγημα «Οἱ δύο ἀγάπες», (πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ὁ Νουμάς» τὸ 1910), στὰ ὁποῖα μὲ ἀπαράμιλλο τρόπο δείχνεται ὁ προβληματισμὸς τοῦ ζωγράφου καὶ ἡ αἰσία ἔκδοση στὸ ἀδιέξοδο, στὸ ὁποῖο εἶχε περιέλθει ἕνα δλόκληρο χωριό. Αὐτὸ γίνεται χάρη στὴ θαυμαστὴ ἐπέμβαση τῆς δυνάμειος τῆς Εἰκόνας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, πού λιτανεύσε «ὁ ἀγιογράφος» μας. Μ' αὐτὸν τὸν τίτλο ἐπιγράφουμε ἐξᾄλλου αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα πού τὰ παίρνουμε ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς «Βασικῆς Βιβλιοθήκης»⁶.

Ἔστω κι ἂν δὲν συμμεριζόμαστε στήν ἀπολυτότητά τους τίς ἀπόψεις τοῦ ἀγιογράφου — καὶ ἔμμεσα τοῦ Θεοτόκου — γιὰ «τὸ μυστικὸ τῆς τέχνης» του, θεωροῦμε τὸ διήγημα αὐτὸ μίᾳ λαϊκῆ μαρτυρία, καταγραμμένη ἀπὸ ἕναν δυνατὸ τεχνίτη τοῦ λόγου, ἀναφορικά μὲ τὴ δυνάμει τῆς Εἰκόνας.

Ἐθε ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ μᾶς ἀξιῶνουν, μὲ τέτοια πίστη, ὅπως ἐκείνη τοῦ ἀγιογράφου, νὰ προσεγγίζουμε τίς Εἰκόνας πού «ἀναστηλώνουμε» ἐτόυτη

τήν εὐλογημένην περίοδο τοῦ χρόνου, καὶ νὰ εὐαγγελιζό-
μεθα στὸν κόσμον τὸ ἀπ' αἰῶνος μυστήριον καὶ τὴν ἀπαρ-
χὴ τῆς σωτηρίας μας, καθὼς ψάλλει ἡ ἅγια μας Ἐκ-
κλησία στὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Ernst Chr. Suttner καὶ τὸ δι-
βλίο του, Τὸ χρωματιστὸ Εὐαγγέλιον, ποὺ κυκλοφόρησε στὴ
Γερμανία τὸ 1982. Παρουσίαση τοῦ βιβλίου ἔκανε ὁ καθηγητὴς
Δημοσθένης Σαβράμης στὸ τεῦχος τῆς 15 Δεκεμβρίου τοῦ 1983
τοῦ «Ἐφημερίου», σ. 300. Ὁ Jean - Claude Roberti, κα-
θηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Rennes, ἐδημοσίευσεν τὸ κεί-
μενον τῆς διαλέξεώς του ὡς Supplément στὸ μηνιαῖο δελτίον
ὁρθοδόξου τύπου στὸ Παρίσι (SOP).

2. Ἡ ζωγράφος, ποὺ ἔργα της παρουσίασε στὴν ἐκθεση
ποῦ διοργάνωσε ἡ «Galerie - Ζυγὸς» τὸν Νοέμβριον τοῦ 1983
στὴν Ἀθήνα, διατύπωσε μὲ τὴν ἀκόλουθον φράσιν τὸ καλλιτεχνι-
κὸ της πιστεύω: «Μελετώντας στὰ μουσεῖα τὴν Ἑλλάδα ὄλων
τῶν ἐποχῶν καὶ βλέποντας στοὺς δρόμους, στὰ νησιά, στὰ χω-
ριά, ἀνάμεσα στὴν ἀσχήμια ποὺ κυριαρχεῖ καὶ στοιχεῖα ποὺ
τὴν μάχονται καὶ ἐπιβιώνουν στὴ συνείδηση καὶ στὴν αἰσθη-
τικὴ μας, σκέφτηκα νὰ δέσω τίς ἐποχές, φτιάχνοντας μέρη
καὶ ἱστορίες ποὺ ταξιθεύουν μέσα στὸ χρόνο, μὲ μιὰ δ ι α -
σ τ α σ η μ ε τ α φ υ σ ι κ ῆ» (ἀπὸ τὸ αὐτοβιογραφικὸ της
σημείωμα ἢ ἀραίωση εἶναι δική μας). Περισσότερα βλ. στὸ
περ. «Ζυγὸς», τεῦχος Ἰουλίου - Αὐγούστου 1983, σ. 42-45,
ἀπ' ὅπου ἀναδημοσιεύουμε τὸν πίνακα (σ. 45).

3. Αὐτὲς οἱ εἰκόνες γίνονται σκυτάλη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γε-
νεάν καὶ ξέρουν «ὅλα μας τὰ μυστικά, ὅπως ξέρουν καὶ τὰ μυσ-
τικά τῆς μάνας μας καὶ τῆς γιαγιάς μας καὶ τῆς προγιαγιάς
μας». Ἀριστουργηματικὴ ἀφήγησις γιὰ τὴ σχέση μας μὲ τίς
εἰκόνες βλ. στὴ «βιογραφία» τῆς Λ ω ξ ἄ ν τ ρ α ς ἀπὸ τὴ
Μαρία Ἰορδανίδου, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἐστίας» 201982,
σ. 14-16. Τὸ ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπὸ τὴ σ. 16.

4. Ἡ Παναγία τῆς Τσεστόχοδα εἶναι εἰκόνα βυζαντινῆς
τεχνολογίας ποὺ οἱ εἰδικοί τὴν ὑπολογίζουν ὡς ἔργο τοῦ Η' αἰ-
ῶνος. Τὴν ἔφερε μαζὶ της στὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος (1483)

ὁρθόδοξη ρωσίδα πριγκήπισσα ἀπὸ τὸ Κίεβο, δῶρο τοῦ πατέρα
της γιὰ τοὺς γάμους της μὲ τὸν Πολωνὸ πριγκίπα. Στὴν ἐκ-
κλησία, ὅπου φυλάσσεται, εἶναι «ἀντικείμενον» συνεχῶς λαϊκοῦ
προσκυνήματος, καὶ μέσω αὐτῆς, οἱ πιστοὶ Πολωνοὶ ἐναποθέ-
τουν τίς ἐλπίδες τους στὴ «Βασίλισσα τῆς Πολωνίας», ὅπως
συνηθίζουν ν' ἀποκαλοῦν τὴν Παναγία.

5. Δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ κάνουμε δικές μας αὐτὲς τίς
σκέψεις τοῦ Ἁγγελου Τερζάκη, ἐπιμελητῆ ἐκδόσεως τοῦ ἀφιερ-
ώματος τῆς «Βασικῆς Βιβλιοθήκης» στὸν Κ. Θεοτόκην, τόμος
31, Εἰσαγωγὴ, Ἀθήναι 1955, σ. 15.

6. Τόμος 31, σ. 103-104, 115, 116, 123-124. Συνιστοῦμε
τὴν ἀνάγνωσις ὁλοκλήρου τοῦ διηγήματος (σ. 102-124). Τὸ κεί-
μενον περιλαμβάνεται ἐπίσης στὰ Διηγήματα (Κορφιάτικες Ἰ-
στορίες) τοῦ Θεοτόκη, ποὺ ἐξέδωκε ἀριστοτεχνικὰ ὁ Φίλιππος
Βλάχος (Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο «Κείμενα», 1982, σ. 178-222).
Βλ. ἀκόμα στὸ Ἐπίμετρο σ. 229-232, ποὺ ἐκδίδεται γιὰ πρώτη
φορὰ ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ συγγραφέα, ἕνα κομμάτι ἀπὸ μιὰν
ἄλλην μορφήν τοῦ διηγήματος, στὸ ὁποῖο ὁ ἁγιογράφος παρα-
δίδει τὰ μυστικά τῆς τέχνης του στὸ γιό του (μίξη χρωμά-
των κ.ἄ.).

Ὁ Ἀγιογράφος

ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ

Ἀναπολήσεις καὶ προβληματισμοὶ

Κ' ἐχαμογέλασε πάλι ὁ ζωγράφος τηράζοντας τῆς τέχνης του τὰ πρῶτα δοκιμάσματα, κι ἐθυμόταν πῶς τὰ ἐδούλευε στὸ πλευρὸ τοῦ πατέρα του, ποῦ ὅλο δουλεύοντας κ' ἐκεῖνος, τὸν ὀρμήνευε καὶ τὸν ὀδηγοῦσε. Καὶ τὸ χαμόγελο ποῦ ἔφεγγε ἀπάνου στὰ χεῖλια του ἐγίνηκε ὀλομειμίας σὰν ἀνοιχτόκαρδο γέλιο, γιατί ἐσυλλογίστηκε πῶς ἂν ἐξοῦσε τώρα ἀκόμα ὁ μακκρίτης θὰ μπορούσε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ τὸν ὀρμηγεύει. Ναι, ἡ τέχνη του τοῦ φαινόταν ἀνώτερη πολὺ. Κ' ἔρριξε τώρα τὰ μάτια του σ' ἓνα ἄλλο μέρος τῆς κάμαρας, σὲ μίαν ἀπὸ τὲς ἀγκωνές, σιμὰ στὸ ἓνα παράθυρο, ὅπου στημένο ἐσεκότου τὸ μεγάλο στόρισμα, ποῦ τὸ δούλευε ἀκόμα ὁ ζωγράφος, καὶ ποῦ ἦταν κοντὰ τελειωμένο. Ἐπαράστανε τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκος. Τὰ χρώματα ἦταν χλωρὰ κ' ἐγυάλιζαν τὸ πρόσωπο τοῦ λευκοντυμένου ἀρχαγγέλου, ποῦ ἄνερος ἔκλινε μὲ τὰ φτερούγια καὶ μὲ τὸν ὄρη λευκὸ κρῖνο στὸ χέρι ἦταν παράκαλο, καὶ τὸ κόκκινὸ του χεῖλι ἐφαινότου σὰ νὰ μιλοῦσε κ' ἡ Θεοτόκο γονατιστὴ καὶ σκυμμένη ταπεινὰ κάτουθε ἀπὸ ἓναν ὀλόχρυσο θόλο, μικρὴ, ντυμένη ἀπὸ τὸ μέτωπο στὰ πόδια μ' ἓνα μπλάβο φόρεμα, ἐφαινότου σὰ ν' ἀφοκραζότου ἀληθινὰ τὸν ἀρχαγγελικὸ χαριετισμὸ. Μὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀρχαγγέλου ἔμοιαζε στὸ πρόσωπο ἐνοῦ παιδιοῦ ποῦ συχὰ ἐρχότου στὸ σπίτι τοῦ ζωγράφου, καὶ ἡ Παναγιά σὲ μιὰ κορασιά τῆς γειτονιάς του· ὁ ζωγράφος, μοναχὸς του στὸ χωριό, εἶχε θρεῖ ἔτσι τὸ μυστικὸ τῆς τέ-

Ἡ γυναίκα ἐσταυροκοπήθηκε καὶ εἶπε: «Παναγία Δέσποινα, εἶσαι ὀλοζώντανη». Μάρκου Ζαβιτζιάνου (1884-1923), «Ἀγιογράφος» (χλκογραφία)¹.

χνης ποῦ οἱ παληροί τοι, ἀκολουθώντας τὰ πατροπαράδοτα, δὲν τῶχαν καταλάβει.

Ἄλλὰ ἔξαφνα τὸ πρόσωπό του ἐσυγγιέφιασε. Ἐκούνησε πιερά τὸ κεφάλι καὶ εἶπε ὅλο κοιτάζοντας τὴν εἰκόνα του. «Μὰ θάμαι ὁ ὕστερος ζωγράφος στὸ χωριό»;

Κ' ἐθυμήθηκε τοῦ πατέρα του τὸ λόγο, ποῦ τοῦχε παραγγεῖλει νὰ μάθει τὴν τέχνη κ' ἐκεῖνος στὰ παιδιὰ του καὶ τὰ παιδιὰ του στὰ παιδιὰ τους, ὅπως εἶχε γένει ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴ στὸ σὸί τους, κι ἀναστέναζε. Καὶ σὲ λίγο ἀκολούθησε τὸ στοχασμὸ του.

«Οἱ ἄλλοι στὸ χωριὸ δὲ μπορούν νὰ γένουν ζωγράφοι· φυσικὸ δὲν τοὺς εἶναι. Ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸ σκάφτου

τῆ γῆς καὶ σκαφτιάδες πρέπει νὰ μείνουν· γι' αὐτὸ τοὺς ἐδιόρισε ὁ Θεός. Ἄλλὰ ἐμεῖς; πάντα ζωγράφοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Ζωγράφος ἔπρεπε νᾶναι καὶ ὁ γιός, κρῖμα ποῦ εἶναι μονάκριβος. Μὰ τὴν τέχνη οὔτε τὴ στοχάζεται, τὸ καθισιὸ δὲν τ' ἀρέσει· τὰ χρώματα μῆτε τὰ ξεχωρίζει· ἄχ ἔμοιασε τῆς μάνας σ' αὐτό!»

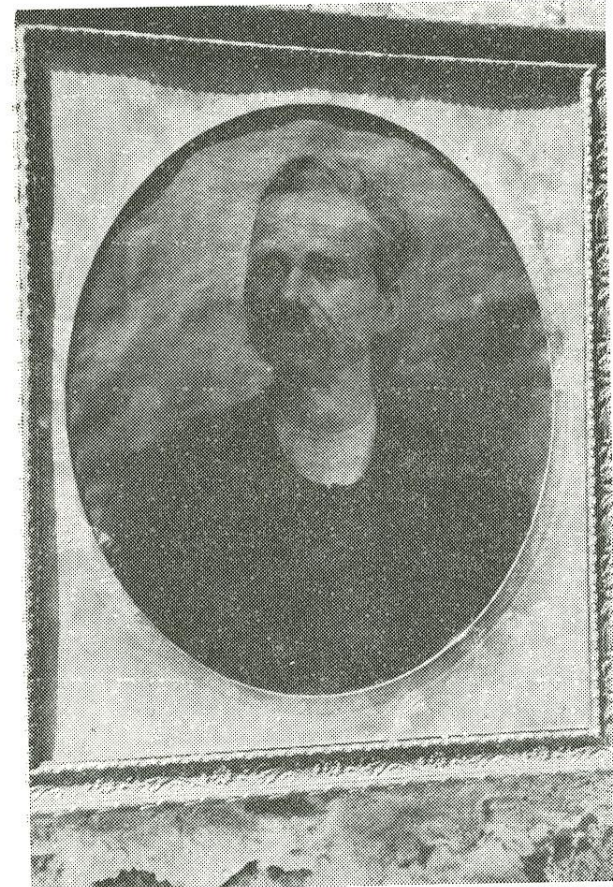
Κ' ἐξανακούνησε τὸ κεφάλι. Κι ἄδραξε τώρα ἓνα δαμάτι πιπέλλα καὶ τὴ χρωματόταβλα κ' ἐστάθηκε μπρὸς στὴν εἰκόνα. Ἀνακάτωσε τὰ χρώματα καὶ ἄρχισε πάλι νὰ δουλεύει. Προσεχτικὸς ἄγγιζε τὰ σουσούμια τοῦ ἀρχαγγέλου, δάζοντας φῶς ὅπου ἔπρεπε, διορθώνοντας τὴ χτεσινή του ἐργασία κ' ἐπάσκιζε νὰ βαστάει τὸ νοῦ του καρφωμένο στὸ ἔργο του. Ἄλλὰ ὁ νοῦς του δὲν τὸν ἄκουε σήμερα· ἡ καρδιά του εἶχε πικραθεῖ. Ὁ γιὸς δὲν ἀφουκραζόταν τὰ διδάγματά του, δὲν ἤθελε τῆς φάρας τὸ ἔργο.

Ἔγνοια κι ἀνησυχία

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ ζωγράφος ἅμα ἐσηκώθηκε κ' ἐδιεβάστηκε σὰν οἱ παπᾶδες, ἐκάθισε ἀπὸ ἐνωρίς μπροστὰ στὴν εἰκόνα του καὶ πρὶν τὸ μεσημέρι τὴν εἶχε τελειώσει. Τώρα ἀπὸ μακρὰ τὴν ἐκοίταζε κρατῶντας ἀκόμα τὰ πιπέλλα του στὸ χέρι.

Τὸ πρόσωπό του ἦταν ἀχνὸ πολὺ, τὰ μακρὰ μαλλιά του ξεχτένιστα, (γιατὶ ἡ γυναίκα του δὲν τοῦ τᾶχε συγυρίσει σὰν κάθε μέρα), τὰ κόκκαλα στὰ μάγουλα καὶ στὰ σιαγόνα ἐδιακρινόταν ὄλα, τὸ βλέμμα του ἦταν θολό. Ἄλλὰ στὸ στόρισμα τὰ νωπὰ χρώματα ἐγυάλιζαν. Ἡ Παναγία μικρὴ καὶ πανέμοστη, μ' ἓνα μπλάβο φόρεμα ποῦ τὴν ἔντυνε ἀπὸ τὸ μέτωπο στὰ πόδια σκεπάζοντας τῆς καὶ τὰ χέρια, ἔστεκόταν γονατιστὴ μὲ θλέμμα χαμηλωμένο, μὲ σκυφτὸ κεφάλι, κάτου ἀπὸ ἓνα ὀλό-

χρυσὸ θόλο καὶ ξέγναντά τῆς ἀνάερα ὁ ἀρχάγγελος μὲ ὀρθάνοιχτες φτεροῦγες, κάτασπρος καὶ λαμπρός, ἐφαινόταν νὰ τῆς ἔλεγε μὲ τὰ σεμνά του χεῖλη τὸ «χαῖρε» καὶ

Μιχαὴλ Ἀναγνώστης Οἰκονόμου. Ἐνας Χιώτης (Βολισινὸς) ἀγιογράφος τοῦ τέλους τοῦ 19' αἰῶνος. Φωτογραφία Γιάννη Ζαρταλούδη.

στό χέρι του έκρατοῦσε τὸν ἀγγὸ λευκὸ κρίνο, καὶ τὸ ἀθῶο πρόσωπό του ἦταν σοβαρό, καὶ τὸ βλέμμα του γιομάτο σέβας γιὰ τὴ Θεοτόκο.

Καὶ ἐξέταζε προσεχτικὸς ὁ ζωγράφος τὸ μεγάλο τὸ στόρισμα: τὴν κάθε πινελλιά, τὴν κάθε γραμμὴ, τὴν κάθε δίπλα στὰ φορέματα, τὸ ἀντιφέγγισμα στὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ ἀγγέλου, καὶ τοὺς φωτεινοὺς ἀγιάθωνες γύρω στὰ δυὸ κεφάλια, καὶ ἀθέλητα τὸ βλέμμα του ἔπεφτε κάπου κάπου στὶς ἄλλες εἰκόνας ποῦ ἐκρεμόνταν στοὺς τοίχους καὶ ποῦ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ σόι του τίς εἶχαν ἱστορήσει, κ' εὔρισκε συγκρίνοντας ὁ νοῦς του πῶς ἡ δική του ἦταν ἀπ' ὅλες ἡ ἀνώτερη.

Κ' ἐχαμογέλασε. Μὰ τὸ χαμόγελό του ἐσθύστηκε μὲ μιὰς. Ἡ ὄψη του, ποῦ ἀπὸ τὴ δουλειά, τὴν ἐγκράτεια καὶ τίς νηστείες, εἶχε λιγνύνει, ἦταν σήμερα πάρα πολὺ σοβαρή: τὸ νοῦ του τὸν ἐδασάνιζε ἡ ἔγνοια.

Ὁ μονάκριβος ὁ γιός του ποῦ ἐπαράκλινε ἀπὸ τὰ πατροπαράδοτα συστήματα τῆς φάρας του, καὶ ποῦ ἦταν τώρα τοῦ χωριοῦ τὸ διήγημα, καὶ ποῦ βέβαια τὸν ὀχτρεῦνταν γιὰ τὰ κακὰ του θελήματα οἱ περισσότεροι, καὶ ποῦ τὸν ἐμελετοῦσαν ὅλοι μὲ καταφρόνια, γιὰτὶ γὰ μὴν εἶχε μοιάσει στὸ σόι του, στοὺς καλοὺς παπποῦνους του, στοὺς τιμημένους ἀνθρώπους, πάρεξ ἄλλοῦ, γιὰτὶ γὰ δουλεύει ὁ νοῦς του στὸ κακό; Καὶ ποῦ γὰ ἦταν τώρα; Μὴν ἴσως ἡ ζωὴ του ἐκιντύνει; Ἀλλὰ τί γὰ τοῦ κάμει ὁ ἀδύναμος γέροντας;

Ἀνήσυχος ἐτήραξε ὁ ζωγράφος τὴν Παναγία κ' ἔνα δάκρυ ζεστὸ ἐκύλησε στὸ ζαρωμένο μάγουλό του: —«Βοήθησέ τον», εἶπε παρακαλεστικά καὶ ἀναστενάζοντας.

Μεσολάβηση τοῦ ἱερέα

Ἀφοκράστηκε πάλι. Ἡ γρηῃ ἐμιλοῦσε στὸ κατῶγι μὲ κάποιον.

«Ἀνέδα», ἔλεγε, «αἰδεσιμώτατε».

Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ὁ γέροντας εἶδε γὰ προβάλει: στὴ σκάλα τὸν παπᾶ τοῦ χωριοῦ. Ἡ ὄψη του ἐξάνοιξε λίγο καὶ τὸ χεῖλι του ἐχαμογέλασε.

«Καλημέρα τὴν ἀγιосύνη σου», εἶπε κινῶντας γιὰ γὰ φιλήσει: τοῦ παπᾶ τὸ χέρι. «Καλῶς μᾶς ὄρισες».

«Καλημέρα, Ἀργύρη», ἀποκρίθηκε δίνοντάς του τὸ χέρι: ὁ μαυροφορεμένος, ποῦ ἦταν ἄντρας ψηλὸς καὶ ὀμορφος, μὲ μακρὰ γένεια ξανθὰ καὶ ξεδαμμένα κομμάτι: «τί μαντάτα;»

«Ὅλο ἀνησυχίες», ἀπολογήθηκε πικρά. «Κάθισε παπᾶ μου».

Καὶ οἱ δυὸ ἦρθαν μπροστὰ στὴν εἰκόνα, καὶ ὁ παπᾶς ἀθέλητα ἔβγαλε τὸ σκουφο του ἐσταυροκοπήθηκε, ἐμουρμούρησε ψαλτὰ μιὰ προσευχὴ κ' ἐρώτησε ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι: ποῦ ἔβλεπαν τὸ στόρισμα:

«Μὴν εἶδες στὸν ὕπνο σου, Ἀργύρη, τὴν Παναγία καὶ τὸν ἄγγελο;»

«Ἡ χάρις τῆς μ' ἐφώτισε», εἶπε ταπεινὰ ὁ ζωγράφος, «ἔβαλα ὄλη μου τὴ μπόρση, ὄλη μου τὴν ἀγάπη, ὄλη μου τὴν πίστη: κ' ἡ Παναγία ἄκουσε τὰ παρακάλια μου».

«Στὴν ἐκκλησία», εἶπε ὁ παπᾶς φορῶντας πάλι: τὸ σκουφο του καὶ καθίζοντας σ' ἔνα σκαμνί, «ἔφεραν σήμερα τὸ δεπόζιτο γιὰ τὸ στόρισμα, καὶ τῶστησαν, κ' εἶναι: πολὺ ὠραῖο: καὶ τὸ χωριὸ λέει: πῶς ἡ εἰκόνα σου θάνα: θαματοργή: ὅσοι: τὴν εἶδαν σαστίζουν καὶ τρομάζουν: καὶ ἄρρωστοι: τῆς εἶναι: ταμένο: ἀπὸ τώρα. Μὲ τῶρτες καὶ μὲ φλάμπουρο θά λιτανέψουμε τὸ στόρισμα ἀπὸ τὸ σπῆτι: σου στὴν ἐκκλησία, γιὰ ἀγιασμό τοῦ χωριοῦ, ὅταν θά τὸ πάρουμε γὰ τὸ στήσουμε. Τὴν ἄλλη Κυριακή, αἶ, γιὰ γὰ στεγνώσει: πρῶτα;»

«'Αν ἔτσι τὸ θέλει τὸ χωριό», εἶπε γτροπαλά ὁ ζωγράφος μὲ κρυφὸ καμάρι.

«Τὸ χωριό», εἶπε ὁ παπᾶς χαϊδεύοντας τὰ ξανθὰ ξεθαμμένα γένεια του, «τὸ θέλει καὶ τὸ προσμένει· τὸ χωριὸ ἀγαπάει τὸ προσκυνητᾶρι του, ποῦ θὰ μένει ὅσο ὑπάρχει κόσμος, λογιάζω, καταφυγὴ καὶ σκέπη καὶ δέηση γιὰ κάθε χριστιανό». Κ' ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμή ξακολούθησε μὲ δισταγμό:

«Μόνο δύο τρεῖς φαυλόδοιοι ἀντιστέκονται».

«'Αντιστέκονται;» ἐρώτησε ὁ γέροντας ἀχνίζοντας καὶ κατεβάζοντας τὸ μουδιασμένο του βλέμμα, «γιατί;»

«'Εξ αἰτίας τοῦ γιου σου», τοῦ ἀποκρίθηκε χαμηλόφωνα.

«Μὰ τὸ κόνισμα τί τοὺς ἔκαμε;» ξανάειπε λυπημένος. «Στὰ γράματα μ' ἐπίκρανε τώρα αὐτὸς ὁ γιός· ἔχει ὅλα τὰδικα, μὰ τί νὰ κάμω, παπᾶ μου; Καὶ μὲ τὸ δάχτυλο ἐσφούγγισε ἓνα δάκρυ ποῦ ἐκατέβαινε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὴν κόχη τοῦ ματιοῦ του. Κ' ἐρώτησε: —«Εἶναι πολλοί; Τί ἔχουν στὸ νοῦ τους;»

Τὸ θάμα

Ὁ ζωγράφος ἐκοίταζε κι ἄκουε ὅλα ἀπὸ τὸ παράθυρο. Κι αὐτὴν τὴ στιγμή ἐγύρισε πρὸς τὴν εἰκόνα καὶ ὕψωσε τὰ μάτια του στὸ στόρισμα καὶ εἶπε:

«Τώρα, τώρα θέλω τὸ θάμα, Παναγία, δὲν πρέπει νὰ γίνουν φονικὰ ἐξ αἰτίας του».

Κι ὡς τόσο ὁ Βασίλης ἀποκρινόταν θυμώνοντας:

«Τὸ σὶ σας ἦταν ἄτιμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ του· ἡ Βασιλικὴ εἶναι... τὸ ξέρουν τὰ πέντε χωριά! Γιὰ μιὰ δημόσια θὰ σκοτώσετε τὸ γαμπρό μας;»

«Θὰ σὲ λιτανέψω», εἶπε πάλι ὁ ζωγράφος στὸ κόνισμά του.

Κάτου εἶχε ἀστράψει κι ὅλας ἓνα μαχαῖρι, κ' ἡ βαβούρα τοῦ κόσμου ἦταν τώρα πολλή.

«Μή, μή!» ἐφώνηξε τὸ πλῆθος στὸ δρόμο κ' οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ παράθυρα.

Καὶ ξάφνου ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἀγογράφου ἀνοῖξε διὰπλατα. Μία στιγμή τὸ μάλλωμα ἔπαψε, κ'

Ὁ λευκοντυμένος ἀρχάγγελος ἐφαινότουν πανώρηος².

έκοίταξαν όλοι τί θά γινότουη. Οί δικοί τής Μαρίας άναμετριώνταν πώς νά διαφεντέψουη τή μπασιά, οί δικοί τής Βασιλικής πώς νά χυμήξουη μέσα. Άλλά όλα τά μάτια είδαν στήη πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τὸ μεγάλο τὸ κόηισμα, γιατί τὸ φῶς άπ' όλα τά παράθουρα έπεφτε άπάνου του. 'Ο λευκοντυμένος άρχάγγελος έφαινότουη πανώρηος, σά νάφραζε τώρα εκείνος τὸ διάβα πρὸς τὸ σπιτί τοῦ άγιογράφου. 'Η εικόνα έπιανε όληη τήη πόρτα.

‘Όλοι έσάστισαν. 'Αθέλητα οί θυμωμένοι έκρουσαν μπρὸς στὸν άγγελο τά μαχαίρια τους, και στήη στιγμη κόσμος έρρίχτηκε πολὺς άνάμεσα στοὺς μαλωμένους και τοὺς έχώρισε.

«Τόπο, τόπο», έφώναξαν πολλοί, «λιταεύει τὸ θαματουρηγὸ κόηισμα' φοθηθείτε τὸ Θεό».

Και τὸ στόρισμα είχε διαβεί τώρα τήη πόρτα και σαλεύοντας δεξιά και άριστερά έπροχωροῦσε πρὸς τὸν κόσμο. Κι όλοι οί άντρες άναρρίτσειαν και 'εβγαζαν τὸ γιάδαμά τους κ' έσταυροκοπιώνταν και οί γυναίκες προσευκιώνταν μυστικά άπὸ τά παράθουρα.

Και άκρα σιωπή έθασίλεψε.

Και με άργά πατήματα έστράτεψε τώρα στὸ χωριὸ ὁ άρχάγγελος, και ὁ κόσμος άκολουθοῦσε με κατάνυξη και άπ' όλα τά στόματα έβγήκε άθέλητα ή δέηση κ' έφαλαν όλοι μ' ένα στόμα φοδισμένο: και ευχαριστημένοι:

«Χαίρε χαριτωμένη!» και έδάδιζαν πρὸς τήη εκκλησια τὸ χωριοῦ.

1. 'Εθνηκή Πινακοθήκη, άριθ. καταλόγου 2629, 11 Α (διαστάσεις 0,23 Χ 0,25). Τήη ύπαρξη τοῦ έργου μάς ύπέδειξε ή ιστορικός τής τέχνης 'Αφροδίτη Κούρια.

2. 'Άγγελος άπὸ τήη άψίδα τοῦ Ιεροῦ τοῦ ναοῦ τής Θεοτόκου, δικλιτής βασιλικής τής έψιμης Τουρκοκρατίας —σώζεται σὲ πολὺ κακή κατάσταση— στὸν 'Ανάβατο τής Χίου. 'Η στολή του θυμίζει φορεσιά έποχής.

ΦΩΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ

Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός

Με τήη 'Ανάσταση τοῦ Χριστοῦ ὁ κόσμος συαντάει τήη πρώτη μέρα τής Δημιουργίας, τότε πὸ ὁ Θεός προστάζει νά γίνει φῶς και γίνεται φῶς. Με τήη 'Ανάσταση, τά πάντα γέμισαν άπὸ φῶς, ὁ οὐρανός και ή γή και τά καταχθόνια. Δέν ύπάρχει τίποτε πὸ νά έμποδίξει τὸ άνέσπερο φῶς νά φωτίζει τά πάντα.

Φῶς Χριστοῦ φαίνει: πᾶσι. 'Η 'Εκκλησία μας, τήη ήμέρα τής 'Αναστάσεως, αὐτὸ τὸ φῶς μάς προσκαλεί νά προσέλθουμε και νά παραλάβουμε με κρατημένη ὀρθή στὸ δεξί μας χέρι τήη λαμπάδα και νά δοξάσουμε Χριστὸν τὸν 'Αναστάντα εκ νεκρῶν. Αὐτόν, πὸν γύρισε νικητής άπὸ τήη σκιερή χώρα τοῦ θανάτου.

Σ' αὐτήη τήη εκρηξη φωτός, πὸν ή λάμψη του διαπερνά όλον τὸν κόσμο συντελείται τὸ μυστικό πέραςμα άπὸ τὸ σκοτάδι στὸ φῶς, πραγματοποιείται τὸ Πάσχα τής χιρας. «Χαίρετε», είναι πλέον ὁ ευφρόσυνος χαιρετισμός, πὸν άπευθίνουμε ὁ ένας στὸν άλλο, μιμούμενοι τὸν ἴδιο τὸν 'Αναστάντα Κύριο.

Τὸ φῶς γίνεται: πᾶ τὸ συνοδευτικό στοιχείο στήη ζωή μας, πὸν μεταστοιχειώνει και φωτίζει τήη ύπαρξή μας. Γινόμεστε έτσι τὸ φῶς τοῦ κόσμου πὸν πρέπει νά λάμπε: έμπρὸς στοὺς ανθρώπους (Ματθαίου ε' 14-16) γιὰ νά τὸ δλέπουη και νά δοξάζουη τὸν Πατέρα τῶν φώτων, γιατί φῶς είναι και ὁ Υἱός, φῶς και τὸ Πνεῦμα.

'Αν όλα αὐτά έχουν εισέλθει: «δυνάμει» με τήη 'Ανάσταση τοῦ Χριστοῦ στήη ζωή μας, πρέπει νά ενεργοποιηθοῦη και νά άποδώσουν καρπούς, πὸν θά φανερωθοῦη

στον κόσμο. Ὀφείλουμε νὰ γίνουμε «υἱοὶ φωτός» (Ἰωάννου 16' 36) καὶ νὰ περιπατοῦμε «ὡς τέκνα φωτός», ἡ ζωὴ μας νὰ φωτίζεται ἀπὸ καλοσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια (Ἐφεσίους ε' 8-9).

«Κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
ὁποῦ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι»
(Διονυσίου Σολωμοῦ, Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς).

Οὐμβέρτου Ἀργυροῦ, «Ἀνάστασις» (Συλλογὴ Ἑθνικῆς Πανακοθήκης, ἀρ. 5118).

Οἱ ἅγιοι, φωστῆρες θεοφεγγεῖς

Αὐτὴ ἡ «φωταφία» δὲν εἶναι σπάνια. Οἱ ἀκτίνες τοῦ θείου φωτός φανερόνται στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ οἱ βίοι τους εἶναι φωτεινοὶ καὶ καταυγάζουν τὴν ὑφήλιον καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν μὲ τὶς ἀκτίνες τῶν θαυμάτων, τῶν ἰαμάτων, τῶν διδαγμάτων καὶ τῶν λόγων τους.

Στοὺς ὕμνους ποὺ χρησιμοποιοῦμε στὴ λατρεία οἱ ἅγιοι ἐπαινοῦνται σὲ ὅλο τὸ εὖρος τοῦ φάσματος τοῦ φωτός. Ὀνομάζονται φῶς, φέγγος νοητόν, ἥλιος, φωταυγῆς σελήνη, θεοφεγγεῖς φωστῆρες, τρίφωτοι λαμπάδες, λυχνία χρυσαυγίζουσα (ἡ Παναγία), λαμπτήρ θεαυγέστατος, καθὼς τῆς τρισηλίου θεότητος. Ἡ μνήμη τους χαρακτηρίζεται φωτοφόρος.

Ἡ «ὀλική στοργή» ποὺ ἐπιδεικνύουν στὴ διάρκεια τοῦ βίου τους πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινό, τὸν Χριστό, τοὺς κάνει νὰ γίνουν καὶ οἱ ἴδιοι φῶς καὶ νὰ λάμπει τὸ πρόσωπό τους ὡς ἥλιος τὴ στιγμὴ τῆς κοιμήσεώς τους, φανερόντας ἔτσι τὴν «ἀστραπόμορφον τῆς ψυχῆς καθαρότητα» καθὼς διηγοῦνται γιὰ τὸν Ὅσιο Σισῶν τὸ Μεγάλο, ποὺ τιμοῦμε τὴ μνήμη του στὶς 6 Ἰουλίου.

Τὴν ἴδια λάμψη ἀξιώθηκε καὶ ἡ Ὅσια Ἀναστασία ἡ Πατρικία τὴ στιγμὴ τοῦ ἐπιγείου τέλους της (10 Μαρτίου) :

«Ἀναβλέψασα κατὰ Ἀνατολάς, ἔλαμψεν,
ὡσπερ πυρσὸν δεξαμένη ἐν τῷ σπηλαίῳ πρὸ προσώπου αὐτῆς».

Ὀλόκληρες οἰκογένειες γίνονται πολύφωτοι «ἀστριόμοι» καθὼς διαδάξουμε στὴ μνήμη τῶν Μαρτύρων Τερρεντίου καὶ Νεονίλλης καὶ τῶν τέκνων τους (28 Ὀκτωβρίου) :

«*Ἡλιος ὡσπερ, πολυφώτῳ σελήνῃ ἐνούμενος, Νεονίλλῃ ὁ κλεινός, Τερέντιος ἀπεγέννησεν, ἀσιέρων ἐπιάρθμων, χορὸν Μαριτύρων Χριστοῦ*».

Τὸ θεῖο καὶ ἄκτιστο φῶς καταυγάζει καὶ φωτίζει τοὺς ἁγίους. Ἡ θέωση ποὺ ἐπιτελεῖται στὴν ὑπαρξή τους παίρνει τὴν ἐξωτερικὴ μορφή μιᾶς θέας τοῦ φωτός. Οἱ ἴδιοι γίνονται φωτεινοὶ καὶ ζοῦν σὲ μιὰ πλήρη διαφάνεια προσώπων καὶ πραγμάτων.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αὐτοὶ μάρτυρες αὐτοῦ τοῦ φωτός, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι φωτίζονται ἀπ' αὐτὸ καὶ τὸ ἀντιλαμβάνονται στὶς χαρισματικὲς ἐκεῖνες στιγμῆς. Σὲ ὀρισμένους φανερώνεται σπάνια, σὲ ἄλλους συχνότερα, σὲ ἄλλους μπορεῖ νὰ εἶναι καθημερινή ἐμπειρία.

Ὅπως αὐτὸ συνέβαινε στὸν Ὅσιο Μαρκιανό, ποὺ στὸ συναξάρι του τῆς 2 Νοεμβρίου διαδίδουμε τὰ ἐκπληκτικὰ ποὺ ἀκολουθοῦν:

«*Ὁδῖος οὖν ὁ μακάριος, ὁ Ὅσιος Πατὴρ ἡμῶν Μαρκιανὸς ὁ ἐν τῇ Κύρῳ, ἀεὶ ἐγκεκλειμένος ὢν, οὐδέποτε λύχνον ἐκίησαιο, ἀλλὰ φῶς θεῖον περιέλαμπεν αὐτὸν ταῖς νυξί, καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν γραμμῶν ὑπεδείκνυνεν· εἶχε γὰρ μικρὸν Ψαλτήριον σὺν αὐτῷ*».

Μάρτυρες τοῦ φωτός τῆς Ἀναστάσεως

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀσφαλῶς δὲν ἐξαντλεῖται τὸ μέγα κεφάλαιο τῆς φανερώσεως τοῦ θείου φωτός στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων. Ἀναφερόμενο σ' αὐτὸ τὸ γεγονός, θέλουμε ἀπλῶς νὰ θυμίσουμε, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἑορτὴ τῆς Ἀναστάσεως, ὅτι «ὁ λιχὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα,

καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς» (Ματθαίου θ' 16).

Θέλουμε νὰ θυμίσουμε ἀκόμα πῶς αὐτὸ τὸ φῶς δὲν ἔμεινε καὶ δὲν μένει ἀνερέργητο. Οἱ ἅγιοι εἶναι κοντὰ γιὰ νὰ μᾶς τὸ ὑπενθυμίζουν καὶ νὰ μᾶς πομαίνουν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση προσβέδοντας ὑπὲρ τῆς ποιήνης τους στὸν Δεσπότη Χριστό, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι ἔγιναν φωτεινοὶ καὶ φωτοφόροι (βλ. τὸ βίο τοῦ Ὁσιομάρτυρος Δομετίου στὶς 7 Αὐγούστου).

Ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι κύριος στόχος τῆς ποιμαντικῆς διακονίας εἶναι νὰ ἀναδείξει τοὺς πομαιομένους ἀδελφοὺς σὲ «υἱὸς φωτός καὶ υἱὸς ἡμέρας». Χαρακτηριστικὰ, στὸ βίο τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Μαρκιανοῦ Ἐπισκόπου Συρακούσης τῆς Σικελίας, ποὺ ἡ μνήμη του τιμᾶται στὶς 30 Ὀκτωβρίου, ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀποστολή του «πολλοὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγών, υἱὸς φωτός ἀπειργάσατο».

Στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ σύντομου σημειώματος δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ εὐχηθοῦμε τίποτε ἄλλο παρὰ τοῦτο: ὁ Ἄναστας Κύριος, ποὺ εἶναι τὸ Φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἀληθινό, νὰ μᾶς ἀξιῶνει: ὅλους νὰ περιπατοῦμε ὡς τέκνα φωτός καὶ αὐτὸ τὸ φῶς νὰ λάμπει ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Χριστὸς ἀνέστη!

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΣΣΕΩΣ

Εὐλογία και δῶρο Θεοῦ

Με τὴν ἔναρξη τῆς πασχαλινῆς περιόδου, ἤδη ἀπὸ τῆς λειτουργίας τῆς Ἀναστάσεως, σὲ ὄλους μας κάνει ἐντύπωση ἢ πολυσήμαντη θέση και χρήση τοῦ ὄρου «λόγος» στὰ κείμενα ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἐκείνη τὴ νύχτα.

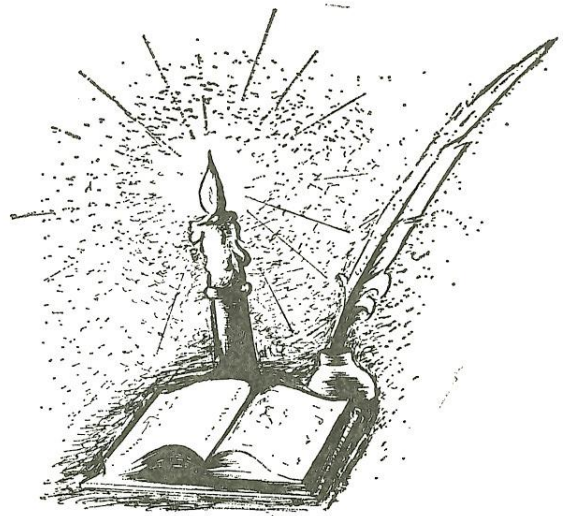
«Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ..., ὃν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε και διδάσκειν» (Πράξεις α' 1). Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, γιὰ τὸν Ὅποιο κάνει λόγο ὁ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς στὶς Πράξεις, εἶναι ὁ ἴδιος, ποὺ ὡς «Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν και ἦν ἐν ἀρχῇ» καθὼς μᾶς ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης (α' 1).

Τὶ εὐλογία ὅμως Θεοῦ εἶναι αὐτή, ὅταν μιλώντας ἐλληνικά μπορούμε νὰ διακρίνουμε ἀσυγχύτως τίς ποιήσεις ἔννοιες μᾶς τόσο πλούσιες λέξης, ὅπως εἶναι ἢ λέξη «λόγος». Δῶρο Θεοῦ ἀκριβὸς ὁ ἀνθρώπινος λόγος και ὡς ἀμυλία, ἀλλὰ και ὡς ἰδιαιτέρη λειτουργία τοῦ νοῦ, ὡς λογικό.

Ἐνδιάθετος ἢ ἔναρθρος, ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶναι ἓνα χάρισμα, ποὺ ἢ ἀπουσία του, στὶς διαφορὲς παθολογικὲς καταστάσεις, μᾶς κάνει νὰ αἰσθανόμαστε πόσο φτωχότερος γίνεται ὁ κόσμος μας. Ἡ παρουσία του φέρνει μιὰ τάξη στὴ σύγχυση τῶν αἰσθημάτων και μᾶς βοηθεῖ νὰ διατυπώνουμε μὲ ἀκρίβεια τίς σκέψεις μας και νὰ συμμαζεύουμε τοὺς λογισμοὺς μας.

Ὁ ποιμαντικὸς λόγος

Ἄν ὁ κάθε λόγος ποὺ προφέρεται ἔχει σημασία, και ἂν γιὰ κάθε λόγο ἀργὸς θὰ δώσουμε λόγο (Ματθαίου :6'

36), βαρύνουσα σημασία έχει ο λόγος του ποιμένα, ο ποιμαντικός λόγος που απευθύνεται προς τον πιστό. Είτε στο κήρυγμα λέγεται, είτε στην κατήχηση, είτε στην ι. εξομολόγηση, είτε στην συμβουλευτική πράξη, αλλά και στις ποιμαντικές επισκέψεις και περιστασιακά στην οποιαδήποτε συνάντηση, ευκαιρώς - άκαιρώς.

Ο λόγος, όπως γνωρίζουμε, σαρκώνεται, παίρνει σάρκα και οστά, διαμορφώνει ζωές, οικοδομεί μιά και γκρεμίζει, «κόκκαλα θέν έχει και κόκκαλα τσακίζει». Μπορεί να είναι παρακλητικός και παρήγορος, επιτακτικός, κατήγορος και επιτιμητικός, επαινετικός και ένθαρρυντικός, να σε ανεβάζει στους ούρανοους και να σε κατεβάζει στον άδη, πληθωρικός και απέρριτος, να γεννάει ελπίδες ή να οδηγεί σε απόγνωση. Να είναι χαριτωμένος, «άλατι ήρτυμένος» ή άνοστος, βαρετός και μονότονος ή ένδιαφέρων και έλκυστικός.

Αυτά τιά χαρακτηριστικά του λόγου που αναφέραμε δέν είναι άδιάφορα για τó αποτέλεσμα που θέλουμε να πετύχουμε προφέροντας τιά λιγούτά ή τιά πολλά μας λόγια. "Αν για τόν ποιμένα «μία τις δέδοται θεραπείας δόδος, ή δια του λόγου διδασκαλία» (Ιωάννης ο Χρυσόστομος PG 48, 665)¹, τόν λόγο αυτόν όφείλουμε να τόν προφέρουμε με τις καλύτερες δυνατόν συνθήκες, με τρόπο που τó νόμά του να φθάνει άκέραιο στον παραλήπτη και να γίνεται κατανοητό.

Άσφαλώς, στο σημερινό μας σημείωμα, δέν είναι δυνατό να εξαντλήσουμε όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται ώστε ο ποιμαντικός λόγος να είναι αποτελεσματικός και θεραπευτικός για τόν άκρωμένο. Θα θέξουμε μερικά μόνο σημεία, τιά όποια θεωρούμε άπαραίτητα και που μερικές φορές μάς διαφεύγουν. Σημεία, που ίσως να θεωρούνται έξωτερικά ή τυπικά, τιά όποια όμως επι-

δροϋν στην πορεία μάς συζητήσεως, στο διάλογο που ήδη έχουμε ξεκινήσει: και που μπορούν να άναστειλουν τις καλύτερές μας προθέσεις και να άποδυναμώσουν κά-θε μας προσπάθεια.

Γραπτός και προφορικός

Μιλώντας για σ η μ ε ι α θέλουμε να υπαινιχθοϋμε τιά «σημεία τής στίξεως», που χρησιμοποιούμε συνήθως στον γραπτό λόγο. Τιά σημάδια αυτά τιά μεταχειρίζομαστε στην προσπάθεια που καταβάλλουμε, όταν θέλουμε να παραστήσουμε με τó γράψιμο, αυτό που δείχνει ή φωνή μας, πράγμα, βέβαια, που είναι άρκετά δύσκολο. Τιά χρησιμοποιούμε, όμως, για να μάς δείχνουν που πρέπει να σταματάμε και πόσο κάθε φορά, και πώς να χρωματίσουμε τή φωνή μας. "Αν έλειπαν, θα ήταν δύσκολο να καταλάβουμε τó νόημα διαδάζοντας².

"Αν, λοιπόν, για τόν γραπτό λόγο συνηθίζουμε να δίνουμε τóση προσοχή, ώστε ο άναγνώστης να κατανοήσει άκριβώς αυτό, που με τó κείμενό μας θέλουμε να τού μεταδώσουμε, τήν ίδια προσοχή τουλάχιστο θα πρέπει να καταβάλλουμε και στον προφορικό μας λόγο. "Ελλειψη άνάλογης προσοχής μπορεί να επιφέρει παρανοήσεις, παρεξηγήσεις, άστοχίες και φόρτιση του λόγου τέτοια, που να δημιουργήσει μία άτμόσφαιρα άνάμεσα στους συνομιλητές άνυπόφορη.

Τιά σημεία του λόγου

Πόσες φορές δέν μιλάμε σά να έχουμε ξεχάσει τελείως τήν ύπαρξη αυτών των σημάδιων. Μιλάμε άτέλειωτα, άσταμάτητα, χωρίς άναπνοή. Κάποτε, όμως, έρχεται μιά στιγμή που πρέπει να τελειώνουμε. Η τ ε λ ε ι α σ τ : γ μ ή είναι άπαραίτητη κι όμως τήν λησιμονούμε.

Ἔτσι περνᾶμε ἀπὸ τὸ ἕνα νόημα στὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ δίνουμε τὴν εὐκαιρία στὸν συνομιλητὴ μας νὰ σταματήσει κι αὐτὸς γιὰ λίγο, νὰ στοχασθεῖ πάνω σ' αὐτὸ πού τοῦ ἔχουμε προτείνει.

Ἄν, ὅμως, λησμονοῦμε τὴν τελεία, τὶς περισσότερες φορές μιλάμε μονοκόμματα, χωρὶς κ ὀ μ μ α τ α καὶ ἄ ν ω σ τ : γ μ έ ς, χωρὶς νὰ παίρνουμε οὔτε ἀνάσα. Στὴν βιασύνη μας νὰ τὰ ποῦμε ὅλα καὶ γρήγορα παρασυρόμαστε καὶ δὲν τονίζουμε ἐκεῖ πού πρέπει: τὰ λόγια μας, δὲν κάνουμε τὶς ἀντίστοιχες διακοπὲς καὶ παρασύρουμε τὸν συνομιλητὴ μας σὲ ἀνάλογη συμπεριφορά.

Ὁ λόγος δὲν εἶναι πάντα λόγια, ἢ σιωπὴ μπορεῖ νὰ εἶναι: πιὸ εὐγλωττὴ καὶ πολὺ χρήσιμα ἀποδεικνύονται καὶ τὰ ἀ π ο σ ι ω π η τ : κ ἄ... Δὲν χρειάζεται νὰ ὑποτιμοῦμε τὴ νοημοσύνη τοῦ ἄλλου, καταλαβαίνει πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ πού τοῦ λέμε. Κι ἂν ἔχουμε κάποια ἀμφιβολία ἢ ἀπορία, γι' αὐτὲς μποροῦμε ν' ἀνεδοκατεβάσουμε τὴ φωνή μας γιὰ νὰ ρωτήσουμε ἢ νὰ δείξουμε τὴν ἀπορία μας.

Τὸ ἐ ρ ω τ η μ α τ : κ ὸ ἢ τὰ ἐρωτηματικά μας, κάποιες φορές, δίνουν καλύτερη ἀπάντηση ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις μας. Ὁ ποιμαντικὸς διάλογος εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ μιὰ μαθητεία καὶ εὐκαιρία γιὰ τὸν πιστὸ γιὰ νὰ μάθει νὰ διερωτᾶται ἀλλὰ καὶ νὰ θέτει τὶς σωστὲς ἐρωτήσεις στὸν πνευματικὸ του σύμβουλο. Ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «οἱ σωστὲς ἐρωτήσεις εἶναι σημαντικότερες ἀπὸ τὶς σωστὲς ἀπαντήσεις σὲ λανθασμένες ἐρωτήσεις».

Δίπλα ὅμως στὴν ἀμφισβήτηση χρειάζεται καὶ ὁ λόγος θαυμασμοῦ, ἐπαίνου καὶ τιμῆς. Συνήθως ὁ λόγος μας εἶναι ἐπικριτικὸς, ἐπιτιμητικὸς: ἀπαφεύγει τὸν θαυμασμό, τὸν ἐπαινο καὶ τὴν τιμὴ. Διαγράφουμε μὲ μιὰ μονοκονδυλιά τὰ θ α υ μ α σ τ : κ ἄ ἀπαγορεύοντάς τα.

στὴν ἀγόρευσὴ μας καὶ στὴν «ἀγορά» μας σὰν εἶδη πού ἔχουν ἔλλειψη ἢ εἶναι ἀνεπαρκῆ. Κι ὅμως, ὁ λόγος τοῦ Ἄβδᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι κατηγορηματικός:

«Ὅταν θέλεις νὰ συμβουλευθεῖς κάποιον σὲ καλὸ, τίμησέ τον μὲ λόγο ἀγάπης· γιὰ τὴν ἰδίαν ἄλλο δὲν πείθει τόσο τὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ μεταβάλλει ἑαυτὸν ἀπὸ τὴν κακία σὴν ἀρετή, ὅσο ἡ τιμὴ τὴν ὁποία βλέπει ἀπὸ σέσω».

(Λόγος ΟΓ'· βλ. καὶ τὸν Ε').

Ἄλλες φορές πάλι χρειάζεται νὰ κλείσουμε μέσα σὲ π α ρ έ ν θ ε σ η μιὰ λέξη ἢ μιὰ φράση τοῦ συνομιλητὴ μας, πού ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει: τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ δὲν θέλουμε, τὴ στιγμὴ τουλάχιστον πού λέχθηκε, νὰ δώσουμε ὑπερβολικὴ προσοχή. Δὲν τὴν ἀγνοοῦμε χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν προβάλλουμε. Ἡθελήμενα τὴν θέτομε σὲ παρένθεση, κάνουμε σὰ νὰ μὴν τὴν ἀκούσαμε. Τὴν κατάλληλη στιγμὴ μπορεῖ νὰ τὴν ἐπαναφέρουμε στὴν ἐπιφάνεια.

Δὲν ἐξαντλήσαμε, βέβαια, μὲ ὅσα ἀναπτύξαμε πιὸ πάνω, ὅλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς ἢ τῆς δικῆς μας «ποιμαντικῆς γραμματικῆς». Θίξαμε μερικὰ μόνο σημεῖα καὶ μὲ τρόπο πού εἶναι δυνατὸν νὰ διαφωτίσουν λίγο τὰ ποιμαντικά μας στιγμιότυπα, πού ἀποτελοῦνται κι αὐτὰ ἀπὸ στιγμὲς τοῦ λόγου.

Πρὶν θέσουμε ὅμως τ ε λ ε ί α κ α ἰ π α ὐ λ α σὲ σημερὸν μας σημείωμα θέλουμε νὰ ὑπενηθίσουμε μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Βασιλείου (τὴν ὑπ' ἀριθ. 333), τὴν ὁποία ἀπηύθυνε σ' ἕναν ἐπαγγελματία γραφέα. Τὸ περιεχόμενό της συμπληρώνει μὲ τρόπο θαυμαστὸ καὶ

ἀποδίδει επιγραμματικά ὅσα ἡμεῖς ἐπιχειρήσαμε σήμερα νὰ διατυπώσουμε:

«Τὰ λόγια ἔχουν φύση φτερωτή. Γιαντό, καθὼς αὐτὰ πετοῦν, χροιάζονται σημάδια, ὥστε αὐτὸς ποὺ γράφει νὰ προλαβαίνει τὴν ταχύτητά τους. Λοιπόν, παιδί μου, κάνε τέλεια τὰ γράμματα καὶ θά'ξε σημεῖα σίξεως σὲς προτάσεις κατὰ νόημα. Γιατὶ ἀπὸ μικρὰ λάθη ἀπέτυχαν πολλὰ σπουδαῖα λόγια ἐνῶ μὲ τὴν ἐπιμέλεια αὐτουνοῦ ποὺ γράφει πετυχαίνει τὸ σκοπὸ του τὸ λεγόμενον»³.

1. Γιὰ τὸν λόγο ὡς ὄργανο πνευματικῆς θεραπείας κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο ἀναπτύσσει ὁ Καθηγητὴς Εὐάγγελος Θεοδώρου στὸ περ. «Ὁ Ἐφημέριος», 15 Φεβρουαρίου 1983, σ. 42.

2. Συνοπτικά γιὰ τὰ σημεῖα τῆς σίξεως, βλ. Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ἢ Γ ρ α μ μ α τ ι κ ἢ (ἀναπροσαρμογὴ τῆς Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Ἀθήνα, Ἔκδ. Ο.Ε.Δ.Β., 1982, σ. 30-33.

3. Ἡ ἀπόδοση εἶναι τοῦ Ἐπιμελητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γιώργου Α. Τσαναῆ ἀπὸ τὸ ἄρθρο του, Χρισμὸς στὸ Μέγα Βασίλειο. Δημοσιεύτηκε στὸν ἑόρτιο τόμο 1600ῆς ἐπετείου Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1981 (σ. 210).

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ἐπικοινωνίες καὶ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας

Στὸ περασμένο μας σημεῖωμα κάναμε λόγο γιὰ τὴν χρῆση «σημείων σίξεως» στὸν ποιμαντικὸ διάλογο ὥστε ὁ λόγος νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς καὶ θεραπευτικὸς γιὰ τὸν ἀκροῦμενο. Ὅπωςδὴποτε δὲν ἐξαντλήσαμε τὸ θέμα. Ἄν δώσαμε ὀρισμένες προϋποθέσεις, δὲν καλύψαμε τίς συνθήκες ἐκείνες, κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁ λόγος μας προφερόμενος θὰ φθάσει μὲ ἀκέραιο τὸ μήνυμά του στὸν παραλήπτη καὶ θὰ γίνῃ κατανοητὸς.

Ἡ πιὸ κρίσιμη στιγμή ἐνὸς διαλόγου εἶναι ἀσφαλῶς ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ἐπιτελεῖται ἡ ἐπικοινωνία ἢ ἀφοῦ διακοπεῖ, ἢ στιγμή ποὺ ἀποκαθίσταται καὶ ὑπάρχουν ἀμφιβολίες κατὰ πόσο θὰ εἶναι ὀριστική. Στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ χαρακτηρίσθηκε ὡς «ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπικοινωνίας», παρὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἐπικοινωνιῶν, κοντινῶν ἢ μακρυνῶν, φαίνεται νὰ πάσχουμε ἀπὸ τὴν ἔλλειψή της.

Ἐνῶ μᾶς κατακλύζει ἕνα πλῆθος πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων ἐνῶ ζοῦμε σ' ἕνα κόσμον καταπληκτικῶν ἐφαρμογῶν τῆς πληροφορικῆς, ἀντικρύζουμε συνεχῶς στὰ μάτια τοῦ ἄλλου, σὰν πάνω σὲ κινητὴ ὀθόνη ἐκείνο τὸ ἐκνευριστικὸ «μᾶς συγχωρεῖτε: διακοπή». Πολλὲς φορές μάλιστα χωρὶς τὸ «μᾶς συγχωρεῖτε» διακόπτεται ξαφνικὰ ἡ ἐπαφή καὶ ἀπελπισμένοι περιμένουμε τὴ συνέχεια. Ὁ πομπὸς δὲν ἐκπέμπει ἢ ὁ δέκτης ἔχει βλάβη καὶ γινόμενα ἠθελημένα ἢ ἄθελά μας οἱ νεκροπομποὶ τοῦ λόγου.

Πόσες φορές δὲν συλλαμβάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ φθιθυρίζει ἢ νὰ φωνάζει δυνατὰ τὴ φράση: «μὰ ἐπικοινωνεῖς τώρα;» ἢ «δὲν ἐπικοινωνεῖς». Φαίνεται σὰ νὰ ἐκπέμπουμε σὲ ἄλλες συχνότητες!

Τὸ ἴδιο τὸ λεξιλόγιό μας, ἐπηρεασμένο κι αὐτὸ ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν τηλεπικοινωνιῶν, φαίνεται: γὰ μὴν ἐπαρκεῖ. Οἱ λέξεις μας εἶναι

«λέξεις ποὺ δρέπουν ἐρημικὰ τὴ λεκτικότητα» ἢ «δεσμοφύλακες»,

ποὺ μᾶς δένουν καὶ διαπιστώνουμε, ὅτι:

«τὸ στόμα μας δὲν ὑφίσταται»,

σύμφωνα μὲ τὸν ποιητὴ¹.

Ὁ λόγος, ποὺ στὴν οὐσία του εἶναι καμωμένος γιὰ νὰ ἐπικοινωνεῖ, δὲν λειτουργεῖ, καταδικασμένος σὲ ἀφασία. Ὁ λόγος γίνεται λόγια, «ἔπεα πτερόεντα», ποὺ ἔπτανται: χωρὶς στόχο καὶ προορισμό, χαμένα στοὺς ὀρίζοντες τοῦ κόσμου ἀντὶ νὰ ἀνοίγουν τὰ ἴδια ὀρίζοντες².

Εἶναι πολλοὶ ἐκείνοι ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ πληθώρα τῶν λόγων, τῶν πληροφοριῶν κάνει ὥστε σήμερα νὰ σπανίζει ὁ λόγος καὶ νὰ ὀδηγοῦμεθα μάλιστα στὴν παθολογία του, ποὺ τὴν ἀποδίδουν κατὰ σχῆμα δξύμωρο στὴν ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἐπικοινωνιῶν.

Ἄν, ὅμως, ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ ὀδήγησε σὲ κάποια σχετικὴ ἀποδιοργάνωση τῆς ἐπικοινωνίας, ἀνάγκασε τίς ἐπιστῆμες ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ προβλήματα μεταδόσεως, διαβιβάσεως, λήψεως καὶ ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν νὰ ἀπαιτήσουν τὴν ὑπαρξὴ γενικῶν καὶ ἐιδικῶν συνηθῶν, ποὺ θὰ εὐνοοῦσαν τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὴν μεταβίβαση τῶν πληροφοριῶν.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς θεωρίας τῆς Πληροφορήσεως (πληροφορικῆς ἢ ἐπικοινωνίας), σὲ στενὴ σχέση μὲ τὴν Κυβερνητικὴ, ὀφείλεται σὲ συγκεκριμένα τεχνικὰ προβλήματα τῶν τηλεπικοινωνιῶν, ποὺ αὐτὲς προσπάθησαν νὰ τὰ ξεπεράσουν.

Οἱ συνθήκες ποὺ εὐνόησαν ἐκαὶ τὴν ἐπικοινωνία μπο-

ροῦν, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, γὰ εὐνοήσουν κάθε μορφή ἐπικοινωνίας. Φρονοῦμε, ὅτι ἡ ποικιλία ἢ ἐπικοινωνία θὰ εἶχε πολλὰ γὰ ὠφεληθεῖ, ἀν ἔδινε τὴν ἀπαιτουμένη προσοχὴ στὶς συνθήκες ἐκαίνας

«Τὸ στόμα μας δὲν ὑφίσταται».
Πίνακας τοῦ Δ. Κοκκινίδη (1974).

πού θεωρούνται αναγκαίες για την καλή μετάδοση πληροφοριών, όταν μάλιστα έχει την καλή τύχη να προσφέρει: το χαρούμενο μήνυμα του Ευαγγελίου που είναι: «πληροφορία πίστεως» (Έβραίους ι' 22)³.

Στοιχειά μεταδόσεως ενός μηνύματος

Ής δοῦμε, ὅμως, στή συνέχεια, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπαραίτητα σέ κάθε μεταδίδωση πληροφορίας καί ἀπό τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐπικοινωνίας.

1. Καθορισμός τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος.

Ἀρχικά πρέπει νά προηγηθεῖ ὁ καθορισμός τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος πού πρόκειται νά μεταδώσουμε καί θέλουμε νά τὸ ἐννοήσει ὁ συναμνητής μας. Ἀσφαλῶς θά πρέπει νά ἔχει προϋπάρξει μέσα μας μία σέ βάθος ἐπεξεργασία τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καί νά ἔχουμε ἀποκτήσει μιὰ ὁλοκληρωμένη ἀντίληψη γιά τὸ πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ ὀρθόδοξη παράδοση τίς ποικίλες διαστάσεις καί πτυχές τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Ἀκόμα, τί λόγο προσφέρει γιά ὅλα ἐκεῖνα πού ἀπασχολοῦν τὸν ἄνθρωπο σήμερα. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε δεδομένα καί οὔτε εἶναι εὐκόλο νά δίνομε λόγο ἐκ τοῦ προχείρου σέ καθέναν πού μᾶς τὸν ζητᾶ.

2. Ὑπαρξη ἑνὸς μονοσημάντου λεξιλογίου.

Ἔστω, ὅμως, ὅτι ἔχουμε καταλήξει σὲ περιεχόμενο. Δεύτερη φροντίδα μας θά εἶναι, τὸ μήνυμα αὐτὸ νά μεταδοθεῖ μὲ ἓνα μονοσήμαντο λεξιλόγιο. Δὲν ἀρκεῖ νά ἔχουμε καθορίσει τὸ περιεχόμενο τοῦ μηνύματος· πρέπει νά τὸ διατυπώσουμε σέ ὅρους, σέ εἰκόνες, σέ λέξεις, σέ στάσεις, γενικά σέ ἓνα κ ὠ δ ι κ α μονοσήμαντο

ὥστε νά μὴν ὑπάρχει πιθανότητα νά παρεξηγηθεῖ ἢ νά παρανοηθεῖ.

Σήμερα, ὅμως, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, κινούμεθα σὲ τὸν χώρο τοῦ πολυσημάντου. Οἱ λέξεις ἔχουν μὴν ἀπειρία νοημάτων, πού εἶναι ἱκανὴ νά διαταράξει κάθε ἐπικοινωνία καί τὴν πιὸ στοιχειώδη μετάδοση τοῦ μηνύματος. Ἄς πάρουμε γιά παράδειγμα τὴ λέξη ἀγάπη. Πόσα δὲν ὑπονοοῦνται κάτω ἀπ' αὐτήν. Ἄλλοτε, πάλι, τὸ νόημα μιᾶς λέξεως εἶναι συγκεχυμένο. Τί εἶναι ἁμαρτία, τί σημαίνει ἐνοχή; Ἡ νηστεία ἐξισώνεται μὲ τὴ διαίτα, οἱ μετάνοιες καί οἱ γονυκλισίες μὲ τίς γυμναστικὲς ἀσκήσεις ἢ καί τὴν γιόγκα κ.τ.τ.

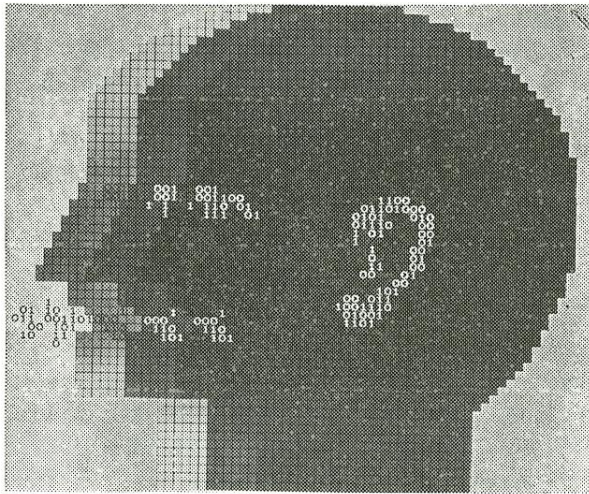
Θά πρέπει λοιπὸν νά ἐξοικειωθοῦμε καί μὲ τὴν τρέχουσα σημασία τῶν λέξεων, ἔτσι ὅπως κυκλοφοροῦν στίς «διαλέκτους» τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ομάδων καί τάξεων πού τίς χρησιμοποιοῦν, γιὰ τὸ τέλος ἄλλα θά λέμε καί ἄλλα θά καταλαβαίνουμε. Ἔστω κι ἂν δὲν διμλεῖ ὁ ποιμένας τὴν ἴδια γλώσσα, πρέπει νά φροντίσει νά μάθει τί ἀνταποκρίνεται περισσότερο στίς διαφορὲς κατηγορίες πιστῶν. Νά οικειοποιηθεῖ τί ἀκοῦνε, τί βλέπουν νά διακρίνει τὰ ἐνδιαφέροντά τους. Μὲ ἄλλα λόγια νά προσοικειωθεῖ τὸν κώδικά τους.

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι κατὰ τὴν μεταδίδωση πληροφοριῶν ὑφίσταται πάντοτε μερικὴ ἀπώλεια τοῦ νοήματος, πού ὀφείλεται σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν μεταδίδωση. Ἄς σκεφθοῦμε τὴν παραμόρφωση τοῦ μηνύματος πού θά προκύψει σὲ περίπτωση πού ὁ κώδικας εἶναι διαφορετικὸς. Ἡ ἀλληλοκατανόηση θά συναντήσει μεγάλες δυσκολίες.

3. Προγραμματισμὸς ἢ προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία.

Ἡ κατανόηση τῆς πληροφορίας πού μεταδίδεται γίνεται ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη τῆς ἐπὶ τῇ θάσει ἑνὸς προγραμ-

ματισμού του Ίδιου του δέκτη. Ο δέκτης, δηλαδή, έχει προγραμματισθεί με τρόπο που να δέχεται ορισμένες πληροφορίες· άλλες πάλι να τις ενισχύει και άλλες να τις εξασθενεί. Υπάρχει κατά κάποιο τρόπο ένας περιορισμός της δεκτικότητας, μιὰ ευαισθησία που ο βαθμός της ποικίλλει: από πληροφορία σε πληροφορία.

«Λέξεις που δρέπουν ερημικά τη λεκτικότητα».
Ψηφιακή απεικόνιση δικτύου επικοινωνίας.

Ο προγραμματισμός αυτός ή η προδιαγεγραμμένη ευαισθησία ειδικών κατηγοριών ή ομάδων πιστών (νέων, ενηλίκων, γερόντων, εγγάμων, αγάμων, αδιαφόρων κ.λπ.) εξηγείται από το γεγονός, ότι οι ομάδες αυτές έχουν δικές τους εφέσεις, προβλήματα, ανάγκες, τοποθετήσεις αξιών, προτιμήσεις. Θ' απευθυνθούμε, λοιπόν, σ' αυτούς, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη αυτή τους την ευαισθησία,

που είναι προδιαγεγραμμένη λόγω της συμμετοχής τους στη συγκεκριμένη αυτή ομάδα.

4. Έπιλογή των πληροφοριών.

Άλλο σημείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι, ότι η αντίληψη της πληροφορίας είναι $\epsilon \kappa \lambda \epsilon \kappa \tau \iota \kappa \eta$. Καμμιά πληροφορία που αποστέλλει ο πομπός δεν φθάνει αυτούσια στον αποδέκτη. Είναι ανάμικτη με πλήθος άλλων πληροφοριών, που πολλές φορές αντιφάσκουν και είναι αντίθετες μεταξύ τους. Ο αποδέκτης με κατάλληλη διεργασία οφείλει να διασαφήσει και να επιλέξει. Το μήνυμα που ο πομπός απευθύνει προς τους πιστούς για οποιοδήποτε ζήτημα (ειρήνη, πείνα, εκτρώσεις, α-γεργία κ.λπ.) δεν φθάνει μόνο του. Συνοδεύεται και από άλλες πληροφορίες, που προέρχονται από το σχολείο, την οικογένεια, τα μέσα μαζικής ενημερώσεως, οι οποίες δεν είναι πάντοτε έναρμονισμένες.

Σ' αυτό το σημείο, στην επιλογή των πληροφοριών, ο ρόλος του ποιμένος είναι σημαντικός. Θα βοηθήσει τους πιστούς να συμπληρώσουν τις ελλείψεις, να διορθώσουν τυχόν λανθασμένες πληροφορίες ή προκαταλήψεις και προ πάντως να επιτύχουν μιάν αρμονική και ολοκληρωμένη σύνθεση όλων των διαστάσεων του θέματος που τους απασχολεί. Ο ρόλος του κυρίως δεν θα συνίσταται τόσο στο να τους δώσει μιὰ λύση ή λύσεις, όσο να τους βοηθήσει να διακρίνουν ανάμεσα σε τόσες συσσωρευμένες αντιφατικές πληροφορίες και να κάνουν την κατάλληλη επιλογή. Μ' αυτόν τον τρόπο θα ασκήσουν οι πιστοί την ελευθερία και τη συνείδησή τους στη $\lambda \eta \psi \eta \alpha \pi \omicron \varphi \acute{\alpha} \sigma \epsilon \omega \nu$.

5. Αμφίδρομη επικοινωνία.

Όσο προσεκτικός, όμως, πρέπει να είναι ο ποιμένας στη μετάδοση των δικών του πληροφοριών, άλλο τόσο

πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την αντίστροφη κίνηση. Σε κάθε μεταβίβαση πληροφοριών υπάρχει και μετάδοση από τον αποδέκτη προς την διεύθυνση του εκπέμποντος. Η επικοινωνία είναι αμφίδρομη, ή πληροφορία δεν κινείται σε μονοδρόμους.

Οι πληροφορίες που προέρχονται από τους αποδέκτες του μηνύματος είναι πολύτιμες γιατί συμβάλλουν στην καλλίτερη γνωριμία από τον ποιμένα των πιστών, με τους οποίους έρχεται σε επαφή. Προσεκτική παρατήρηση των πληροφοριών αυτών θα είναι προς όφελος του ποιμαντικού έργου γιατί θα δοθεί ή δυνατότητα στον ποιμένα να παρατηρήσει την διαγωγή, τις αντιδράσεις των πιστών, ώστε να θελτιώνει την αντίστοιχη στάση και συμπεριφορά του καθώς και τις δυνατότητες διοχετεύσεως του μηνύματος.

«Ένός δέ έστι χρεία»

Όπωςδήποτε, τα στοιχεία που αναφέραμε από τις επιστήμες της επικοινωνίας δεν αρκούν από μόνα τους για την αποκατάστασή της μεταξύ ποιμένων και ποιμνιζομένων. Είναι σημεία στηρίζεως, ένας οδηγητικός μίτος για να μη χαθούμε στον λαδύρινο των πληροφοριών. Αν πάσχει από κάτι ή ανθρωπότητα και ο άνθρωπος διάλογος δεν είναι τόσο από έλλειψη πληροφοριών όσο από την ανάδυση στη μνήμη της κατάλληλης πληροφορίας την κατάλληλη στιγμή. Έδώ, ο ποιμένας είναι ανάγκη να μεταστοιχειώνει τα στοιχεία που προσλαμβάνει από τους άλλους και να δρᾷ ως «υπολογιστής», που εξάγει προς χρήση από τη «μνήμη» του νεώτερες και παλαιότερες πληροφορίες (βλ. Ματθαίου ιγ' 52).

Γι' αυτό, όμως, θα απαιτηθεί, πέρα από την τήρηση των αναφερθέντων «κανόνων επικοινωνίας», ή έσωτερική

πειποίθηση και πίστη του ποιμένα προς το προσφερόμενο μήνυμα. Τότε, και ή σιωπή άκόμα είναι επικοινωνία καθώς μᾶς υπενθυμίζει ο άγιος Ίγνάτιος ο Θεοφόρος:

«*Αμεινόν έστιν σιωπᾶν και εἶναι ἢ λαλοῦντα μή εἶναι*»⁴.

Σε τέτοιες, όμως, περιπτώσεις είναι άδύνατο να μη προχωρήσει ο ποιμένας στην προφορά και διατύπωση του εὐαγγελικού μηνύματος:

«*Πιστεύομεν, διό και λαλοῦμεν*» (Β' Κορινθίους δ' 13).

Τότε λύνονται τὰ χέρια και ή γλώσσα του ποιμένος και επικοινωνεί πειστικά και με πειποίθηση ενεργοποιώντας κάθε πρόσφορο μέσο.

1. Ν. Δ. Καρούζου, Φαρέτριον, Ἀθήνα, Ψυλον/Βιβλία: 5ψικάμιнос - 17, 1981, σ. 58, 71.

2. Έδώ θαυινίσσομαι την πρόταση του Ο.Η.Ε. για την φετινή 16η Παγκόσμια Ημέρα Τηλεπικοινωνιών, που εορτάζεται στις 17 Μαΐου: «Οι τηλεπικοινωνίες άνοίγουν δρίζοντες».

3. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντική προετοιμασία των μελλονόμενων, Ἀθήνα: 1971, σ. 114 - 118.

4. Έπιστολή προς Έφεσίους XV, 1, «Βιβλιοθήκη Έλλήνων Πατέρων» (ΒΕΠΕΣ) 2, σ. 267.

ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΑ ΓΑΜΟΥ, ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΖΩΗΣ

Άσκηση άναμεταδόσεως

Μιά άσκηση, πού συνηθίζεται σέ μικρές ομάδες ευαισθητοποιήσεως στις διαπροσωπικές σχέσεις, είναι και ή ακόλουθη. Στη συζήτηση πού γίνεται, ο υπεύθυνος της συναντήσεως καλεί έναν από την συντροφιά νά επαναλάβει ακριβώς αυτό πού άκουσε από τον προλαλήσαντα. "Αν εκείνος δέν μπορέσει νά άναμεταδώσει ορθά αυτό πού άκουσε, δέν έχει τότε τό δικαίωμα νά άμλήσει και νά εκθέσει δικές του σκέψεις και απόψεις. Τό δικαίωμα τού παρέχεται εϋθός ως επαναλάβει ακριβώς αυτά πού άκουσε.

"Αν θελήσετε, τώρα, νά κάνετε και σεΐς την άσκηση αυτή μόνοι σας, θα διαπιστώσετε πώς δέν είναι πάντα εύκολο νά διατυπώσετε τό μήνυμα πού σας άπευθύνει ο εκάστοτε συνομιλητής σας. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την συγκέντρωση της προσοχής σας κατά την στιγμή της ακρόασης, την έλλειψη έξωτερικών θορύβων πού συνήθως παραμορφώνουν τις πληροφορίες πού μεταδίδονται, την ευχέρεια απομακρύνσεως άλλων σκέψεων και την άποδοχή, αν όχι παραδοχή, στό άκέραιο τού έκπεπομένου μηνύματος. Έφόσον δέν επικρατούν αυτές οι προϋποθέσεις, τότε ως είμαστε βέβαιοι, ότι θα πούμε ή θα ακούσουμε άλλα αντί άλλων.

"Αν αυτό μπορεί και συμβαίνει σέ μικρές σχετικώς ομάδες, όπου υφίστανται ευνοϊκές συνθήκες για καλλιέργεια διαπροσωπικών σχέσεων, σκεφθείτε τί γίνεται, όταν

τό μήνυμα μεταδίδεται σέ μεγαλύτερες ομάδες και εκεί όπου άπουσιάζει κάθε δυνατότητα άμέσου έλέγχου αναφορικά με την ορθή αντίληψη τού μηνύματος. Τις περισσότερες φορές μάλιστα ο ένδεχόμενος έλεγχος γίνεται τυχαία, μετά από πολύ καιρό και κατόπιν πολλών άλλων διεργασιών πού έχουν μεσολαθήσει.

Μεταδόσεις και διαδόσεις

Πολλές φορές, μένουμε έκπληκτοι όταν άκοϋμε από τρίτους νά λένε, ότι άναφέραμε αυτήν ή την άλλη άποψη για ένα συγκεκριμένο ζήτημα στο κήρυγμα ή στην κατήχηση' ότι συμβουλευσαμε κάποιον νά ενεργήσει με ένα συγκεκριμένο τρόπο στο πρόβλημα πού τον άπασχολούσε' ότι επιθάλαμε την τάδε λύση ή επιτίμιο κ.ο.κ. "Η άκόμα, ότι γενικά, ή Έκκλησία υποστηρίζει αυτό ή εκείνο σέ θέματα πού προβληματίζουν την κοινή γνώμη.

Τί συμβαίνει, στ' αλήθεια, σ' αυτές τις περιπτώσεις; Έκφράσαμε πράγματι αυτήν την γνώμη; Συμβουλευσαμε προς εκείνην την κατεύθυνση τά πνευματικά μας παιδιά; "Η Έκκλησία αυτή τη λύση ή αυτές τις λύσεις δίνει για τό συγκεκριμένο πρόβλημα;

Πολλές φορές πέφτουμε στην κυριολεξία από τά σύννεφα και διερωτώμεθα, αν είναι ποτέ δυνατόν, οι πιστοί νά έχουν αντίληφθει κατ' αυτόν τον τρόπο τά πράγματα. "Ακούγονται «σημεία και τέρατα» για δήθεν απόψεις της Έκκλησίας, και από ανθρώπους μάλιστα, πού όφειλαν νά έχουν μια ακριβέστερη πληροφόρηση σέ θέματα ορθόδοξου πίστεως και τάξεως.

Θά πρέπει, βέβαια, νά είμαστε αρκετά προσεκτικοί, ώστε νά μην άποκλείουμε και την περίπτωση, κατά την οποία, πράγματι θα έχει υπάρξει μία συγκεκριμένη μετάδοση τού μηνύματος εκ μέρους τών εκκλησιαστικών

υπευθύνων ἔλλείψει μὴ δλοκληρωμένης ἀντιλήψεως ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα ποὺ ἔθιξαν. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς κίνδυνος καθιστᾷ ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη ἀκριβοῦς καθορισμοῦ ἐκ μέρους μας τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος. Αὐτὸ τὸ ἔχουμε ἤδη ἐπισημάνει σὲ προηγούμενο σημεῖωμά μας· δὲν χρειάζεται νὰ ἐπανέλθουμε. Τὸ θεωροῦμε ὡς δεδομένο.

Ἀντίδοση τοῦ μηνύματος

Εἶναι, ὅμως, καὶ φορές ποὺ αἰσθανόμαστε ἀπόλυτη ἱκανοποίηση, ὅταν διαπιστώνουμε, ὅτι πράγματι τὸ μήνυμα πέρασε, ὁ λόγος ἐδραιώθηκε καὶ διαμηνύεται τὴν κατάλληλη στιγμή πλήρους πίστεως καὶ ἀληθείας. Ὅταν ἡ ἀλήθεια ἔχοντας γίνεῖ ἀποδεκτὴ εἶναι ἔτοιμη νὰ ἀκουστεῖ καὶ νὰ ἀντηχήσει ὅχι σὰν ἀποστηθισμένος ἀντίλαλος ἀλλὰ ὡς ὁμολογία καὶ μαρτυρία.

Τὸν τελευταῖο καιρὸ, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀλήθεια γιὰ τὸν γάμο κακοποιεῖται, εἶχαμε τὴν εὐχαρίστηση νὰ διαπιστώσουμε, σὲ νέους ἀνθρώπους, πόσο ψηλὰ θεωροῦν τὶς χριστιανικὲς ἀλήθειες σὰν προϋπόθεση τῆς ἐπιτυχίας

καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ γάμου τους. Αὐτὴ ἡ ὑψηλὴ θεώρηση, μάλιστα, νὰ μὴν παραμένει ὡς κάτι τὸ ἰδιωτικό, γιὰ δικιά τους χρῆση, ἀλλὰ νὰ διαλαλεῖται στὸν εὐρύτερο δυνατὸ κύκλο, ποὺ μπορεῖ νὰ φθάσει τὸ προσωπικὸ τους μήνυμα.

Δὲν νομίζουμε ὅτι υπερβάλλουμε, ὅταν γιὰ δεῖγμα αὐτῆς τῆς πεποιθήσεως ἐκλάβουμε καὶ ἀναλύσουμε τὰ κείμενα, ποὺ νέοι ἄνθρωποι καταθέτουν στὰ π ρ ο σ κ λ η τ ῆ ρ ι α ποὺ στέλνουν, γιὰ νὰ ἀναγγεῖλουν σὲ συγγενεῖς, γνωστοὺς καὶ φίλους, τὸν τόπο, τὴν ὥρα, τὴν ἡμερομηνία καὶ μερικὲς ἄλλες λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου τους.

Πιστεύουμε, ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ μαρτυροῦν ἀδιάφειστα γιὰ μιὰ συνειδητοποίηση τοῦ γεγονότος ποὺ ἐπιτελεῖται, γιὰ μιὰ ἐμβάθυνση στὴν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸ γάμο, γιὰ μιὰ πρόθεση νὰ ζήσουν τὴν ἔνωσή τους πέρα ἀπὸ τὸ συμβατικὸ, τὸ κοσμικὸ, τὸ κοινωνιολογικὸ ἐπίπεδο καὶ ν' ἀνοιχτοῦν σὲ μιὰ προοπτικὴ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ.

Χαρά, συμπροσευχή, κατ' οἶκον ἐκκλησία

Στὴν χ α ρ ἄ τους δὲν θέλουν νὰ μείνουν μόνοι. «Μᾶς καλοῦν στὴ χαρὰ τοῦ γάμου τους», γράφοντας ἀχνὰ στὸ φόντο τοῦ προσκλητηρίου, μιᾶς καὶ ὁ γάμος τους γίνεταί στὴν ἀναστάσιμη ἐτούτη περίοδο τρεῖς λέξεις ἐνδεικτικὲς: ἀγάπη - ἀνοιξη - ἀνάσταση. Ἄλλοι σημειώνουν:

«Στὴν ὁμορφότερη στιγμή τῆς ζωῆς μας, ἡ παρουσία σας θὰ μᾶς γεμίσει χαρὰ».

Ὁ γάμος εἶναι ἓνα πάρε - δῶσε χαρὰς, γι' αὐτὸ ὁ λαὸς μας, πολὺ εὐστοχα, μιλώντας γιὰ τὸ γάμο, μιλάει

στην πληθυντική μορφή τῆς χαρᾶς, μιλάει για «χαρές».

Με τὴν παρουσία τους, ὅμως, οἱ προσκεκλημένοι καλοῦνται νὰ ἐκπληρώσουν τὴ βασική λειτουργία συμμετοχῆς σὲ μιὰ ἐκκλησιαστική ἀκολουθία: ν ἄ π ρ ο σ ε υ χ η θ ο ῦ ν ἢ ὅπως τὸ διατυπώνουν δύο μελλονίμοφοι:

«Νὰ συμπροσευχηθεῖτε για νὰ μᾶς ἐπισκιάσει ἡ Χάρη τοῦ Κυρίου».

Δυὸ ἄλλοι συνδέουν τὴν παρουσία τῶν προσκεκλημένων μὲ τὶς «θερμὲς εὐχές» τους, δηλαδή, τὶς προσευχές τους. Στὴν ἀριστερή, ἑσωτερική σελίδα τοῦ προσκλητηρίου, ἀναγράφουν:

«Ὅταν προσεύχεσαι για τὴν εὐτυχία ἐνδὸς γάμου, προσεύχεσαι για τὴν ἁρμονία τοῦ κόσμου».

Αὐτὴ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ συμμετοχὴ στὸ μυστήριο τοῦ γάμου τὴν θεωροῦν «οὐσιαστικὴ για τὴν ἐπιτυχία τῆς πορείας τους πρὸς τὴν κοινὴ Ἀνάσταση». Δυὸ ἄλλοι νέοι μᾶς παρακαλοῦν για τὶς προσευχές μας, οἱ ὁποῖοι, λέγουν:

«Θὰ μᾶς δώσουν χαρὰ καὶ δύναμη στὸ δρόμο, ποὺ ὁ Θεὸς σήμερα μᾶς κάλεσε νὰ πορευτοῦμε».

Σὲ πολλὰ προσκλητήρια φανερώνεται ἡ πεποίθηση τῶν μελλονίμων, ὅτι:

«Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου θὰ ἐνώσει τὶς δύο ζωές μας σὲ μιὰ, για τὴν κατ' οἶκον Ἐκκλησία καὶ για τὴν οὐράνιο αἰώνιο Βασιλεία».

Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τεκμηριώνουν τὴν ἀποψη αὐτὴ καὶ μὲ παράθεση χρυσοστομικοῦ χωρίου:

«Ἦνυ καὶ ἀνήρ οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι δύο ἀλλ' ἄνθρωπος εἷς... ὥσπερ ἡμίτομα δύο ἐν εἷσι».

Ἄλλοι δὲ διατυπώνουν αὐτὴν τὴν ἀλήθεια σὲ στίχους βυζαντινῆς τεχντροπίας:

«... καλοῦμεν ὑμᾶς πάντας
πηρευρεθῆναι σῶματι ἢ πνεύματι...
καὶ μεθ' ἡμῶν προσευχηθῆναι τῷ Χριστῷ νομφίω
ὅπως σκηνώση ἐν ἡμῖν, ἀγάπη ἀγιάζων
νέαν ἐν σῶματι: αὐτοῦ κατ' οἶκον ἐκκλησίαν,
ἐν πᾶσιν ἀναπέμπουσαν Θεῷ τῷ ἐν Τριάδι
αἴνον καὶ δόξαν πάντοτε, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

Εὐχαριστιακὴ σύναξη

Χουτες ἀνά-
γκη ὄν προ-
σευχῶν ἡ
ἀγάπης σας,
για τὴν εφε-
οση ἔ γάμος μας εἴν τῶση ἡ τῷ
Ἐκκλησία, ὅας προσκαλοῦμε νὰ προ-
σέλθετε εἴν εὐχαριστιακὴ σύνα-
ξη ἡς Κυριακῆς 3ης Νοεμβρίου,

Τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, ἀρκετοὶ μελλονίμοφοι ἐκφράζουν τὴν ἐπιθυμία νὰ εὐλογεῖται ὁ γάμος τους κατὰ

τῆ διάρκεια τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως. Θέλουν, δηλαδή, νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἀρχικὴ πράξη συνδέσεως γάμου καὶ λειτουργίας.

Τὸ προσκλητήριον, ποῦ μᾶς ἔδωσε καὶ ἀφορμὴ γιὰ τὴν σύνταξη τοῦ σημερινοῦ σημειώματος, ἀρχίζει μὲ προσωπικὴ ὁμολογία πίστεως:

«Πιστεύοντας πὼς ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ Μυστήριον - Θεμέλιον τῆς Ὁρθόδοξης Οἰκογένειας τελοῦμε τὸ Γάμον μας μέσα στὴ Θεία Λειτουργία, τὴν Κυριακὴ 13 Μαΐου καὶ ὥρα 9 τὸ πρωτὶ στὸν ἱερὸ Ναὸ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης».

Ἡ ὁμολογία αὐτὴ μᾶς ἐπαναφέρει: στὸ νοῦ τὴν ἀρχαιοτάτη μαρτυρία τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ὅτι

«ὁ γάμος βεβαιώνει ἢ προσφορὰ τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ ἐπισφραγίζει ἢ εὐλογία»
(*Ad uxorem II 9, PL 1, 1302*).

Εἶναι εὐτύχημα, ὅτι γιὰ τὴ λειτουργικὴ πράξη προσφέρονται σήμερον ὡς Προσάρτημα στὸ «Ἀρχιερατικόν» (Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήναι: 1971, σ. 113-115) «καὶ ἀκολουθία τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ στεφανώματος συννημένα τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ (κατ' ἀρχαῖον ἔθος)»*.

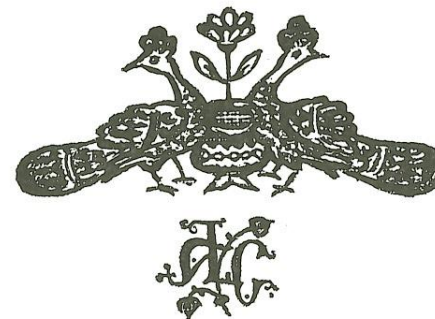
Μὲ περίσκεψη καὶ προετοιμασία

Ἡ ἐπαναφορά, ὅμως, τῆς ἀρχαίας τάξεως στὴ σημερινὴν πράξη θὰ πρέπει νὰ γίνεται μὲ μεγάλη περίσκεψη καὶ φειδῶ, γιατί ὁ περισσότερος κόσμος δὲν εἶναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Γνωρίζουμε, μάλιστα, ὅτι σὲ μερικές περιπτώσεις ὑπῆρξαν καὶ διαμαρτυρίες ἀπὸ μερικοὺς ἐνοριτῶν γιὰ τὴν ἀταξία ποῦ δημιουργεῖται μὲ τὴν

προσέλευση πολλῶν ἀγνώστων γιὰ τὴν ἐνορία προσκεκλημένων τοῦ ζεύγους.

Στὶς περιπτώσεις ποῦ τὸ ζεῦγος ἐπιθυμεῖ τέτοιου εἶδους ἀκολουθία, θὰ πρέπει νὰ προηγεῖται συνεννόηση τοῦ ἐφημερίου μὲ τὸν ἐπίσκοπο («μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου» καθὼς γράφει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος), καὶ νὰ ἀναγγέλεται τὸ γεγονός ἐγκαίρως, ὥστε ἡ ἐνορία νὰ εἶναι ἀπὸ πρὶν ἐνημερωμένη. Ἐνημέρωση, ὅμως, ἀπαιτεῖται νὰ γίνεται καὶ πρὸς τοὺς προσκεκλημένους γιὰ νὰ μὴν ὑποθαμισθεῖ λόγῳ ἀδιανοητικῆς τῶν παρισταμένων μὲ ἀρχαία συνήθεια.

Ἡ ἴδια μέριμνα θὰ πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν σύνταξη τῶν προσκλητηρίων γάμου γιὰ νὰ μὴν παρεισφύρουν φραστικὲς ὑπερβολὲς ἢ μὴ θεμελιωμένες θεολογικὰ ἀπόψεις ἢ κείμενα ποῦ δείχνουν ἀμετροπέπεια ἢ εἶναι προσδλητικὰ γιὰ τὸ μυστήριον ποῦ θὰ

«Γυνὴ καὶ ἀνὴρ οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι δύο ἀλλ' ἄνθρωπος εἷς... ὥσπερ ἡμίτομα δύο ἓν εἰσὶν»
Ἰωάννης Χρυσόστομος

τελεσθεῖ. Δυστυχῶς ὑπάρχουν καὶ τέτοια ἀκραῖα παραδείγματα, πρὸς ἀποφυγὴν, ποῦ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀναγνώστες μας δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀναδημοσίευσή τους.

Ὁ ἐφημέριος εἶναι δυνατὸν καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ διαδραματίσει συμβουλευτικὸ ρόλο μὲ τὴν εὐκαίρῃα τῆς συναντήσεώς του μὲ τοὺς μελλονύμφους κατὰ τὴν διαδικασία ἐκδόσεως τῶν διαφόρων πιστοποιητικῶν καὶ τῆς ἀδείας τοῦ γάμου.

Ἴσως εἶναι πλέον καιρὸς νὰ ἀναληφθεῖ σήμερα ἐντατικότερος ἀγώνας καὶ προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων γιὰ τὴ σωστὴ π ρ ο ε τ ο ι μ α σ ί α τ ῶ ν γ έ ω ν γιὰ τὸν γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια στὴν Ἑλλάδα. Ἐφόσον ἡ πλειονότητα τῶν νέων μας ἐπιλέγουν τὸν «θρησκευτικὸ γάμο», δημιουργεῖται μία ἄνευ προηγουμένου ἠθικὴ ὑποχρέωση γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ μήνυμα τῶν καιρῶν καὶ νὰ ἐνεργοποιήσῃ τις δυνάμεις τῆς πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση.

Ἄν ὁ γάμος γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι μέγας πραγματικὰ ἀγώνας, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη τοῦ σοφιστῆ Ἀντιφώντα («μέγας γὰρ ἀγὼν γάμος ἀνθρώπων»), ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ στέκεται συν-αγωνιστικὰ καὶ νὰ συμπαρίσταται ἀδελφικὰ πρὸς τοὺς μελλονύμφους, οἱ ὁποῖοι θὰ συνεχίσουν γ' ἀγωνίζονται ἐφ' ὄρου ζωῆς καὶ νὰ διαγωνίζονται ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης καθημερινὰ μέσα στὸ γάμο καὶ τὴν οἰκογένειά τους γιὰ νὰ ἔλθει ἐπ' αὐτοὺς ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Κυρίου.

* Περισσότερα γιὰ τὴν συνύφανση τῆς τελεσιουργίας τοῦ γάμου μὲ τὴν τελεσιουργία τῆς Θείας Εὐχαριστίας, βλ. στὴν διδακτορικὴ μου διατριβή, Π ο ι μ α ν τ ι κ ῆ π ρ ο ε τ ο ι μ α σ ί α τ ῶ ν μ ε λ λ ο ν ὄ μ φ ω ν, Ἀθήναι 1971, σ. 43-46 καὶ στὸ βιβλίον τοῦ J. Meyendorff, Γ ά μ ο ς. Μιὰ ὀρθόδοξη προοπτικὴ, στὴν ἐπιτυχῆ μετάφραση τοῦ Διαμαντῆ Αὐγουστίνου, Ἐκδ. τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεῶν καὶ Λεσβαείας 1983, σ. 27-31.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΓΑΠΗΣ

‘Ο αγώνας αρχίζει και συνεχίζεται

“Αν ήξεραν... Μάλλον θα ήξεραν, όταν οι δύο μελόνυμφοι χάραζαν στο προσκλητήριο του γάμου τους με μεγάλα καλλιγραφικά γράμματα: «ο αγώνας αρχίζει», και μᾶς ὄριζαν ἡμέρα και ὥρα και τόπο. Εἶχαν προτάξει: δυὸ γάντια πυγμαχίας, πού ἔσπευδαν σὲ χειραψία... Τὸ ἕνα κρατοῦσε ἕνα μικρὸ μπουκέτο με ἀγριολούλουδα και τὸ πρόσφερε στὸ ἄλλο. «Βίον ἀνθόσπαρτον» εὐχόνταν οἱ παλαιότεροι στοὺς νεόνυμφους.

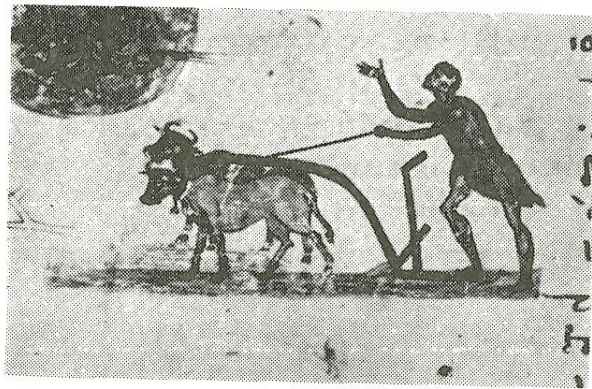
Οἱ νέοι, ὅμως, τοῦ προσκλητηρίου, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, με σοβαρὴ πρόθεση ἢ χιουμοριστικὴ διάθεση ἀγγιζαν τὴν οὐσία τοῦ γάμου τῶν ἀνθρώπων. Ὁ γάμος στὴν πραγματικότητα εἶναι ἕνας μ ε γ ἄ λ ο ς ἀ γ ῶ ν α ς. Ἕνας αγώνας «τελικός», γιὰ τὸ πρωτάθλημα, ἀφοῦ ἔχουν προηγηθεῖ, ἄλλοι «προκριματικοί» και «ἡμιτελικοί», στίς διαφορὲς φάσεις πού ἕνα ζευγάρι περνάει στὴ ζωὴ του, ἀπὸ τὴν ἐκλογή συντρόφου μέχρι τὰ «στερεώματα» τοῦ ἀρραθῶνα και τὸν καθορισμὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ γάμου και τῆς εὐλογίας του ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Στὴν οὐσία του, ὅμως, ὁ αγώνας ὁ πραγματικὸς ἀρχίζει τότε και συνεχίζεται πρὸς τὴν τελικὴ εὐθεία. Οἱ ἴδιοι οἱ νεόνυμφοι, ἀλλὰ και ὅλοι μας πιστεύουμε, ὅτι ὁ αγώνας αὐτὸς κάποτε θὰ δικαιωθεῖ και τὰ στέφανα πού τίθενται ὡς «μισθὸς τῆς σωφροσύνης» θὰ ἀναληφθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ στὴ Βασιλεία Του, ὅπως πολὺ ὠραῖα διατυπώνει μία ἀπὸ τίς τελευταῖες εὐχὲς τῆς ἀκολουθίας τοῦ στεφανώματος.

Τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα ἀναφέρεται, ἀσφαλῶς, σὲ ὅλες τὶς πτυχές καὶ τὶς διαστάσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀνδρᾶ καὶ μιᾶς γυναίκας μέσα στὸ γάμο καὶ στὴν οἰκογένεια στὶς σχέσεις μεταξύ τους, μὲ τὰ παιδιὰ τους, μὲ τὴν κοινωνία καὶ τὸν κόσμο, μὲ τὸν Θεό. Ὁ ἀγώνας εἶναι πολὺπλευρος καὶ πολυδιάστατος.

Εἰκόνες ποὺ βοηθοῦν

Ἄν, τώρα, θελήσουμε νὰ προσοικειωθοῦμε τὴν πρώτη εἰκόνα ποὺ μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ, ὅταν προφέρουμε τὶς λέξεις «ζευγάρι», «σύ - ζυγοί», «μό - ζυγοί», μεταφερόμαστε στὸ χῶρο ἐνὸς ἀγροῦ καὶ μιᾶς γῆς ποὺ τὴν καλλιεργεῖ ἢ τὴν καλλιεργοῦσε μέχρι πρὶν λίγο καιρὸ ἓνα ἄλλο ζευγάρι (ζευγὸς βοῶν). Τόσο στὴ συμβολικὴ τῆς ὅσο καὶ στὴν πραγματικὴ τῆς ὑπόσταση ἢ εἰκόνα τοῦ «ζευγαριοῦ» μᾶς βοηθάει νὰ δοῦμε τὸ βάθος αὐτῆς τῆς συ - ζυγίας.

«Ὅλους τοὺς βοηθάει ὁ Θεός, μὲ τὸν τρόπο του». Γεωργικὴ σκηνή. Βυζαντινὸ χειρόγραφο τοῦ ΙΑ' αἰώνα. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Παρισίων («Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμος 3, ἔναντι στήλης 1152).

Καρπὸς αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα, αὐτῆς τῆς καλλιέργειας ἢ θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε «ὁ ἄρτος ἡμῶν ὁ ἐπιούσιος», γιατί «ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν ἐμπλησθήσεται ἄρτων» (Παροιμίαι 16' 11). Ἡ γῆ δὲν δίνει εὐκόλα τοὺς καρπούς της. Ὁ γάμος, γιὰ νὰ δώσει τὰ ὅσα ὑπόσχετα: ἢ Ἐκκλησία μας στὴν ἀκολουθία της, προϋποθέτει τὴ θαθεῖα καλλιέργεια καὶ τοῦ πιὸ ἀγονοῦ ἀκόμα χῶματος. Τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται εἶναι: θ' ἀφήσουμε τὴ γῆ μας νὰ πάει χαμένη ἢ θὰ τὴν μετατρέψουμε σὲ γῆ καλή, σὲ γῆ τῆς ἐπαγγελίας;

Ἡ ἱστορία μιᾶς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων της

Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' ἓνα τέτοιο ἐρώτημα, διαλέξαμε ἐπίτηδες μερικὲς σελίδες ἀπὸ τὴν «Ἱστορία μιᾶς χα-

μένης γῆς» τοῦ Ἄρη Φακίνου¹. Παραστατικότερα δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποδοθεῖ ὁ ἀγώνας ἐνὸς ζευγαριοῦ στὴν πάλη, του μὲ τὴ γῆ του, γιὰ νὰ τὴν κάνει νὰ καρπίσει, σὲ πραγματικὴ ἢ μεταφορικὴ ἔννοια.

Ἐπιπλέον τὸ βιβλίον «ἱστορεῖ ἕναν αἰῶνα ἑλληνικῆς πραγματικότητος ὅπως τὴν ἔζησε καὶ τὴν κατάλαβε ἕνας φτωχὸς ἀγράμματος ἀλλὰ πάνσοφος χωριάτης πρὶν ἀρχίσει ὁ ἐξευρωπαϊσμός μας», ὁ παππούς τοῦ συγγραφέα. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἄλλη, διαφορετικὴ ἀνάγνωση τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας, «γιὰ τὴν Ἑλλάδα ποὺ χάνεται, ποὺ χάθηκε ἴσως».

Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὁ συγγραφέας νὰ στηριχθῶ σ' αὐτὸ τὸ «ἴσως» καὶ νὰ προσθέσω στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου του ἕνα ἐρωτηματικόν, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιγραφήν στὶς σελίδες ποὺ θὰ παραθέσω. Τὸ βιβλίον, παρόλο ποὺ περιγράφει ὥρες - ὥρες «ἀπελπιστικὲς» καταστάσεις, πιστεύω πὼς εἶναι μιὰ ἱστορία ἐλπίδων, πίστης στὸ μέλλον, ἱστορία μιᾶς «κερδισμένης» τελικὰ γῆς².

Ὁ ἀξίονας τῆς ἱστορίας αὐτῆς εἶναι τὸ ζεῦγάρν τοῦ Βαγγέλη καὶ τῆς Σοφίας, ἡ ἐπίμονη πορεία τῶν δυὸ τους μέσα στὶς ὅποιες ἀντιξοότητες ποὺ τοὺς περιβάλλουν, ἡ θέληση νὰ νικήσουν. Μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδος διαφαίνεται μιὰ ἱστορία ἀγάπης ἐνὸς ζευγαριοῦ καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἀγώνα τους γιὰ τὴ γῆ τους. Παραμένει ὑπόδειγμα σ' ἕναν κόσμο ποὺ παραιτεῖται, σ' ἕνα λαὸ ποὺ ἐπιδιώκει τὴν εὐκολία του καὶ παρέχει τίς διευκολύνσεις του καὶ τίς ὑπηρεσίες του σὲ γτόπιους καὶ ξένους.

Μιὰ ζωὴ «ἀποκαραδοκίας»

Τὴ στάση τοῦ Βαγγέλη καὶ τῆς Σοφίας ἐκφράζει εὐστοχα ὁ στίχος τοῦ ποιητῆ, ὅταν, στὴν κυριολεξία, κάνει λόγο γιὰ μιὰ ἁμοζυγία (ἄμο - ζυγία) :

«Ἐμο τὸν ἄμο οἱ δυὸ μαζί ν' ἀντέχουμε τὸ θάρος ἀπὸ τὰ μελλούμενα»

(Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης),

ὅταν ὁ χρόνος νὰ μὴν εἶχε παρὰ μόνο μιὰ διάσταση, τὸ μέλλον. Καὶ οἱ δυὸ τους φαίνεται νὰ φρονούσαν, ὅτι οἱ κόποι τους, ποὺ γίνονταν στὸ παρόν, στόχευαν στὸ μέλλον, γι' αὐτὸ τίποτε δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἀναστρίψει στὴν προσπάθεια. Ἡ ζωὴ τους μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ ὡς μιὰ θητεία στὴν «ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως» (πρὸς Ρωμαίους γ' 18-19).

Μὰ καὶ ἡ γραφή τοῦ συγγραφέα εἶναι «γραφή ἀποκαραδοκίας» καὶ λαχτάρας: μέσα ἀπὸ τὸ παλιὸ νὰ βγεῖ κάτι καινούριον, ἡ γῆ τελικὰ νὰ μὴ χαθεῖ καὶ ὁ τόπος νὰ κερδίσει τὴν παρτίδα του. Ἐφάπτεται στὴν «κοσμικότητα» τοῦ κόσμου καὶ στὴν ἐλπίδα γιὰ κάποια «ἄλλη» πραγματικότητα. Ὁ Θεός, ἄλλοτε εἶναι ὁ μέγας παρών, ἄλλοτε ἀπουσιάζει ἢ ἀποσύρεται διακριτικά. Ὁμως, «ὄλος τοὺς βοηθεῖ ὁ Θεός, μὲ τὸν τρόπο του» καθὼς παρατηρεῖ ὁ περαστικὸς χωριάτης στὴ Σοφία³.

Ἄς δοῦμε, τώρα, ἀπὸ πιὸ κοντὰ «στιγμιότυπα» αὐτοῦ τοῦ πεισματικοῦ ἀγώνα μὲ τὴ φύση, ποὺ σφραγίζεται μὲ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ καταξιώνεται μὲ τὴ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Σὰν προμετωπίδα στὴν ὅλη διήγηση θὰ μπορούσαν νὰ τεθοῦν τὰ λόγια ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Ἰουδιθ (ι' 19) :

«Τίς καταφρονήσει τοῦ λαοῦ τούτου, ὃς ἔχει ἐν ἑαυτῷ γυναῖκα ἰοιούσας;»

Σκίτσο Ἄλτα Ἄννα Πάρκινς.
(«Εἰκόνες τῆς Μάνης», Ἀθήνα 1970, σ. 5).

Μιλώντας γιὰ τὴν «ἀνδρεία γυναῖκα»⁴, τιμοῦμε μαζί της καὶ τὸν ἄνδρα καὶ θαυμάζουμε τὰ κατορθώματά τους⁵.

«Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν,
δόξῃ καὶ τιμῇ σιεφάνωσον αὐτούς».

1. Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ἀθήνα 1983, σ. 192-198.

2. Διαφωνίες καὶ τυχόν ἀντιρρήσεις ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει κάποιος ὡς πρὸς ὀρισμένες ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα δὲν μειώνουν οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὸ δυνατὸ του γράψιμο. Ἀνήκουν σ' ἕναν θεμιτὸ διάλογο, στὸν ὁποῖο ὅλοι εἴμαστε ἀνοιχτοί.

3. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ, παρουσία - ἀπουσία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο μας, θὰ ἔξινε νὰ γραφεῖ ἕνα ἰδιαιτέρου σημεῖωμα, ποὺ θὰ συμπεριελάμβανε στὴ μελέτη του ὀλόκληρο τὸ βιβλίο. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν ἀποκαλυπτικότερο. Τίτλος του: Θεὸς καὶ ἱστορία στὴν «Ἱστορία μιᾶς χαμένης γῆς».

4. Ὁ Ἄρης Φακίνος, μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι πρόσθεσε μὲ ἐπιτυχία ἄλλη μιὰ γενναία «Ρωμιά» στὴν πινακοθήκη τοῦ Ζήσμου Δορεντζάτου (Ρ ω μ ι ε ς, Ἀθήνα, ἔκδ. «Δόμος» 1979, 40 σ.).

5. Βλ. τὰ ἐμπνευσμένα κομμάτια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης: Παροιμίαι λα' 10-31· Σοφία Σειράχ κς' 1-4, 13-18· λς' 22-27.

Ἡ ἱστορία μιᾶς χαμένης γῆς:

ΤΟΥ ΑΡΗ ΦΑΚΙΝΟΥ

Πρῶτα σηκωνόταν ἐκείνη, πρῶτὴ ἀξημέρωτα, ἀναθε φωτιά κι ἔφτιαχνε λίγο τσάι. Ἀργότερα, ὅταν δὲν ὑπῆρχε πιὰ τσάι, πήγαινε καὶ μάζευε ἀπὸ τὰ χωράφια φλυσκούνι. Ὅταν δὲν τῆς θρῖσκόταν καὶ τὸ φλυσκούνι, ζέσταινε σὲ μιὰ κούπα νερό, τὸ γλύκαινε λίγο μὲ μιὰ πρεζούλα ζάχαρη καὶ τὸ ἔπινε. Ὅστερα φόραγε ἕνα παλιὸ φουστάνι ἀπὸ πανὶ χοντρὸ κι ἄγριο καὶ πήγαινε νὰ ἐτοιμάσει τὰ ἐργαλεῖα καὶ τ' ἄλογο. Ὅταν ὁ Βαγγέλης ἔδωγαινε στὴν ἀλλή, ἔθρῖσκε τὴ Σοφία ἔτοιμη νὰ τὸν περιμένει, ἄλλοτε μὲ μιὰ τσάπα στὸν ὄμο, ἄλλοτε μὲ τὴν ἀξίνα ἢ ἀνεβασμένη στὸ κάρο μὲ τὰ ἡνία στὸ χέρι.

Τὴν πρώτη φορὰ ποὺ τὴν βρῆκε ἔτσι, τῆς εἶπε πῶς ἦτανε ντροπὴ πράμα νὰ τοὺς δοῦνε οἱ χωριάνοί, νὰ ποῦνε πῶς ὁ Βαγγέλης παίρνει τὴ γυναῖκα του στὸ χωράφι καὶ τὴν βάζει νὰ δουλεύει σὰν σκιάδα. Ἡ Σοφία ἀνασῆκωσε τοὺς ὄμους, ἔδειξε τίς χορταριασμένες αὐλές, τὰ ἐγκαταλειμμένα σπίτια, τίς θεόκλειστες πόρτες καὶ τὰ παράθυρα ποὺ ἀργοσάπιζαν κι ἔγερναν πάνω στὰ στροφύλια τους σὰν τσακισμένες φτεροῦγες: «Νὰ ποιά εἶναι ἡ ἀληθινὴ ντροπὴ», ἀποκρίθηκε.

Μετὰ συνήθισε νὰ τὴν βλέπει πλάι του, ἔτσι, μέσα στὸ κάρο, στὸν δρόμο μὲ τὰ ἐργαλεῖα στὸν ὄμο, στὸ χω-

ράφι, νὰ χώνεται μέχρι τὸ γόνατο στὴν ὀργωμένη γῆ, στὴν λάσπη σὰν πότιζαν, νὰ δουλεύει τὸν σάνα, τὸ δρεπάνι, τὴν ἀξίνα. Τίποτα δὲν τὴν συγκρατοῦσε, τίποτα δὲν τὴ λύγιζε· ἡ ὄροχῆ, τὸ λιοπύρι, τὸ κρύο καὶ τὸ χαλάσι ἐρχόντουσαν καὶ τὴν ἔδρισκαν ὄρθια· ἐφευγαν, καὶ πάλι ὄρθια ἦταν, βρεγμένη μέχρι τὸ κόκαλο ἢ μὲ τὸν ἴδρωτα νὰ τρέχει μπουργάνα. Στρεφόταν, κοίταζε τὸν Βαγγέλη ποῦ δούλευε πλάι της καὶ τοῦ ἔλεγε: «Μπρός, ἀκάμα λίγο καὶ θὰ κάτσουμε νὰ φάμε». Ἐδρισκαν ἕνα δέντρο ἢ προστατευόντουσαν ἀπὸ τοῦ κάρου τὸν ὄγκο, μοιραζόντουσαν μιὰ πατάτα ἢ λίγες ἐλιές, ἔπιναν ἀπὸ τὸ παγούρι τοὺς μιὰ γουλιὰ νερὸ καὶ πάλι ξανάρχιζαν. Πολλές φορές, μέσα στὴν ἄγρια νύχτα, οἱ χωριάτες ξεδιάνκριναν ἕνα φῶς νὰ τρέμει καὶ νὰ προχωράει, νὰ στέκεται γιὰ λίγο κι ὕστερα πάλι νὰ παίρνει φόρα, ἀκουγαν κι ἕνα ἀλογοκούδουνο ποῦ καὶ ποῦ νὰ ντιντινίζει. «Εἶναι ὁ Βαγγέλης μὲ τὴ Σοφία», ἔλεγαν· «ἡ μέρα δὲν τοὺς φτάνει, παλεύουν μὲ τὴ γῆ καὶ τὴ νύχτα».

Τὴν δούλευαν τὴ λιγοστή τους γῆ, πιδ βαθιά, πιδ λυσασμένα, τὰ ἐργαλεῖα τους ἀναθάν, τ' ἀλογο κουραζόταν μὰ ὄχι ἐκεῖνοι. Ἐφτιαζαν μιὰ καλύδα στὴν ἄκρη τοῦ χωραφοῦ, κι ὅσο δὲν ἔβρεχε, ὅσο δὲ φυσοῦσε, ἔπεφταν καὶ κοιμόντουσαν πάνω στὸ χῶμα, κουκουλωνόντουσαν μ' ἕνα χράμι καὶ μόλις τὸ πρῶτο φῶς τῆς ἡμέρας γλίστραγε ἀπὸ τῆς καλύδας τὰ καλάμια, ἔδρισκε τῆς Σοφίας τὰ μαλλιὰ ἀνακατωμένα μὲ τοῦ Βαγγέλη τὰ γένια, — ἄγρια, γεμάτα χῶμα, σὰ ντοροδάτες ποῦ ἔχαν σμίξει ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη στὴν ἄκρη ἑνὸς ἔρημου δρόμου. Ἰστερα, σὰν ἔδρανε ὁ ἥλιος, ἦτανε κιόλας ὄρθιοι, στὴ μέση τοῦ χωραφοῦ, στὴν ἀρχὴ τὰ πουλιὰ τοὺς περνοῦσαν γιὰ δέντρα καὶ δὲν τοὺς φοβόντουσαν, μὰ σὰν τοὺς

ἔβλεπαν νὰ σκύβουν, γ' ἀρπάζουν τ' ἀξίνα καὶ γ' ἀρχίζουνε τὴ δουλειά, τράμαζαν, ἔπαιρναν φτερό, πήγαιναν μακριὰ καὶ τοὺς κοίταζαν ἀποσβολωμένα.

Μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποῦ ὄργωναν, τ' ἀλογο χτύπησε τὸ ποδάρι του σὲ μιὰ κρυφὴ πέτρα, πληγώθηκε ἀσχημα. Φώναξαν τὸν ἀλμπάνη νὰ τὸ κοιτάξει, καὶ κεινος τοὺς εἶπε ὅτι ἔπρεπε νὰ περάσει μὴγας κι ὕστερα τὸ ζωντανὸ νὰ ξαναπιάσει μεροκάματο. Λυπήθηκαν τ' ἀλογο, λυπήθηκαν τὸν κόπο τους, ἀλλὰ ἀκόμα πιὸ πολὺ γιὰ τὸ μισοσκαμμένο χωράφι καὶ γιὰ τὰ δυὸ τσουβάλια σπόρο ποῦ ἔχαν ἀγορασμένο μὲ χίλιες στερήσεις. Πῆγαν νὰ δανειστοῦν ἀλογο, μὰ κανεὶς δὲν τοὺς ἔδινε· λίγα τὰ ζωντανὰ ποῦ ἔχαν ἀπομείνει στὸ χωριό, καιρὸς τῆς σποράς, ὁ κάθε ἄνθρωπος κοίταζε τίς δικές του ἀνάγκες κι ὄχι τίς ξένες. Δοκίμασαν ὕστερα νὰ συνεχίσουν τ' ὄργωμα μὲ τ' ἀξίνα, μὰ δὲ γινόταν· τὸ σκάψιμο δὲν ἦταν βαθὺ καὶ ἡ δουλειὰ δὲν προχώραγε γρήγορα. Ἀπελπίστηκαν, πῆγαν καὶ ἀθήσαν σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ χωραφοῦ μὲ τὴν συφορὰ στὴν καρδιά τους, ἔτοιμοι νὰ λυγίσουν, νὰ τὰ παρατήσουν, νὰ πᾶνε καὶ νὰ γυρέψουν δουλειὰ καὶ φαῖ στὸς μεγαλοκτηματίες, στὸς πλούσιους.

Ἐνας χωριάτης ποῦ πέρναγε ἀπὸ κεῖ, κάθισε καὶ κουβέντισε μαζί τους, τοὺς παρηγόρησε:

—Ὁ Θεός, εἶπε. Θὰ σᾶς λυπηθεῖ ὅπως λυπᾶται ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ σᾶς βοηθήσει.

—Καλὰ θὰ ἴταν νὰ κατέβαινε καὶ νὰ ἐρχόταν νὰ ὀργώσει, κορόιδεψε πικρὰ ἡ Σοφία.

Δοκίμασαν ὕστερα νὰ συνεχίσουν τ' ὄργωμα μὲ τ' ἀξίνια, μὰ δὲ γινόταν.

«Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν ἐμπλησθήσεται ἄρων»
(Παροιμία ιβ' 11).

—Μὴν κολάζεσαι, κυρά· ὅλους τοὺς βοηθάει ὁ Θεός, μὲ τὸν τρόπο του.

Σὲ μιὰ στιγμή, ἡ Σοφία τὸν κοίταξε σὰ νὰ ἔχε περάσει ἀπὸ τὸ μυαλό της μιὰ ἀλλόκοτη καὶ σωτήρια σκέψη:

—Ἐσύ, ρώτησε, θέλεις νὰ μᾶς βοηθήσεις;

—Τί νὰ σᾶς κάμω ἐγὼ ὁ ἔρημος; Εἶμαι φτωχός· σὰν καὶ σᾶς, δὲν ἔχω κι ἄλλο.

—Ἄλογο θὰ ἐροῦμε, μὴ χολοσκᾶς, τὰ χέρια σου θέλουμε γιὰ ν' ἀποτελειώσουμε τ' ὄργωμα καὶ νὰ σπείρουμε. Καὶ σοῦ δίνω τὸν λόγο μου, θὰ φᾶς καὶ σὺ ἀπὸ τὸ ψωμί μας.

Δὲν τὸν ἄφησε ν' ἀποκριθεῖ. Τινάχτηκε πάνω κι ἔκανε νόημα τοῦ Βαγγέλη νὰ τὴν ἀκολουθήσει. Μπήκανε στὸ μισοργωμένο χωράφι, ἡ Σοφία ἔβγαλε γρήγορα τὴν λαίμαριά τοῦ ἀλόγου, ὕστερα μὲ τὸ χράμι καὶ μὲ σανὸ προχειρόφτιαξε ἄλλη μία, τὴν ἔδεσε καλὰ μὲ σπάγκους καὶ μὲ σκοινιά, τὴν πέρασε στὸ κορμί της καὶ τὴν δοκίμασε.

—Ἐμεῖς θὰ τραθήξουμε τὸ ζευγάρι, εἶπε στὸν Βαγγέλη.

Οἱ δυὸ ἄντρες ἀποσβολώθηκαν, πάσχισαν νὰ τὴν μεταπίσουν, τῆς εἶπαν πὼς θὰ τῆς ἔπεφταν τὰ νεφρά, πὼς κινδύνευε νὰ μείνει σακάτισσα, πὼς ἦταν σωστὴ τρέλα. Τίποτα δὲν ἄκουγε ἡ Σοφία, δὲ φοβόταν γιὰ τὰ νεφρά της, ἄς ἔμενε σακάτισσα, — δὲν τὴν ἔνοιαζε. Μόνο νὰ τέλειωνε ἡ δουλειά, νὰ φυτευόταν τὸ χωράφι, νὰ μὴν πῆγαινε χαμένος ὁ σπόρος, νὰ ἔβαινε καὶ γιὰ κείνη τὴ χρονιά τὸ ψωμί.

Εἶχε κιόλας ζωστῆ τὴν αὐτοσχέδια λαίμαριά, τὴν εἶχε δέσει μὲ δυὸ τριχιές στὸ ζευγάρι καὶ περίμενε τὸν Βαγγέλη. Ἐκεῖνος πέρασε τοῦ ἀλόγου τὴ λαίμαριά καὶ τὰ χάμουρα στὸ δικό του κορμί καὶ φώναξε τοῦ συγχωριανοῦ πὸς τοὺς κοίταζε ἀποχαμένος νὰ πιάσει τ' ἄλῆτρι καὶ ν' ἀρχίσουν ζευγάριωμα.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιούς τοῦ χωριοῦ θυμοῦνται καλὰ ἀκόμα καὶ σήμερα τὴν ἱστορία τοῦ Βαγγέλη καὶ

τῆς Σοφίας πού ζεύτηκαν στήν θέση τοῦ πληγωμένου ἀλόγου τους κι ὄργωσαν. Διηγιοῦνται γιά τὸν ἀσταμάτητο ψόθο τοῦ πάμφτωχου ζευγαριοῦ, γιά τὴν πείνα καὶ τὴν ἀνείπωτη στέρση, γιά τὸ κουρελιασμένο παλιοφοῦστανο τῆς γυναίκας, γιά τὰ γυμνά της πόδια πού τσαλαβουτοῦσαν στὰ νερά, χτυποῦσαν στὶς πέτρες καὶ υἰάτωναν. Καὶ ὄλοι θυμοῦνται: τὴν καλαμμένα καλύβα πού ἔταν στημένη σε μιὰν ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ, γιά νὰ μπορεῖ τὸ ἀντρογυνο νὰ δουλέψει καὶ τὴ νύχτα φέγγοντας μ' ἓνα φανάρι.

«Βλέπαμε ἀπὸ μακριὰ ἓνα φῶς νὰ προχωράει καὶ νὰ χάνεται μέσα στὴ νύχτα, νομίζαμε πὼς ἤμασταν κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ κάποιος ψάρευε μὲ πυροφάνι. Δὲν ἦταν ὅμως πυροφάνι: ἦταν ὁ Βαγγέλης καὶ ἡ Σοφία πού φωτίζαν τὴ γῆ καὶ τὴν ἔσκαβαν».

«Ὅλοι τοὺς συμπονοῦσαν γιά τὰ θάσανα πού τοὺς εἶχαν θρεῖ, τοὺς πῆγαιναν νὰ φᾶνε, ὅ,τι θρῖσκοτάν:

«Λίγα πράματα: μιὰ πατάτα, λίγες ἐλιές, ἓνα κομμάτι ψωμί, ὅ,τι περισσεύει. Τίς περισσότερες φορές τ' ἀρνιόνοῦσαν, ἔλεγαν πὼς δὲν πεινοῦσαν. Ἦταν περήφανοι ἄνθρωποι καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς ἐλεοῦμε».

Δὲν ἦταν μόνο ἀπὸ πόνεση καὶ γιά ἔλεος. Τοὺς ἔδλεπαν ἐκεῖ μέρα τὴ μέρα, νύχτα τὴ νύχτα, νὰ παλεύουν μονάχοι, ἀδοθήτοι καὶ νὰ μὴν θαρυγχομοῦνε, νὰ μὴ λυγρίζουν, γιὰτὶ δὲν ἤθελαν νὰ ταπεινωθοῦν, νὰ προσπέσουν. Τοὺς ἔδλεπαν οἱ συγχωριανοὶ καὶ θυμόντουσαν καιροὺς ἀλλοτινοὺς, ξεχασμένους, τοὺς φάνταζαν σὰν ξεπεσμένες θεότητες τῆς γῆς, τοῦ χωμάτου, καὶ πάλευαν γιά νὰ ἐπιζήσουν σ' ἓναν κόσμο ὅπου βασίλευαν ἄλλοι, καινούριοι θεοί, ἀλλὰ σ' αὐτοὺς δὲν ἤθελαν νὰ πᾶνε καὶ νὰ τοὺς ἀπλώσουν τὸ χέρι.

«Ἰστέρα τ' ἀλόγο τους πληγώθηκε, δὲ μποροῦσε

πιὰ νὰ δουλέψει. Ἄλλοι στὴ θέση τους θὰ ἔχαν ἀπελπιστεῖ, θὰ τὰ ἔχαν παρατήσει. Ἐκεῖνοι ὄχι: ἄφησαν τ' ἀλόγο νὰ ξεκουραστεῖ καὶ νὰ γιάνει καὶ ζεύτηκαν στὴ θέση του... Δὲν πιστεύαμε πὼς γίνεται νὰ φορέσουν οἱ ἄνθρωποι λαϊμαριές καὶ χάμουρα, νὰ τραθήξουν τ' ἀλέτρι».

Τὸ ἔμαθαν σ' ὄλο τὸ χωριό, ἀλλὰ τὸ πράμα διαδόθηκε ἀκόμα μακρύτερα. Ὅταν ὁ ἥλιος ἔπεφτε, οἱ ξωμάχοι πού ἔχαν τελειώσει τὸ μεροκόπι πέραγαν ἐξεπίτηδες ἀπὸ κείνο τὸ μέρος γιά νὰ δοῦν τὸν Βαγγέλη καὶ τὴ Σοφία πού ὄργωναν. Τοὺς κοίταζαν, τοὺς θαύμαζαν, ἔκαναν τὸ σταυρό τους: μουσκαμένοι στὸν ἴδρωτα, γερμάτοι χῶμα, μὲ σφιγμένα τὰ δόντια, ἔσκυβαν, τραβοῦσαν ὁ ἓνας πλάι στὸν ἄλλο. Τὸ ἀλέτρι προχωροῦσε ἀργά, δύσκολα, ἔθρῖσκε τὸ ὕψι σὲ πέτρα καὶ σταματοῦσε, μὰ κείνο: τότε ζύγωναν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, πιανόντουσαν ἀπὸ τοὺς ὄμους, τὸ κουράγιο κι ἡ δύναμή τους μεγάλωναν καὶ μὲ μιὰν ἀπότομη κίνηση ξερίζωναν τὴν πέτρα καὶ συνεχίζαν.

«Χρειάστηκαν κάμποσες μέρες γιά νὰ μπορέσουν ν' ἀποτελειώσουν, μὰ ὅταν ὄργωσαν καὶ γύρισαν σίτι τους, τὰ σκοινιά καὶ οἱ λαϊμαριές τοὺς εἶχαν ἀνοίξει πληγές, τὰ ροῦχα τους ἦτανε γιναμένα κουρέλια... Μιὰ Κυριακὴ ἦρθαν στὴν ἐκκλησία καὶ λειτουργήθηκαν, ἀνησπάστηκαν τίς εἰκόνας καὶ κοινωνήσαν, τοὺς δλέπαμε πού ἔκλαιγαν».

Πὼς νὰ μὴν κλάψουν... Γιά μιὰν ἀκόμα χρονιά θὰ ἔχαν ψωμί, γιά μιὰν ἀκόμα χρονιά δὲ θὰ ἄπλωναν τὸ χέρι, δὲν θὰ περιέμεναν κείνον τὸν κιτριγιάρη ὑπάλληλο πού ἐρχόταν πού καὶ πού ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ μοίραζε τὴν ἐλεημοσύνη τοῦ κράτους στοὺς φτωχοὺς καὶ στοὺς ἀνεργούς. Ἡ ἀρχὴ εἶχε γίνει. Ἀποκεῖ καὶ πέρα θὰ μποροῦσαν ν' ἀντέξουν σ' ὄλες τίς πείνες καὶ τίς δίψες τοῦ κό-

Γ. Μόσχου, «Στάχυα», 1936.

σμου. Θά 'στρωσαν κάθε βράδι: τὸ φτωχικό τους τραπέζι, ξέροντας καλά ὅτι ἀκόμα καὶ τ' ἀποτελευταῖο ψίχουλο τοῦ ψωμιοῦ θά 'ταν δεμένο μετὸν κόπο τους, μετὸν ἴδρωτά τους, ἢ κάθε μπουκιὰ θά τοὺς θύμιζε τὸ χωράφι πού 'χαν ὀργώσει μονάχοι τους, ζεμένοι οἱ ἴδιοι στ' ἀλέτρι.

Η ΑΓΑΜΗ ΜΗΤΕΡΑ

Θεολογική ποιμαντική προσέγγιση

Ἄρχες ὀρθοδόξου ἀνθρωπολογίας

Τὸ θέμα «ἄ γ α μ η μ η τ έ ρ α», ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν ἄγαμη μητέρα σὰν ἄτομο, εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν προσεγγίσουμε μετὰ πολλοὺς τρόπους. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὁ θεολογικὸς ποιμαντικὸς τρόπος. Μ' αὐτὸν προσεγγίζουμε τὸ ὅλο θέμα καὶ τὴν ὅλη κατάστασι ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Θεολογίας καὶ τοῦ λόγου πού ἔχει νὰ πεῖ ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πιὸ συγκεκριμένα, τοῦ λόγου, ὅπως αὐτὸς ἐκφράζεται στὴν πρὸ οἰκεία γιὰ μᾶς τοῦς Ἑλληνας διατύπωσή του, πού εἶναι ὁ λόγος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ πού ἀναπτύχθηκε στὸν τόπο μας καὶ ἀλλοῦ, τὰ τελευταῖα δυὸ χιλιάδες χρόνια. Θὰ ἐπιχειρήσω νὰ διαφωτίσω τὸ ζήτημα αὐτὸ σύμφωνα μετὰ τὶς ἀρχές πού θέτει ἡ ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία ὡς σὰν θεωρία ὅσο καὶ σὰν πράξη¹.

Ἡ ἄγαμη μέλλουσα μητέρα εἶναι μιὰ κόρη ἢ μεγαλύτερη στὴν ἡλικία γυναίκα πού, ἔχοντας ὀλοκληρωμένες σχέσεις μ' ἕναν ἄνδρα, μόνιμες ἢ εὐκαιριακές, συνέλαβε καὶ θρῖσκειται στὸ στάδιο τῆς κνήσεως μιᾶς νέας ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς χ ῶ ρ ο σ α ρ κ ῶ σ ε ω ς τ ῆ ς ἀ γ ά π η ς καὶ ὀλοκληρώσεως τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων τοῦ ἄνδρα καὶ τῆς γυναίκας, θεωρεῖ τὸ ν γ ά μ ο. Γι' αὐτὲς μάλιστα τὶς σαρκινὲς σχέσεις μέσα στὸ γάμο, πού ὀλοποιοῦν τὴν ἔνωσι ἀνδρα καὶ γυναίκας «εἰς σάρκα μίαν» ἔχει ὑψηλὴ ἀντίληψη. Μιὰ τέτοια σχέση μπορεῖ ν' ἀποτελέσει εἰ κ ὄ ν α τῆς

ἐνότητος πού ἐπικρατεῖ στήν ἀγαπητική κοινωνία τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καί μεταξύ Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας. Οἱ σχέσεις αὐτές οἱ σαρκικές, πού φέρουν σ' ἐπαφή τόν ὅλο ἄνθρωπο καί δέν εἶναι μόνο σωματικές, ἔχουν τή θέση τους, σύμφωνα μέ τήν πρόθεση τοῦ Θεοῦ, στά πλαίσια τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας. Ὁ γάμος καί ἡ οἰκογένεια εἶναι γιά τήν ὀρθόδοξη ἀποψη μυστήριον ἀγάπης καί μικρῆ Ἐκκλησίας.

Τίς ὀλοκληρωμένες σχέσεις πρὶν ἀπὸ τὸν γάμον τίς θεωρεῖ ὀπωσδήποτε ὅτι δέν συμβαδίζουν μέ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ γιά τὸν ἄνθρωπο καί δέν εἶναι σύμφωνες μέ τὸ θέλημά Του. Τίς χαρακτηρίζε μάλιστα ὡς ἀμαρτωλές, ἐνέργειες καί πράξεις, δηλαδή, πού ἀπομακρύνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τῆ ζωῆ καί τήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ. Δέν παύει ὅμως γὰ ὑποδεικνύει τήν ἐϋφροσύνη τῶν συζύγων καί γὰ χαρακτηρίζει τῆ σαρκική ὀμιλία μέσα στο γάμον ὡς σωφροσύνη. Εἶναι παράξενο καί ἐκπληκτικὸ πού μέ τήν ἴδια λέξη «σωφροσύνη» χαρακτηρίζονται καί ἡ ἐγκράτεια πρὶν ἀπὸ τὸ γάμον —τὰ στέφανα εἶναι «μισθὸς τῆς σωφροσύνης»—, καί ἡ πλήρης ἔνωση μέσα στο γάμον — «τὴν μετὰ τῆς νομίμου γαμετῆς ὀμιλίαν σωφροσύνην λέγω» (Παφνούτιος).

Ἀπομάκρυνση καί ἐπιστροφή

Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τῆ ζωῆ καί τήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ ὀλοποιεῖται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἐκείνων πού ἐνέδωσαν στίς σαρκικές σχέσεις ἀπὸ τῆ Θεία Κοινωνία, πού γιά τὸν Χριστιανὸ εἶναι σώζουσα συμμετοχή στή ζωῆ τοῦ Θεοῦ. Ὁ χρόνος ἀποχῆς ἀπὸ τῆ Θεία Εὐχαριστία ἐλπίζεται ὅτι μπορεῖ γὰ δημιουργήσει στὸν

ἄνθρωπο αὐτὸν πού τὸν ἀπασχολεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μιὰ πορεία μετάνοιας καί ἐπιστροφῆς. Μετάνοιας, πού σημαίνει ἀλλαγὴ τοῦ νοῦ καί συμμόρφωση ἢ καλύτερα μετὰ μόρφωση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μέ τὸ πνεῦμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, πού πλησιάζει καί φανερώνεται μέσα μας.

Πέρα ἀπὸ θεωρητικὰ χρονικὰ ὄρια καί περιθώρια, ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι ὁ τρόπος καί ὄχι ὁ χρόνος τῆς μετάνοιας. Δίπλα σὲ «κανόνες», τοὺς γνωστούς ὡς ἐπιτίμια, πού ὀρίζουν τὸ χρόνο καί τῆ διάρκειαν τῆς μετάνοιας καί ἐπιχειροῦν γὰ προβάλλουν τὸ ἴδιον τῆς εὐαγγελικῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ὅπως ἐμπλέκεται στή γενετήσια ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχει ἡ πράξη τῆς Ἐκκλησίας πού συμπαρίσταται σ' ὅλους αὐτούς πού ἀγωνίζονται γὰ ἐφαρμόσουν στή ζωῆ τους τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ ἀγωνιζόμενοι αὐτοὶ «πίπτοντες» καί «ἀμιστάμενοι» ἄνθρωποι ἔχουν ἐπίγνωση, ὅτι οὔτε ἄγιοι εἶναι, οὔτε τέλειοι, οὔτε κάτι τὸ ξεχωριστό. Ἐνδεχομένως ἡ κατάστασή τους προσελκύει πολὺ περισσότερο τήν προσοχή τοῦ Χριστοῦ, πού δέν ἤλθε γὰ καλέσει τοὺς δικαίους, ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν καί γὰ ἀναπαύσει τοὺς κοπιώντας καί πεφορτισμένους (Ματθαίου θ' 13 καί ια' 28).

Τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου

Πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς «δικαίους» εἶναι δύσκολο γὰ συλλάβουμε τὸν ἐσωτερικὸ ρυθμὸ αὐτῆς τῆς ἐπιστροφῆς καί μετάνοιας τοῦ βεβαρυμένου ἀνθρώπου καί ἐπικαλούμεθα κανόνες καί διατάξεις γὰ γὰ καταδικάσουμε τοὺς «ἁμαρτωλοὺς» καί γὰ τοὺς λιθοβολήσουμε. Ἡ συμπεριφορὰ ὅμως τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου μᾶς ὑποδεικνύει ἄλλο τρόπο σκέψεως καί δράσεως. Δέν ἔχουμε

παρά να θυμηθούμε το περιστατικό εκείνο που αναφέρει ο ευαγγελιστής Ἰωάννης στο ὄγδοο κεφάλαιο, στους στίχους 2 ἕως 11 για τὴ γυναίκα πὺ κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ἡ στάση τοῦ Χριστοῦ ἀπέναντι στὴ γυναίκα αὐτὴ δὲν εἶναι στάση κατακρίσεως. Ἀφοῦ ἔφερε σὲ τρομερὰ δύσκολη θέση τοὺς κατηγοροὺς τῆς καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἀποχωρήσουν, στρέφεται ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν κόρη καὶ τῆς ἀπευθύνει τὸν λόγο:

—Γύναι, πὺ εἶσιν; οὐδεὶς σε κατέκρινεν;
ἢ δὲ εἶπεν·

—οὐδεὶς Κύριε.

εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς·

—οὐδὲ ἐγὼ σὲ κατακρίνω· πορεύου
καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ἀμάρτανε.

Ἄπλᾶ καὶ ἀπαλὰ σὰν χὰδι πέφτουν τὰ λόγια Του. «Δὲν σὲ κατακρίνω, πῆγαινε καὶ ἀπὸ τῶρα πὰ μὴν ἀμάρτανεις».

Φιλάνθρωπη στάση

Πόσες φορές δὲν ἔεχναμε αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ καὶ δὲν εἴμαστε πρόθυμοι νὰ κατακρίνουμε καὶ νὰ κα-

ταδικάζουμε σὲ περιπτώσεις, πὺ μόνο ἔλεος καὶ ἀγάπη θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδεικνύουμε! Εὐτυχῶς, πὺ ἐκλεκτοὶ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ μᾶς ἐπαναφέρουν στὴ μνήμη καὶ δὲν ἀφήνουν νὰ περιπέσει στὴ λήθη ἢ ἀλήθεια αὐτὴ. Ἴδου πῶς.

Στὸ θέμα πὺ μᾶς ἀπασχολεῖ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἕνα ἐπεισόδιο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἀ β β ᾶ Ἀμμωνᾶ, μεγάλου ἀσκητῆ καὶ ἐπισκόπου αἰγυπτιακῆς πόλεως πὺ πέθανε στὰ τέλη τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα. Τὸ ἐπισημαίνω ἐνδεικτικὰ.

Ὅταν ἔγινε ἐπίσκοπος, ἀναφέρει τὸ κείμενο, τοῦ παρουσίασαν μιὰν ἄγαμη κοπέλα πὺ ἦταν ἔγκυος καὶ τοῦ εἶπαν: Στὴν κατάσταση αὐτὴ τὴν ἔφερε ὁ τᾶδε, βάλε καὶ στοὺς δυὸ ἐπιτίμιο. Ὁ ἀδελφὸς τότε σταύρωσε τὴν κοιλιά τῆς κοπέλας καὶ διέταξε νὰ τῆς δώσουν ἕξι ζευγάρια σεντόνια, λέγοντας στὸν κόσμο: Ὅρίζω ἔτσι γιατί μπορεῖ, καθὼς πηγαίνει νὰ γεννήσει, νὰ πεθάνει ἢ αὐτὴ ἢ τὸ παιδί τῆς καὶ δὲν θὰ ἔχει τίποτα γιὰ τὴν κηδεία. Αὐτοὶ ὅμως πὺ τὴν κατέκριναν τοῦ εἶπαν: Γιατί τὸ ἔκανες αὐτό; Νὰ τοὺς βάλεις ἐπιτίμιο. Καὶ αὐτὸς ἀπήντησε: Δὲ βλέπετε ἀδελφοί μου, πόσο κοντὰ εἶναι στὸ θάνατο; Τί θέλετε νὰ κάνω ἐγὼ; Τότε τὴν ἄφησε νὰ φύγει².

Αὐτὴ ἡ φιλάνηρωπη στάση καὶ γεμάτη ἀγάπη συμπεριφορὰ, ἢ προσοχὴ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, δὲν τοὺς ἐμποδίζει, βέβαια, νὰ ὑποδεικνύουν τὸ ὀρθὸ καὶ τὸ πρέπον ἀνάλογα μὲ τὸ πρόσωπο πὺ ἔχουν μπροστὰ τους. Θὰ μπορούσα νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλα περιστατικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἰπάρχου ν ἀσφαλῶς σ τ ο ι χ ε ι α πὺ ὑποδεικνύουν τὴ μέριμνα καὶ τὴν πρόνοια τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὰ ἔκθετα

β ρ ε φ η (καρπούς παρανόμων σχέσεων που τὰ ἐξέθεσαν στὸν περίβολο τῶν ἱ. γαῶν καὶ τὰ ἀνελάμβανε ἡ Ἐκκλησία) καθὼς καὶ τὴ φροντίδα τῆς γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀ γ ά μ ω ν μ η τ έ ρ ω ν. Εἶναι ἐνδεικτικὰ ὅσα ἔχει συλλέξει καὶ ἀναφέρει ὁ Φαίδων Κουκουλές στὸ ἔργο του «Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός», τὰ ὁποῖα συνδυαζόμενα μὲ ἄλλα στοιχεία μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν μιὰ εἰκόνα γιὰ τὸ ἔργο τῶν Μοναστηριῶν, στὰ ὁποῖα παραδίδονταν ἀγαπες μέλλουσες μητέρες, γιὰ νὰ τὶς φροντίσουν³.

Ἡ ἱστορία συνεχίζεται

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμα, ὅτι ἡ στάση αὐτὴ δὲν ἀνήκει μόνον στὸ παρελθόν. Διότι τὸ ἴδιο εὐαγγελικὸ πνεῦμα, πού ἐνέπνευσε τὴ συμπεριφορὰ πού ἀναφέραμε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, κάνει ὥστε καὶ σήμερα στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας νὰ ἐμφανίζεται μιὰ ἐ ν ι α ἰ α σχεδὸν σ τ ά σ η ἀ ν τ ι μ ε τ ω π ἰ σ ε ω ς τέτοιων περιπτώσεων, πού ὀπωσδήποτε πληθαίνουν καὶ λόγω τῆς ἀξίσεως τοῦ ποσοστοῦ τῶν νέων πού προχωροῦν σὲ δλοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες φυσικὰ προκύπτουν συλλήψεις καὶ ἐγκυμοσύνες.

Ἀπὸ πρόχειρη ἔ ρ ε υ ν α πού κάναμε μ ε τ α ξ ῖ ὶ ἐ φ η μ ε ρ ῖ ω ν τῆς περιοχῆς πρωτευούσης, διαπιστώσαμε ὅτι ἀνάμεσά τους εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι πού ἀντιμετωπίζουν μὲ διακριτικότητα καὶ ἀγάπη τὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού φθάγουν σ' αὐτοὺς εἶτε κατὰ τὴν ἱερὰ ἐξομολόγηση, εἶτε μέσω ἐγοριτῶν ἢ ἐγοριτισσῶν. Ὁ τ ρ ό π ο ς χειρισμοῦ ὀπωσδήποτε π ο ι κ ῖ λ λ ε ι, καὶ οἱ ἱερεῖς προσπαθοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς πολλὰς ἀνάγκες πού ἔχουν οἱ συνήθως νεαροὶ αὐτὰς κοπέλες, νὰ τὶς βοηθήσουν καὶ οἰκονομικὰ ἀκόμα, νὰ τὶς φέρουν σὲ ἐπαρῆ,

μὲ τοὺς γονεῖς, νὰ ξεπεράσουν ἐμπόδια ἐξωτερικὰ ἢ καὶ ἐσωτερικὰ καὶ νὰ ἐπιτύχουν καὶ τὸν γάμο ἀκόμα —ἐφόσον, βέβαια, ὑπάρχουν οἱ προϋποθέσεις γιὰ κάτι τέτοιο— ἢ τουλάχιστον νὰ ἀποκαταστήσουν τὶς σχέσεις κόρης καὶ γονέων ἢ νὰ προωθήσουν τὶς κοπέλες στὰ ἰδρύματα πού ὑπάρχουν γιὰ τὰ περαιτέρω στάδια τῆς ἐγκυμοσύνης.

KENTRON ΒΡΕΦΩΝ "Ἡ ΜΗΤΕΡΑ",
 ΛΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ ΑΤΤΙΚΗΣ ΤΗΛ. 2621.911 - 2611.981 - 2619.706

Μερικὰ παραδείγματα

Μοῦ ἀνέφεραν π ε ρ ῖ π τ ω σ η πού ἱερεὺς, ὅταν στάθηκε ἀδύνατο νὰ πείσει τὸν ἄνδρα νὰ παντρευτεῖ τὴν κοπέλα, τὴν ἀνέλαβε μὲ τὴν οἰκογένειά του, τὴν ἐδοθήθησε κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνη καὶ τὴ λοχεία καὶ ὁ γιὸς τοῦ ἱερέα ἔγινε γονὸς τοῦ παιδιοῦ πού γεννήθηκε. Χαρακτηριστικὰ, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἐρωτηθέντες ἐφημερίους μοῦ εἶπε: «Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία διδάσκει τὸν σεβασμὸ τῆς ζωῆς, θὰ ἀντιμετωπίσει: κάθε περίπτωση πού θὰ προκύψει, ὅ,τι κι ἂν στοιχίσει: αὐτό, προκειμένου νὰ ἀποφευχθεῖ μιὰ ἐκτρωση».

Εὐχάριστη ἐκπληξή, πού ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ πού ἐλέχθησαν πιδό πάνω, ἀπετέλεσε ἡ ἀ ν ά γ ν ω σ η ἐ π ι σ τ ο λ ῆ ς - π ρ ο σ κ λ ῆ σ ε ω ς τῶν ἐφημερίων ἀθηναϊκοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, πού δημοσιεύτηκε στὸ μηνιαῖο ἐγοριακὸ τους δελτίο, πρὸς ὄλες τὶς «ἀγνωστες κοπέλες» πού ἀντιμετωπίζουν μιὰ ἀνεπιθύμητη ἐγκυμοσύνη καὶ δὲν ἔχουν κάνει τὸ γάμο τους ἀκόμα. Στὴν ἀσυνήθι-

στη αυτή επιστολή αναφέρονται μεταξύ άλλων δύο συμβουλές προς τις ανύπαντρες έγκυους:

Σας συνιστώ να ζητήσετε από τον αγαπημένο σας και πατέρα του παιδιού σας να σας κατοχυρώσει γρήγορα με την άσπίδα του γάμου. Έτσι θα ήρεμήσετε έλοι στο σπίτι και θα γεννήσετε ένα γερό παιδάκι...

Αν δέν βρίσκετε πουθενά κατανόηση ή σας πιέζουν να κάνετε άμβλωση, μη δεχθήτε να κάνετε τó έγκλημα αυτό. Έλθατε στον ιερό Ναό και συζητήστε τó θέμα σας με τούς ιερείς. Θα βρείτε όπουδήποτε λύση στο πρόβλημά σας. Οι ιερείς αντιμετωπίζουν κάθε μέρα τέτοια ζητήματα και έχουν βοηθήσει πολλές κοπέλες. Η άμβλωση είναι ή χειρότερη λύση.

Από τήν πλευρά έξάλλου τών αγάμων μητέρων ό μολογείται επίσης αυτή ή γεμάτη αγάπη και τάκτ στάση τών έφημερίων κατά τήν επικοινωνία μαζί τους είτε πριν από τή γέννηση είτε κατά τή διαδικασία τών ενεργειών για τήν βάφτιση του παιδιού. Αυτές οι στιγμές είναι πράγματι προνομαικές για να άσκήσει ό ιερεύς τó ποιμαντικό του έργο. Γενικά, είναι ευχάριστη αυτού του είδους ή αντιμετώπιση τών αγάμων μητέρων έκ μέρους τής Έκκλησίας, ή όποια μπορεί με διάκριση και δυακριτικότητα να κρατεί και τó κύρος τής διδασκαλίας της και τήν αυθεντικότητα τής συμπεριφοράς, έπακολουθούσα στα ίχνη του «πρώτου διδάξαντος» Ίδρυτή της.

Κέντρα και ύπηρεσίες

Θά έπρεπε ακόμα να τονιστεί, ότι έστω και αν δέν υπάρχουν ειδικά έπωνυμα έκκλησιαστικά ιδρύματα ή όρ-

γανισμοί —όπως υπάρχουν στις ξένες Έκκλησίες⁴—, που να άσχολούνται με τις μέλλουσες άγαμες μητέρες, υπάρχει ένα δικτυο ύπηρεσιών, τουλάχιστον στην περιοχή τής πρωτεύουσας, που αντιμετώπιζουν τέτοιες περιπτώσεις, για να μην αναφερθώ και στην έργασία που γίνεται σε ένορια κó έπίπεδο και που καλύπτει έλο τόν έλλαδικό χώρο.

Ένδεικτικά αναφέρω τó «Τμήμα Περιπτώσεων» τής Χριστιανικής Άλληλεγγύης τής Έρας Άρχιεπισκοπής Άθηνών που άσχολείται και με τέτοια προβλήματα. Σ' αυτό παραπέμπονται σήμερα, περιπτώσεις από τις ένορίες και από τó «Γραφείο Ποιμαντικής Καθοδήγησης τής Οίκογενείας». Παλαιότερα τέτοιες περιπτώσεις αντιμετώπιζονταν από τά «Κέντρα Συμπαραστάσεως Οίκογενείας» (Κ.Σ.Ο.) τής Ί. Άρχιεπισκοπής Άθηνών και τής Ί. Μητροπόλεως Νικαίας. Άνάλογη έργασία γίνεται από τó «Κέντρο για τή Μέριμνα Οίκογενείας και Παιδιού» που λειτουργεί στο Πέραμα, όπως επίσης και από τó «Κέντρο Άποκαταστάσεως και Προλήψεως Αυτοκτονιών» (Κ.Α.Π.Α.). Στα δώδεκα χρόνια λει-

**ΚΕΝΤΡΟΝ ΜΕΡΙΜΝΗΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ & ΠΑΙΔΙΟΥ**

ΣΚΟΥΦΑ 75 - ΑΘΗΝΑ 144 - ΤΗΛΕΦ. 3623.626

τουργίας του έχει αντιμετώπισει αρκετές περιπτώσεις κοριτσιών που είχαν φθάσει μέχρι τó χείλος τής αυτοκτονίας. Με κατάλληλη όμως καθοδήγηση, ό άρμόδιος ιερέας κατάφερε να τις αποτρέψει από τήν αυτοκτονία και να

τις βοηθήσει τόσο στην κοινωνική όσο και στην οικογενειακή αποκατάσταση.

Ενδεχομένως, στην έρευνα αυτή για την αναζήτηση ενεργειών εκ μέρους των εκκλησιαστικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση της άγαμης μητέρας και της άγαμης μητρότητας, να μάς έχουν διαφύγει ορισμένα στοιχεία. Μπορεί ακόμα να διαφωνούμε με ορισμένες μεθόδους και τρόπους αντιμετώπισης εκ μέρους των αρμοδίων και των υπευθύνων. Θα πρέπει όμως να συγκρατήσουμε στο τέλος αυτής της πολύ συνοπτικής εκθέσεως τη στάση της ενεργητικής άγαπης εκ μέρους των ανθρώπων της Έκκλησίας για άτομα, όπως οι άγαμες μητέρες, που βρίσκονται σε ειδικές ψυχοκοινωνικές συνθήκες που επιτείνουν τις ήδη υπάρχουσες δυσκολίες για διανθρώπινες σχέσεις και για προώθηση της μητρότητας στον σημερινό κόσμο.

Μερικές προτάσεις

“Ας μάς επιτραπεί, τελειώνοντας, να καταλήξουμε σε ορισμένες προτάσεις. Οι συγκεκριμένες προτάσεις που θα θέλαμε να προωθηθούν στο χώρο που μάς απασχολεί άφορον τρία επίπεδα δράσεως.

“Ενα πρώτο αφορά στην κάθε είδους πληροφόρηση σχετικά με την άγαμη μητέρα και το παιδί της. Η πληροφόρηση μπορεί να είναι νομικού, ψυχολογικού, κοινωνικού, οικονομικού και άλλου χαρακτήρα. Στόχος της θα είναι ή εννημέρωση και πρόκληση γενικότερου ενδιαφέροντος και σκέψης πάνω στο πρόβλημα της άγαμης μητρότητας. Στα πλαίσια αυτά θα ήταν δυνατή και η διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων από τις Μητροπόλεις ή την Ιερά Σύνοδο για τους έ-

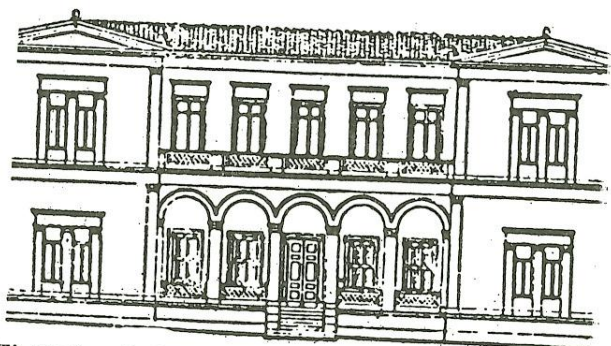
φημερίους και τους λαϊκούς συνεργάτες της Έκκλησίας, που καλούνται να αντιμετωπίσουν τέτοιες ή παρεμφερείς περιπτώσεις. “Ακόμα καλύτερο θα ήταν ή ενεργητική στήριξη των Ιερατικών και Θεολογικών Σχολών διδασκτικών ώρων (θεωρητικών και πρακτικών) με την πιο πάνω θεματική καθώς και συμβουλευτικής που την αφορά.

“Ενα δεύτερο επίπεδο αφορά στην συστηματικότερη ενεργοποίηση και βελτίωση των ήδη λειτουργούντων κέντρων και υπηρεσιών και τον συντονισμό της όλης δράσεως για λυσιτελέστερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων. “Εδώ, εκτός από οργανωτικά προβλήματα και τρόπους παραπομπής, θα έβλεπα τη λειτουργία μιας ομάδας εποπτευομένων από έμπειρους ανθρώπους, που θα συνεδρίαζαν κατά καιρούς για να προβαίνουν σε κριτικές συνθέσεις της συντελουμένης εργασίας.

“Ενα τρίτο αφορά στις πραγματοποιήσεις πρότυπων δραστηριοτήτων, όπως λόγου χάρη ή δημιουργία ενός πρότυπου Συμβουλευτικού Προγράμματος και οικολογείας, στο οποίο θα εύρισκαν θέση και τα προβλήματα της άγαμης μητρότητας και ή υπεύθυνη αντιμετώπισή τους από πλευράς Έκκλησίας. “Ενα τέτοιο κέντρο δὲν θα είχε μια έτικετα άπωθητική, σαν εξειδικευμένο για την άγαμη μητέρα Κέντρο, αλλά θα διατηρούσε μία διακριτική άνεση και ευχέρεια κινήσεων, αφού κάθε εισερχόμενος ή εισερχομένη θα μπορούσε να κατευθυνθεί σε χώρους ποιήλου, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του. “Ετσι θα μπορούσε να περάσει λίγη ώρα στην εξειδικευμένη βιβλιοθήκη ή βιβλιοπωλείο του κέντρου, σε ευ-

χάριστες αϊθουσες παραμονής, να συμμετάσχει σε ομάδες προετοιμασίας για το γάμο ή συμβουλευτικής γονέων και συζύγων κ.λπ. Μ' αυτό τον τρόπο ή συμβουλευτική ή και ή πρόνοια για την άγαμη μητέρα θα έντασσόταν σ' ένα πολυδιάστατο πλαίσιο⁵. Το Κέντρο αυτό θα ήταν δυνατό να αποτελέσει και χώρο εκμαθήσεως, ασκήσεως και επιβλέψεως για κληρικούς και για έκκλησιαστικούς υπευθύνους, που θα ενδιαφέρονταν γι' αυτού του είδους την ποιμαντική εργασία.

Όμοιω πώς δέν θα ήθελα να πληθύνω τὰ παραδείγματα. Η δημιουργική φαντασία τών έκκλησιαστικῶν υπευθύνων θα μπορούσε να προβεί σε ενέργειες τόσο προλήψεως όσο και αντιμετώπισης τών πιθανῶν δυσκολῶν περιπτώσεων, ἀρκεί να υποκινηθεῖ τὸ ενδιαφέρον της και να ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τοῦ φιλανθρωποῦ Θεοῦ και τών προσώπων ἐκείνων που ἀκολούθησαν· στὰ ἔχνη τῆς ἀγάπης Του.

Τὸ νεοκλασικὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἑλλήνα ἀρχιτέκτονα Κάλκου, ποὺ περατώθηκε τὸ 1874 κι ἀρχισε νὰ λειτουργεῖ σὰν Βρεφοκομεῖο. Τώρα στεγάζει τὴ νέα Πινακοθήκη τοῦ Δήμου Ἀθηναίων.

1. Τὸ κείμενο τοῦ παρόντος ἀρθροῦ διαβάστηκε και συζητή-

θηκε σὲ στρογγυλὸ τραπέζι με τίτλο «ἡ ἀνύπαντρη μητέρα», στὰ πλαίσια Σεμιναρίου με θέμα: «τὸ παιδί και οἱ γονεῖς του σὲ ειδικές ψυχοκοινωνικές συνθήκες» ποὺ ὀργάνωσε τὸ Κέντρο Βρεφῶν «Ἡ Μητέρα» στίς 10 και 11 Ὀκτωβρίου 1980 στὸ Ἑθνικὸ Ἴδρυμα Ἑρευνῶν. Οἱ εἰσηγήσεις και τὰ πρακτικὰ τοῦ σεμιναρίου θα κυκλοφορήσουν, ὅπως πιστεύεται, πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Σύντομη παρουσίαση τοῦ σεμιναρίου εἶχε κάνει ἡ Τασούλα Κουσίδου στὸ περ. «Ἐκλογή» (θεμάτων κοινωνικῆς προνοίας) στὸ τεῦχος Δεκεμβρίου 1980, σ. 200 - 205.

2. Ἀββᾶ Ἀμμωνᾶ, Ἀποφθέγματα ἡ', ΒΕΠΕΣ τόμος 40, στίχοι 29-38, σ. 46. Βλ. Ἡλία Βουλγαράκη, Σὺ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἀστήρ», 1979, σ. 43.

3. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος και πολιτισμός, τόμος Β' Ι, Ἀθήναι 1948, σ. 154 - 156. Ἐεν. Μ. Θωμαΐδη, Διερεῦνησις τῶν θεσμῶν κοινωνικῆς προστασίας ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Εἰκοσιένα εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, Ἀθήναι 1973, σ. 184. Κοινωνικὴ μέριμνα στὴν Τουρκοκρατία, Τί πρόσφερε ὁ Χριστιανισμός, τεῦχος Γ', Ἀθήνα, Ἐκδ. «Τῆνος», 1980, σ. 71-72.

4. Βλ. Mon enfant: à toutes les mamans qui sont seules pour élever leur enfant, Papis, Éd. CEFAG, 1969, σ. 33. Τὸ Παγκόσμιο Συμβόλιο τῶν Ἐκκλησιῶν εἶχε ὀργανώσει 6 με 11 Ὀκτωβρίου 1974 διάσκεψη στὸ Monbachtal τῆς Δ. Γερμανίας με θέμα τὴν «Ποιμαντικὴ τῶν προσώπων ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὸ ἐνδεχόμενον ἐκτρέψεως». Εἶχε θιγεῖ τότε ιδιαίτερα τὸ πρόβλημα τῶν ἀγάμων μητέρων. Βλ. τὴν ἔκθεσιν τῆς διασκέψεως σὲ ἔκδοση τοῦ Π.Σ.Ε., Γενεύη 1974.

5. Για τὴν συμβουλευτικὴ τῆς ἀγάμης μητέρας βλ. τὸ χρήσιμο βιβλίο τῆς Helen E. Terkelsen, Counseling the Unwed Mother, Successful Pastoral Counseling Series, Philadelphia, Fortress Press, 1970 (1964), 144 σ.

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΩΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Διαπιστώσεις

Το πρόβλημα των ναρκωτικών, ουσιών, δηλαδή, που προκαλούν έθισμό, φαίνεται ότι έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις στη χώρα μας. Σύμφωνα με τις εφημερίδες,

Το πρώτο βήμα... («Απογευματινή» 28 Απριλίου 1983).

«200.000 άτομα παίρνουν ναρκωτικά στην Ελλάδα». Η χρήση τους έχει ιδιαίτερα επεκταθεί μεταξύ των νέων. Η τοξικομανία, καθώς μάς πληροφορούν οι στατιστικές, μετατοπίζεται από τις ηλικίες των 30 - 50 ετών προς τις ηλικίες των 20 - 34 για να κατέβει πολύ πιο κάτω

και να κυκλώσει θανάσιμα μαθητές του λυκείου και του γυμνασίου άκρμα.

Οι 17 θάνατοι που σημειώθηκαν από τη χρήση ναρκωτικών στην Ελλάδα κατά το 1982 ενεργοποίησαν, από τις αρχές του τρέχοντος έτους, κρατικούς και άλλους φορείς για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου και ώθησαν σε συστηματικότερη οργάνωση πρωτοβουλίες, που είχαν ήδη εκδηλωθεί από τις αρχές της δεκαετίας του έβδομηντα. Γιατί, εδώ και περισσότερα από δέκα χρόνια, έχει αρχίσει να απασχολεί το ζήτημα των ναρκωτικών την ελληνική κοινή γνώμη.

Παρ' όλο το ενδιαφέρον, τα προβλήματα δεν φαινόταν να λύνονται. Επίσημοι, όμως, και ανεπίσημοι φορείς εκινούντο προς μία συγκεκριμένη υλοποίηση σκέψεων και ανησυχιών. Η «άπειλή» έπρεπε να βρει θωρακισμένη την ελληνική κοινωνία. Οι μέθοδοι έπρεπε να είναι αποτελεσματικές και να αντιμετωπίζουν πολύπλευρα το πρόβλημα. Να λαμβάνουν υπόψη, και την ψυχολογία του χρήστη, νέου ή μεγαλύτερου στην ηλικία άτομου, αλλά και την εγκληματική ενέργεια και κερδοσκοπική διάθεση του εμπόρου ναρκωτικών την υφισταμένη νομοθεσία με προοπτική αναμορφώσεως, αλλά και τα περιθώρια άνοχής της κοινωνίας μας τις ανάγκες των αρρώστων, αλλά και την εκπαίδευση και ικανότητα του ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού.

Όλα αυτά έπρεπε να γίνουν συντονισμένα και με συνεργασία όλων εκείνων των παραγόντων, που έχουν ενδιαφέρον και συμφέρον να βρεθεί μια σωστή λύση στο «καυτό» αυτό πρόβλημα.

Πρώτες αντιδράσεις και πρωτοβουλίες

Η διυπουργική επιτροπή, που συγκροτείται τον Ιανουάριο του 1983, θα παίξει το ρόλο

του κύριου συντονιστή αυτής της προσπάθειας. Σ' αυτήν συμμετέχουν οι ύπουργοί Παιδείας, Δικαιοσύνης, Υγείας και Πρόνοιας, Δημοσίας Τάξεως και Νέας Γενιάς. Ο καθένας, με ειδικές υπηρεσίες του Υπουργείου του αναλαμβάνει στον τομέα του μια συγκεκριμένη εθύνη.

Ανατίθεται σε ειδικούς επιστήμονες ή μελέτη και ή εκπόνηση ενός συγχρόνου θεραπευτικού προγράμματος, που θα εκτείνεται από την πρόληψη ως την θεραπεία.

Παράλληλα, ομάδα έρευνητών, αναλαμβάνει τη διερεύνηση σε βάθος της συμπεριφοράς των νέων προς το τσιγάρο, τον καφέ, τα παυσίπονα και τα ναρκωτικά καθώς και όλων των πτυχών του φαινομένου της διαδόσεως των ναρκωτικών στους νέους.

Επιδιώκεται ή συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς εμπείρους στα θέματα αυτά, όπως είναι ο Ο.Η.Ε. με την άρμόδια επιτροπή του και την Ούνεσκο. Δίδεται, ακόμα, ή ευκαιρία σε διεθνείς διασκέψεις, συνέδρια και συμπόσια να συζητηθούν τα προβλήματα και να ανακοινωθούν τα πρώτα έρευνητικά αποτελέσματα.

Δίπλα σε όλη αυτή την επίσημη κρατική ενεργοποίηση, κινητοποιούνται επίσης φορείς της ιδιωτικής πρωτοβουλίας όπως Δήμοι, Κοινότητες, Σχολές Γονέων, Κινήσεις Δημοκρατικών Γυναικών, ή Πανελλήνια Συντονιστική Επιτροπή κατά των Ναρκωτικών (ΠΑΣΕΝ), ή Επιτροπή Σωστής Ενημέρωσης Αντιμετωπίσεως Ναρκωτικών (ΕΣΣΕΑΝ).

Σε πολλά σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, καταβάλλονται επαινετές προσπάθειες ενημερώσεως των μαθητών για τους κινδύνους από τα ναρκωτικά.

Εδώ, πρέπει να θυμηθούμε την παλαιότερη πρωτοβουλία ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου των Αθηνών, που το φθινόπωρο του 1975, οργάνωσε ειδική εβδομάδα ενημερώσεως για τα ναρκωτικά, με όμιλίες ειδικών επιστημό-

Προστατέψτε τους νέους από τον "άργό θάνατο,"

**ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΝΗΜΕΡΩΝΕΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΓΙΑ
ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ**

Φθινόπωρο του 1975: Ο Τύπος ασχολήθηκε εκτενώς με το πρόβλημα.

νων, που απευθύνοντο στους γονείς και στα παιδιά, με δυνατότητα συζητήσεως μέσα στις τάξεις. Η εκδήλωση σημείωσε εξαιρετική επιτυχία και εξάρθηκε ή πρωτοτυπία.

Την ίδια εποχή, στο Τμήμα Ιερατικής Επιδιομορφώσεως της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, και στα πλαίσια του μαθήματος της Ποιμαντικής, καθιερώνεται ένα τρίωρο μάθημα για τα ναρκωτικά, στο οποίο συμμετείχαν ειδικοί επιστήμονες του εργαστηρίου Πειραματικής Φαρμακολογίας της Ιατρικής Σχολής του ίδιου Πανεπιστημίου και ψυχολόγοι.

Πολλές Ι. Μητροπόλεις αναλαμβάνουν άγωνα για

τήν καταπολέμησή τους. Πρέπει να μνημονεύσουμε την εβδομάδα καταπολεμήσεως ναρκωτικών, 2 με 9 Νοεμβρίου 1975, που είχε οργανώσει η 'Ι. Μητρόπολις Νικαίας, συνεχίζουσα έκτοτε την προσπάθεια με ειδικές εκδηλώσεις και εκδόσεις. 'Ακόμα, η 'Ι. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, εδώ κι ένα χρόνο, κήρυξε έναρξη αγώνα κατά της διαδόσεως των ναρκωτικών με ίδρυση συμβουλευτικού κέντρου και με στόχο να ιδρύσει σύντομα σταθμό αποτοξινώσεως.

Η Κόλαση των Ναρκωτικών

SOS! ΠΡΟΣΟΧΗ! SOS!

ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΟΛΗΓΟΥΝ ΣΙΓΟΥΡΑ :

- ΣΤΟΝ ΑΠΛΗΣΙΟ "ΛΕΥΚΟ ΘΑΝΑΤΟ",
- ΣΤΟΝ ΑΦΑΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ ΜΑΣ.
- ΣΕ ΠΡΑΞΕΙΣ ΒΙΑΣ, ΕΓΚΛΗΜΑ, ΑΛΗΤΕΙΑ, ΠΑΡΑΣΙΤΙΣΜΟ.
- ΣΕ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΑΠ' ΤΟ ΥΓΙΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.
- ΣΕ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΜΑΝΩΝ.
- ΣΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ, ΣΤΟ ΤΡΕΛΛΟΚΟΜΕΙΟ, ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΝΙΚΑΙΑΣ
ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΕΩΣ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ
2-9 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1975

Κέντρα, ιδρύματα, συμβουλευτικοί σταθμοί

Σ' αυτό το σημείο, θα πρέπει να επισημάνουμε δύο σημαντικά γεγονότα της φετινής χρονιάς σχετικά με το θέμα μας.

Το πρώτο, είναι τα έγκαινα, με πρωτοβουλία της ύφυπουργού Υγείας και Πρόνοιας, στις 25 Αυγούστου, του «Κέντρου Σωματικής Αποτοξίνωσης» στο Δημόσιο Παιδιατρικό Νευροφυχιατρικό

Νοσοκομείο Νταού Πεντέλης (Ραφήνα 'Αττικής, τηλ. 823.11.44 ή 0294/23.540). Στο Κέντρο αυτό, δυναμειως είκοσι κλινών, τοξικομανείς και ιδιαίτερα αυτοί που παίρνουν σκληρά ναρκωτικά, παραμένουν για θεραπεία επί δύο περίπου εβδομάδες. Στη συνέχεια, προβλέπεται να προωθούνται στην υπό λειτουργία «θεραπευτική κοινότητα» Σίνδου Θεσσαλονίκης. 'Εκτός από το Κέντρο, λειτουργεί επίσης συμβουλευτικός σταθμός του 'Υπουργείου στα 'Εξάρχεια (Βαλτετσίου 60, τηλ. 364.77.00)

Υπεύθυνη επιμόρφωση των ιερέων μας στο Πανεπιστήμιο.

Το δεύτερο, είναι η λειτουργία στην 'Αθήνα, από τον μήνα 'Οκτώβριο, του Πανελληνίου 'Ιδρύματος Νεότητος «'Α ν τ α ι ο ς» (Κορνάρου 4, τηλ. 322.46.73), που ιδρύθηκε από την 'Ι. 'Αρχιεπισκοπή 'Αθηνών και τον 'Ελληνικό 'Ερυθρό Σταυρό για την αντιμετώπιση των ναρκωτικών στην 'Ελλάδα. Το ίδρυμα αυτό, του όποιου Πρόεδρος είναι ο Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και

Πάσης Ελλάδος κ. Σεραφείμ, πλαισιούμενος από ανθρώπους με γνώση, πείρα και ενδιαφέρον, αναπτύσσει ένα πρόγραμμα βοήθειας, συμπαραστάσεως και ανακοινωνικοποίησης των νέων, που αντιμετωπίζουν προβλήματα από τη χρήση ναρκωτικών.

Ήταν, πράγματι, καιρός ή Εκκλησία να εκδηλώσει με τρόπο πρακτικό και αποτελεσματικό το ενδιαφέρον και την φροντίδα της για τους «κουρασμένους και φορτωμένους» αυτούς αδελφούς μας και να προσπαθήσει να τους «αναπαύσει» (πρβλ. Ματθαίου ια' 28)!. Ας ευχθούμε, όλες αυτές οι προσπάθειες, να ευδωθούν και να ανταποκριθούν στις προσδοκίες τόσων πονημένων ανθρώπων.

Βιβλιογραφική ενημέρωση

Σ' αυτή, όμως, τή φάση, φρονοῦμε, ὅτι θά ἦταν χρήσιμη γιὰ τοὺς ἀγαπητοὺς ἐφημερίους μας καὶ λοιποὺς ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ, μία ἀπὸ θεολογικὴ ποιοματικὴ ἀποψη τοποθέτηση καὶ ἐρμηνεία τοῦ προβλήματος τῆς χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιχειροῦμε μία ὑπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα παρουσίαση τοῦ θέματος.

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ, εἶναι ἡ συμπληρωμένη καὶ βελτιωμένη μορφή μιᾶς εἰσηγήσεως, ποὺ διαβάστηκε καὶ συζητήθηκε σὲ στρογγυλὸ τραπέζι: στὰ πλαίσια Σεμιναρίου με θέμα: «ἡ ἀπειλὴ τῶν ναρκωτικῶν», ποὺ ὀργάνωσε, γιὰ τὰ εἴκοσι πέντε χρόνια λειτουργίας του, ὁ «Ὁμιλος Ἐθελοντῶν», ἀπὸ τὶς 23 ἕως τὶς 27 Ἰανουαρίου 1978, στὴν αἴθουσα συνεδρίων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν.

Ὁ Ὁμιλος Ἐθελοντῶν (Ὁμήρου 34, τηλ. 361.58.24), εἶναι ἓνα ἐκπαιδευτικὸ σωματεῖο, ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1953, γιὰ νὰ δημιουργήσει φωτισμένους ἐθελοντές, ποὺ

Τὰ βιβλία συμβάλλουν κι αὐτά, με τὸν δικὸ τους τρόπο, στὴν ἐδρύτερη ἐνημέρωση ἐκπαιδευτικῶν, γονέων καὶ παιδιῶν καὶ στὴν πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου τῶν ναρκωτικῶν.

νὰ μποροῦν νὰ προσφέρουν χρήσιμη καὶ ἐποικοδομητικὴ κοινωνικὴ ἐργασία.

Ἡ ἔκδοση τῶν πρακτικῶν (Ἀθήνα 1978, 172 σ.), με τὶς εἰσηγήσεις καὶ τὶς συζητήσεις τοῦ σεμιναρίου, ἀποτέλεσε σταθμὸ στὴ βιβλιογραφία περὶ ναρκωτικῶν στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἔκτοτε τὰ συμβουλευόμαστε ἐπιμελῶς, ὅσοι ἔχουν σχέση με τὸ πρόβλημα. Συνιστοῦμε θερμὰ τὴ μελέτη του καθὼς ἡ προσέγγιση ποὺ κάνει εἶναι πολυμερῆς καὶ διεπιστημονικὴ. Ἰδιαίτερα βλ. τὶς σ. 19 - 60,

στis όποies εκτίθενται ή ιατρική, κοινωνιολογική - εγκληματολογική, ψυχολογική και θεολογική άποψη.

Χρήσιμη θα ήταν επίσης ή μελέτη τών άρθρων και τών βιβλίων που παραθέτουμε κατ' επιλογή εϋθός άμέσως, είτε με πλήρη τὰ βιβλιογραφικά τους στοιχεία είτε με φωτογραφική αποτύπωση τών έξωφύλλων τους.

Για έργα μέχρι και τὸ 1979, θα πρέπει ὁ άναγνώστης νὰ συμβουλευθεῖ τήν Ἑλληνική βιβλιογραφία ἐπιθεμάτων ἐνδιαφερόντων τούς κοινωνικούς λειτουργούς, τοῦ Ἰ. Κ. Παπαγεωργίου, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας» 1981, 240 σ. Για τὸ θέμα που μᾶς άπασχολεῖ άναφέρει: ἐξήντα πέντε τίτλους (βλ. στὸ ἀλφαθητικό εϋρετήριο τὰ λήμματα: ναρκομανεῖς, ναρκωτικά). Ὁ ἴδιος, τὸ 1979, ἐπιχείρησε μία διεθνή και ἐσωτερική ἐπισκόπηση για τὸ πρόβλημα τών ναρκωτικῶν στὸ περ. «Ἀστυνομικά Χρονικά» και τήν ἐξέδωσε σὲ ἀνάτυπο 22 σ. μεγάλου σχήματος. Μία ἔρευνά του, Ἑλληνες σπουδαστές και ναρκωτικά, μαζί με συμπεράσματα και προτάσεις δημοσιεύτηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1982, 36 σ. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1983 ἔγραφε για τὸν Φαῦλο κύκλο τῆς τοξικομανίας, στὸ περ. «Δικαίωση» (ἀνάτυπο 6 σ. μεγάλου σχήματος). Οἱ πιὸ πάνω μελέτες του ἐνημερώνουν σὲ ὅλα τὰ φάσια τοῦ προβλήματος.

Ἐνα βιβλίο, που «διαφωτίζει πολὺ μεθοδικά και με ἐπιστημονική ἀκρίβεια και καθοδηγεῖ ὀρθά αὐτὸν που θέλει νὰ μάθει τήν ἀλήθεια για τὰ ναρκωτικά» εἶναι τὸ ἔργο τοῦ ὑφηγητῆ Ἀθανασίου Ἀβραμίδη, Ἡ ἀλήθεια για τὰ ναρκωτικά, στίς Ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1982, 162 σ.

Μία σειρά ἐνδιαφερόντων άρθρων εἶχαν δημοσιευθεῖ παλαιότερα στὸ περ. «Ἀκτίνες». Βλ. μ.ἄ. Jean de Fabregues, Ναρκωτικά, ἀγάπη και κενό, Ἰανουάριος 1976,

σ. 21 - 22 και Α. Stocker. Στὸ περιθώριο τών τεχνητῶν παραδείσεων, Ἰούνιος 1976, σ. 172 - 177, Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 1976, 208 - 213.

Βλ. ἀκόμα τὰ ἐξῆς ἄρθρα: Τοῦ πρ. Μητροπολίτου Παραμυθίας Τίτου (Ματθαϊάκη), Ἡ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετώπιση τῆς διαδόσεως τών ναρκωτικῶν δημοσιευμένο στὸ περ. «Ἐκκλησία» κυκλοφόρησε ὡς ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1978, 28 σ. Τοῦ π. Φιλοθέου Φάρου, Ἡ κατάχρηση τών ναρκωτικῶν σάν σύμπτωμα ἐνός κοινωνικοῦ προβλήματος και ή σχετική ἄσχετη φλυαρία, περ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1978, σ. 290 - 299. Τοῦ καθηγητῆ τῆς Κοινωνιολογίας στὴν Πάντειο Δημητρίου Τσαούση, Τὰ ναρκωτικά σάν κοινωνικό πρόβλημα, στὸ περ. «Ἐκλογή» (Θεμάτων Κοινωνικῆς Προνοίας), ἀρ. 52, Αὔγουστος 1980, σ. 81-92.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, θέλω νὰ ἐπισημάνω μία δημόσια συζήτηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Εὐγονικῆς και Γενετικῆς τοῦ Ἀνθρώπου στίς 15 Μαρτίου 1972 για «τὸ πρόβλημα τών ναρκωτικῶν». Τὰ πρακτικά δημοσιεύθηκαν στὸν Γ' τόμο τών Συζητήσεων ἐνώπιον τοῦ κοινού τῆς Ἑταιρείας, Ἀθήνα 1978, σ. 62-87. Καθὼς και ἔνα σεμινάριο τοῦ Συμβουλίου Ἐπιμορφώσεως στὴν Κοινωνική Ἐργασία με θέμα, Ναρκωτικά: τὸ πρόβλημα και ή ἀντιμετώπισή του για τὸν κοινωνικό λειτουργό. Τὰ πρακτικά κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο, Ἀθήνα 1976, 78 σ.

Οἱ μαρτυρίες ἀπὸ «πρῶτο χέρι» εἶναι ή καλύτερη βοήθεια για τήν κατανόηση τοῦ κόσμου τών ναρκομανῶν. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀνατρέξει σὲ δύο σχετικὲς αὐτοβιογραφίες. Ἀντίτας Σκόγκλουντ, Χαμένα νιάτα (Ἡ ζωή τῆς Μαρίας Λ.), Ἀθήνα, Ἐκδ. «Μινώας», 1980,

282 σ. και Ἀλίκης Χ., Ἡ Ἀλίκη στὴ χώρα τοῦ L.S.D., Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ὀδυσσεύς», 1979, 202 σ.

Στὸ κείμενο καὶ στὶς ὑποσημειώσεις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ μας παραπέμπουμε καὶ σὲ ἄλλους τίτλους.

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

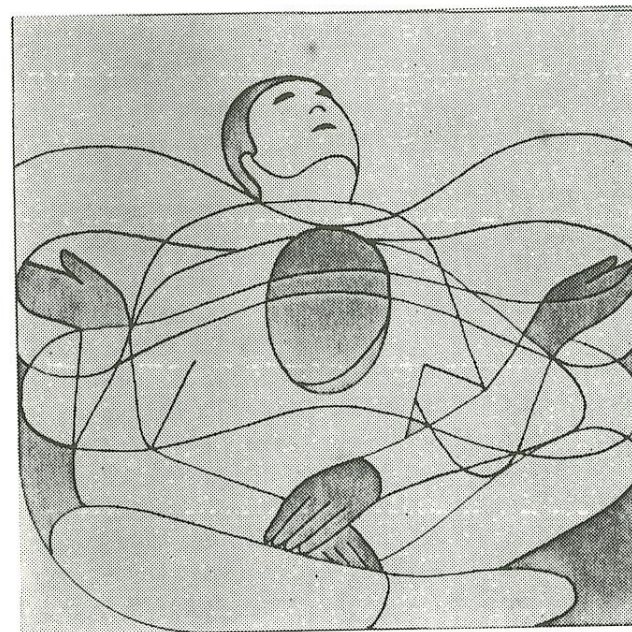
Ἀναζήτηση ἀνεξαρτησίας

Ποιό ἄραγε εἶναι τὸ πρόβλημα ποὺ τίθεται μὲ τὴ χρήση τῶν ναρκωτικῶν; Εἶναι ἓνα ἢ περισσότερα καὶ γιὰ ποιούς; Γι' αὐτὸν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦ, γιὰ τὴν κοινωνία, γιὰ τὰ ἴδια τὰ ναρκωτικά; Τὸ πρόβλημα ἢ τὰ προβλήματα περιμένουν τὴν ἐρμηνεία τους καὶ τὴ λύση τους. Πρῶτα ὅμως περιμένουν νὰ τεθοῦν.

Τὰ προβλήματα, ποὺ συνάπτονται μὲ τὴ χρήση τῶν ναρκωτικῶν ἀναφέρονται πρῶτα - πρῶτα στὰ ἴδια τὰ άτομα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν. Στὴ χρήση τους στηρίζονται πολλές ἐλπίδες καὶ μεγάλες προσδοκίες. Ὑπάρχει μιὰ προσμονή γιὰ τὸ ξεπέραςμα μιᾶς δύσκολης καταστάσεως, γιὰ τὴ λύση ἀναπόφευκτων συγκρούσεων ἢ ἀναμονὴ ἐπιτέλους μιᾶς εὐφορῆς ἢ περισσότερων εὐφορῶν στιγμῶν σὲ μιὰ ζωὴ, ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ἢ μιζέρια· τὸ ἀνοιχτό σὲ πλατύτερους καὶ δροσερότερους ὁρίζοντες ἀπὸ τὰ στεγνά, στεγανά καὶ στενόχωρα ἐνδιαιτήματα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ὁδηγεῖται στὴ χρήση τῶν ναρκωτικῶν. Ἀκόμα ὑπάρχει μιὰ ἐπένδυση στὴ γοητεία ποὺ ἀσκεῖ μιὰ ἔξωθεν βοήθεια, ποὺ εἶναι ἀντικειμενοποιημένη — τὸ ναρκωτικὸ εἶναι ἐδῶ καὶ τώρα — καὶ ποὺ συνιστᾷ γιὰ τὸ ἄτομο ἀντικείμενο ἐπιθυμίας. Ἐνυπάρχει ἀσφαλῶς σ' ὅλα αὐτὰ μιὰ ὑπερε-

κτίμηση, ὑπεραξιολόγηση τῆς ἀναμενόμενης εὐχαριστήσεως καὶ εὐφορίας, ποὺ πιστεύεται συνεχῆς, αἰξουσα, αὐτόματη, μαγική.

Τὸ πρόβλημα ἀναφέρεται κατὰ δεύτερο λόγο σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ναρκωτικά. Ὅταν ἡ οὐσία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναμείνονταν τόσα πολλὰ δὲν δίνει παρὰ μόνον αὐτὰ ποὺ μπορεῖ καὶ ὄχι τὰ ἄμετρα καὶ φανταστικά, τότε γεννιέται ἡ ἀπογοήτευση στὶς ψυχὲς αὐτές, ποὺ γοητεύτηκαν καὶ ἤλπισαν πολλὰ στὶς ὑποσχέσεις, ποὺ τοὺς δόθηκαν. Γιατί, ἀν γιὰ τὴν κοινωνία ἢ χρῆση τῶν ναρκωτικῶν δημιουργεῖ ποικίλα προβλήματα καὶ χαρακτηρίζονται

Τὸ ἀπατηλὸ ὄνειρο! (Σκίτσο τοῦ Dimitri Selesneff).

σαν άπειλή, σαν «φοβέρα», για τὰ συγκεκριμένα άτομα αποτελούν «άπειλές» με τή χρήση του όρου στην αρχαία ελληνική, όπου εκτός από αυτό που καταλαβαίνουμε σήμερα, σημαίνει και καυχσιολογίες, πομπώδεις υποσχέσεις, «παχιά λόγια».

Τις πιό πολλές φορές ή «γή τής επαγγελίας» αποδεικνύεται μιá άνυδρη έρημος και έρημη χώρα, αντί να είναι ή άνεύρεση ενός χαμένου παραδείσου. Με μόνο συναίσθημα να διακατέχει αυτούς τους ανθρώπους ένα αίσθημα έξαρτ ήσας από τις ουσίες αυτές. Κι αυτή τή στιγμή θίγουμε τὸ πιό ούσιαστικὸ πρόβλημα που τίθεται με τή χρήση τῶν ναρκωτικῶν αὐτῶν ουσιῶν. Τήν έξάρτηση του ατόμου από αυτές, τὸν έτεροπροσδιορισμό του, ενώ ξεκίνησε να παίρνει ναρκωτικά σαν μιá πράξη αὐτονομίας, αὐτοπροσδιορισμοῦ, σαν ἀναζήτηση ανεξαρτησίας, άπελευθερώσεως και έλευθερίας.

Βραχυπρόθεσμη λύση

Είναι, βέβαια, δυνατόν πρὸς στιγμήν να επιτυγχάνονται οί συνειδητές ή άσυνειδητες αυτές επιδιώξεις και τὸ άτομο να αισθάνεται άπελευθερωμένο από άγχη, δεσμεύσεις, άναστολές· να χαίρεται αὐτὸ τὸ ξαλάφρωμα από θάρη έπαχθή και καταστάσεις επώδυνες, να χαίρεται μιá πρωτόγονη έλευθερία και κυριαρχία πάνω στον πόνο, τὸ χῶρο, τὸ χρόνο, πάνω στον εαυτό του και τις δυνατότητές του, στους άλλους. Αὐτὴ ή έπιθυμία, αλλά και τὸ αίσθημα μιᾶς σχετικῆς παντοδυναμίας — έλευθερίας, που πρὸς στιγμήν έγκαθίσταται στον άνθρωπο, τὸ δίνει τήν ψευδαίσθηση μιᾶς «λήψεως ζητουμένου» ἤδη από τώρα, διὰ μιᾶς. Ἡ νοοτροπία αὐτὴ μιᾶς θυμίζει τή διδλική διήγηση για ίσοθεία, που επιτυγχάνεται βραχυπρόθεσμα ή μάλλον αὐτοστιγμει με τή θρώση ενός καρ-

«... και διηνοίχθησαν οί ὀφθαλμοί τῶν δύο και έγνωσαν ότι γυμνοί ἦσαν» (Γενέσεως γ' 7).

πού. Δυστυχῶς, για τὸν πρώτο εκείνο άνθρωπο, άφου γεύτηκε τὸν καρπό, συνειδητοποίησε τή γυμνότητά του, σαν ή επένδυση τής έπιθυμίας του στην άπόλαυση του απαγορευμένου καρπού, να τὸν έξάντλησε και να μὴν είχε οὐτ' ένα ρούχο να θάλει πάνω του κι έτσι φάνηκε γυμνός σαν τὸ βασίληά του μύθου τοῦ Hans Christian Andersen, που έχοντας πληρώσει τόσα και τόσα στὸν περίφημο άπατεώνα ράφτη, έγινε περίγελως στὸ περιβάλλον του.

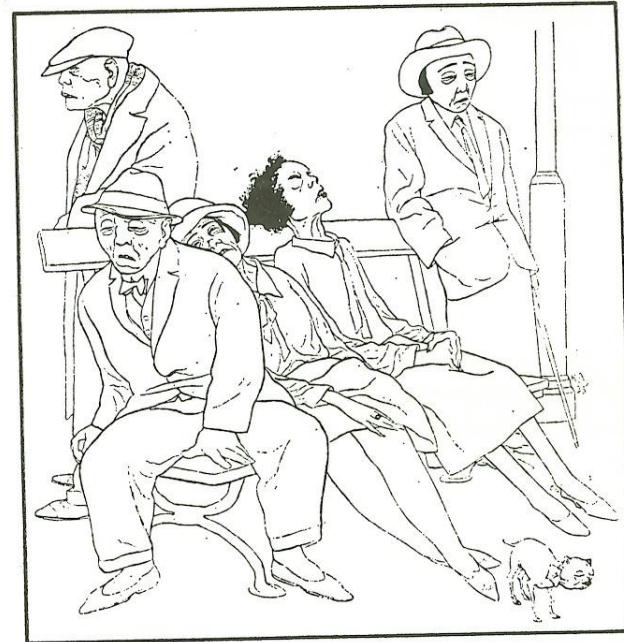
Στις σκέψεις, που προηγήθηκαν, διαφαίνεται καθαρά ὅτι στή χρήση του ναρκωτικῶν επικρατοῦν βραχυπρόθεσμες λύσεις στην ύπαρξιακή λειτουργία τοῦ ανθρώπου. Συμβαίνει δηλαδή, ὅπως και άλλου, να θέλει ὁ άνθρωπος, ἐδῶ και τώρα, άμέσως, να θρει τήν πληρότητα, που τόσο σπάνια μπορεί να φτάσει μόνο με τις δυνάμεις του και να φτάσει στην τελειότητα συντομεύοντας τὸ δρόμο πρὸς αὐτήν. Κατορθώνει όμως τελικά, επιδιώκοντας βραχυπρόθεσμες λύσεις, να βραχυκυκλώνει έναν ὀλόκληρο κύ-

κλω ζωής και έργασίας, πού απαιτείται γιά νά θεμελιώ-
σει και νά χτίσει τόν έαυτό του και νά κυριαρχήσει πάνω-
του και στόν κόσμο και νά πραγματοποιήσει τὸ σ χ έ-
δ ι ο ζ ω ή ς, πού μακροπρόθεσμα μόνο μπορεί νά επι-
τευχθεῖ.

Δεσμευτική εξάρτηση

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πολλές δυνατότητες, πολλές δυνά-
μεις, μικρόκοσμος αὐτός σ' ἕναν κόσμο μικρό και μεγάλο.
Κολλακεύεται: όταν τόν ἀποκαλοῦν κορωνίδα τῆς δημιουρ-
γίας, ἀ ρ χ ή και ἐ ξ ο υ σ ί α τοῦ κόσμου. Πολύ-
συχνά, ὅμως, ξεχνᾷ αὐτή τήν περίοπτη θέση του, ἡ ἀλή-
θεια του περιπίπτει: σέ λήθη και ἀφήγεται ν ἄ κ υ-
ρ : α ρ χ ε ῖ τ α : και ν ἄ ἐ ξ ο υ σ ι ᾶ ζ ε τ α !
ἀπό στοχεῖα, πού δέν μπορεί νά τά μεταστοιχειώσει, νά
τά ἀφαμιώσει και γίνονται «στοιχεῖα» πού τόν κατοικοῦν
και τόν κατέχουν, ἀφοῦ μάλιστα τοῦ ἔχουν ὑποσχεθεῖ χί-
λιους - δυὸ χαμένους παραδείσους και ἀνταμοιβές. Μὲ τὸ
ὄραμα, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος τῶν «ἀναπληρωματικῶν ἐκα-
νοποιήσεων», τῆς ἀπελευθερώσεως και τῆς ἀνεξαρτησίας:
του προσφεύγει στό δρόμο τῶν ναρκωτικῶν, παίρνει χω-
ρίς ἴσως νά μπορεί νά τὸ συνειδητοποιήσει ἕνα δρόμο χω-
ρίς γυρισμό, εἰσέρχεται στήν πιδ δε σ μ ε υ τ ι κ ή
ἐ ξ ἄ ρ τ η σ η πού θά μπορούσε νά φαντασθεῖ, κατανατᾷ
ἕνα ἐ ξ ἄ ρ τ η μ α και γίνεται, χωρίς ἴσως νά τὸ
θέλει, ἕνας ἐθελοντῆς τοῦ λευκοῦ θανάτου ἀντὶ νά γίνεῖ
ἐθελοντῆς τῆς ζωῆς.

Μὲ ὅλα αὐτά, φαίνεται καθαρά πὼς τὰ ναρκωτικά
δέν μπορεί νά εἶναι ἡ ἀπάντηση και ἡ λύση στό ὑπαρξια-
κό πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου. Μπορεῖ νά τοῦ παρέχουν
μὰ κάποια στιγμιαία ἀνακούφιση και εὐχαρίστηση, δὲν

Κάρλ Ἡρζολντ: Τοξικομανεῖς στό μεσοπολεμικό Βερολίνο («Τὸ
Βῆμα» 12 Δεκεμβρίου 1982).

μποροῦν ὅμως νά πληρώσουν τήν πείνα και τή δίψα γιά
ζωή, γιά ἐλευθερία, γιά ἀνεξαρτησία και ἀπελευθέρωση.
Ἀντίθετα, ἕνα ὀξὺ αἶσθημα γιά ἀπε-
λευθέρωση ἀπὸ τὰ ναρκωτικά ἐγκα-
θίσταται μὲ τόν καιρὸ σ' αὐτοὺς πού τὰ χρησιμοποιοῦν.
Ἡ ἀπελευθέρωση αὐτὴ παραμένει ἕνα μεγάλο πρόβλημα
και οἱ εἰδικοί συμφωνοῦν ὅτι: «μόνον μία πολὺ μεγάλη
συγκινησιακὴ σύγκρουση μπορεί νά ἀντικαταστήσει τὴ
δύναμη τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ναρκωτικό»¹.

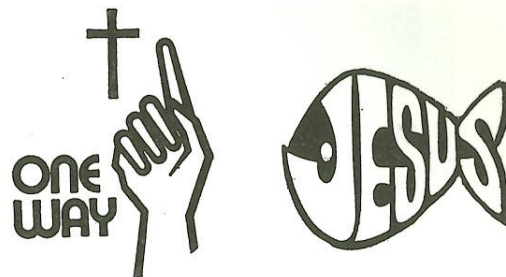
Ἡ θρησκεία: λύση ἢ νέα ἐξάρτηση

Ἐπάρχουν περιπτώσεις ὅπου μία θρησκευτική μεταστροφή μπόρεσε νὰ τὸ ἐπιτύχει: αὐτό. Δὲν διαπιστώνεται: πάντως μεγάλη προθυμία τὸ τελευταῖο νὰ γίνεῖ ἀποδεκτό.

Στὴν Ἑλλάδα, ἓνα «δαρυσήμαντο μήνυμα» δόθηκε ἀπὸ μιὰ νεαρή κοπέλα σὲ ἐκπομπή τῆς ΕΡΤ στὶς 17 Φεβρουαρίου 1982. Τὸ μήνυμά της, ὅμως, ἀντιμετωπίστηκε μὲ σκεπτικισμό καὶ ἀδιαφορία.

Στὴ συζήτηση ποὺ ἀκολούθησε μετὰ ἀπὸ τὴν προβολή τῆς ταινίας «Ἀγγελικὸς θάνατος» διερευνήθηκε τί μπορεῖ νὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ βοηθοῦσε στὴν υπέρβαση τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὰ ναρκωτικά. Μεταξὺ ἄλλων, οἱ παρευρισκόμενοι ἐπιστήμονες ἐτόνισαν, ὅτι: γιὰ νὰ μὴ παρασυρθεῖ ὁ νέος, καὶ γιὰ νὰ θγεῖ ἀπὸ τὸ κύκλωμα — ἂν ἔχει: ὑποκύψει:— χρειάζεται νὰ θέσει: ἔ ν α σ τ ὀ χ ο, ἓνα σκοπὸ, κάτι ποὺ νὰ τὸν γεμίζει: καὶ νὰ τοῦ δίγει: μιὰ καλύτερη ποιότητα ζωῆς. Αὐτὸ τὸ κάτι μπορεῖ νὰ εἶναι: μιὰ κάποια ἐπιστημονικὴ σπουδὴ, μιὰ κοινωνικὴ ἀποστολή καὶ ἄλλοι: ἐνδεχομένως παρεμφερεῖς στόχοι.

Τότε, παρενέδῃ ἡ Ντόνα, αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τῆς κοπέλας, ποὺ μίλησε μὲ ἀπλότητα καὶ σεμνότητα. Εἶπε, ὅτι: δ ε ν ε ἴ ν α ι: κ ἄ π ο ι ο ς σ κ ο π ὸ ς ποὺ θὰ ἀποτρέψει: τὸν κίνδυνο. Ἀγέφερς, χαρακτηριστικά, ὅτι: τὰ δοκίμασε ὄλα, ἔφτασε στὴν ἀποκοινωνικοποίηση, στὴν ψύχωση, κατάντησε ἀνθρώπινο κουρέλι. Ὑστερα ἀντιστάθηκε, πάλαιψε, ἀφιερῶθηκε —κατὰ πὼς εἶπε— στὸ Χριστὸ καὶ ἔγινε ἓνα καινούριο δημιουργήμα καὶ βρήκε τὴ σωτηρία της.

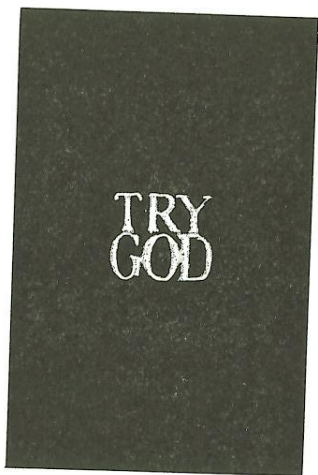

«Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς...» (Ἰωάννου ἰδ' 6).

«Αὐτὰ τὰ πολὺ σημαντικά, καθὼς τὴ ρωτοῦσαν, τὰ ἐπανέλαβε δυὸ τρεῖς φορές. Κι ὅμως, οἱ ἐπιστήμονες ποὺ ἔπαρναν μέρος στὴ συζήτηση, ἀντιπαρέρχονταν μὲ προσποιητὴ ἀδιαφορία ἐκείνη τὴν πολύτιμη ὁμολογία της καὶ γύριζαν ἄλλου τὴν συζήτηση. Γιατί; Ντρέπονταν νὰ παραδεχθοῦν τὴ σωτήρια ἐπίδραση τῆς πίστεως; Ἀμφισβητοῦσαν τὴ μεγαλειώδη λυτρωτικὴ ἀξία της; Ἡ ἀπωθοῦσαν τὴν «ὁμολογία» στὰ βάθη τοῦ «ἀσυνειδήτου», γιὰ τοὺς χάλαγε τὰ σχέδια τῆς πολιτικοποίησης τῆς ναρκωμανίας;»².

Ὁ Dr. Duncan Vere ἀναφέρει, ὅτι ἂν καὶ γνωρίζει: τίς ἱστορίες πολλῶν τοξικομανῶν, ἔχει: γνωρίσει μόνον ἕξι, ποὺ βρῆκαν διαρκὴ ἀνακούφιση. Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ γάμος καὶ ἓνα μωρὸ ἀποδείχτηκαν ἢ ἰσχυρότερη δύναμη. Στὶς ἄλλες ἦταν μιὰ νέα θρησκευτικὴ πίστη. Στὴν Ἀμερικὴ παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο μεγάλες ομάδες νέων νὰ στραφοῦν πρὸς τὸ Χριστὸ, ἐπειδὴ μπόρεσαν μὲ τὴν πίστη ποὺ ἀντλήσαν ἀπ' αὐτὸν νὰ ἀποτινάξουν τὰ δεσμὰ τῶν ναρκωτικῶν καὶ ἀπὸ «παιδιὰ τῶν λουλουδιῶν» νὰ γίνουν «παιδιὰ τοῦ Θεοῦ».

Ὁ ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος Edgar Morin περι-

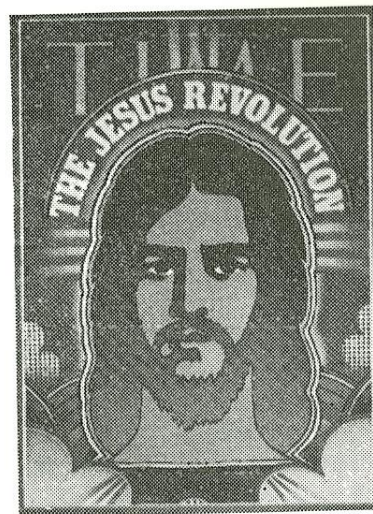

«Πάντα δὲ δοκιμάζετε,
τὸ καλὸν κατέχετε».

γράφει πολύ καλά όλες αυτές τις εξελίξεις τῆς δεκαετίας τοῦ ἐξήντα στίς Ἑνωμένες Πολιτείες. Σὲ μιὰ πρώτη φάση, συναντᾶμε στοὺς χίππυς ἓνα κήρυγμα «ἐπιστροφῆς στὴ φύση», στὴ συνέχεια διαπιστώνουμε ἐκτεταμένη χρήση τῶν ναρκωτικῶν καὶ μετὰ ἐκπληκτικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀνορθωσιμὴ τῶν θρησκευτικῶν κινήματων³.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ τώρα μιὰ μ : κ ρ ἢ π α ρ ἔ κ - θ α σ η σχετικά μὲ τὰ τρία σκίτσα ποὺ μόλις ἐντάξαμε στὸ κείμενό μας.

«Ἐνας εἶναι ὁ δρόμος» (One Way). Ὁ δείχτης ἐνὸς χειροῦ δείχνει τὸν Σταυρὸ σ' ἓνα αὐτοκόλλητο τῆς κινήσεως τοῦ Billy Graham στίς Ἑνωμένες Πολιτείες. Ἐνα ἄλλο αὐτοκόλλητο δίνει ἐπίσης τὴν ἀπάντησή: «Ὁ Ἰησοῦς» (Jesus). Τὰ γράμματά του εἶναι ἐγχαραγμένα στὸ σχῆμα τοῦ Ἰχθύος. Ἡ ὑπόδειξη τοῦ Σταυροῦ φαντάζει σὰν μιὰ ἀνανέωση τοῦ «ἐν Τούτῳ νίκα». Γιὰ ἐκεί-

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἰησοῦ.

νους ποὺ πιστεύουν στὸ Θεό, ὁ Σταυρὸς εἶναι ὄπλο ἀκαταμάχητο.

Σὲ πιστοὺς ἀπειθύνεται καὶ ἓνα ἀργυρὸ κόσμημα —σὲ μορφή καρφίτσας ἢ μενταγιὸν— ποὺ κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ γνωστὸ κοσμηματοπωλεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης Τίφφιν (Tiffany & Co.). Πάνω του εἶναι χαραγμένη ἡ προτροπή: «Try God» (θὰ τὸ ἀπέδιδε: «Δὲν δοκιμάζεις» ἢ «γιὰ δοκίμασε καὶ τὸ Θεό»). Σὲ μιὰ ἐποχῇ, ποὺ οἱ πάντες «δοκιμάζουν» ἀδιάκριτα τὰ πάντα, θὰ πρέπει κάποτε νὰ καταλήξουν οἱ ἄνθρωποι καὶ στὴ δοκιμὴ - δοκιμασία καὶ κατοχῇ τοῦ καλοῦ (πρὸλ. Α' Θεσσαλονικεῖς ε' 21).

Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς πωλήσεις πηγαίνουν στὸ Walter Hoving Home στὴν περιοχὴ Garrison τῆς Νέας Ὑόρκης. Πρόκειται περὶ ἐνὸς κέντρου γιὰ τοξικομανεῖς καὶ

σοβαρά διαταραγμένες νεαρές κοπέλες, στο όποιο, ύστερα από ένα χρόνο θεραπευτικής αγωγής, πάνω από ένα νήματα στα εκατό άτομα γίνονται τελείως καλά αποδεχόμενοι τον Θεό στη ζωή τους.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ περιοδικοῦ Time ἀναγγέλλει τὴν ἱστορικὴ πιὰ «ἐπανάσταση τοῦ Ἰησοῦ» ποὺ ἔλαβε χώρα στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, τὴν δεκαετία τοῦ ἐξήντα, τὴν ὁποία καὶ ὑπαινιχθήκαμε λίγο πιὸ πάνω.

Τὸ θέμα, ἀσφαλῶς, δὲν εἶναι νὰ ἀντικαταστήσουμε τὸ ἕνα ναρκωτικὸ μὲ κάποιο ἄλλο, ὅπως γιὰ παράδειγμα μὲ τὴν θρησκεία, γιατί ὅπως γνωρίζετε τὴν κατηγορησάν «ὄπισο τῶν λαϊκῶν μαζῶν». Κι αὐτὴ, εἶπαν, δημιουργεῖ ψευδαισθήσεις, αὐταπάτες, φροῦδες ἐλπίδες κι ὅπως τὰ ναρκωτικὰ δὲν λύνουν κανένα πρόβλημα, τὸ ἴδιο καὶ ἡ θρησκεία ἀφήνει ἄλυτα καὶ δυσκολεύει τὴ λύση τῶν προβλημάτων ἀπὸ ἄλλες δυνάμεις. Ἀκόμα, ὅτι ὑποθάλλει: κι αὐτὴ μὲ τὸ πρόβλημά μας, ἔχοντας τὸν ἴδιο κοινὸ παρονομαστή. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι πολλές φορές, ἡ θρησκεία παίζει ἕναν τέτοιο ρόλο. Πρόκειται ὁμως γιὰ μιὰ στατική θρησκευτικότητα, στὴν ὁποία δὲν ὑπάρχουν τὰ ἴχνη ἐνὸς ζωντανοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὴν προκειμένη περίπτωση, ὁ Χριστιανισμὸς ἐμφανίζεται κι αὐτὸς ὡς ἕνα χάπι εὐτυχίας, ποὺ ἀναιρεῖ τὴν πρωτοβουλία, τὴν εὐθύνη, τὴ δημιουργικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ σχέση μὲ τὸ Θεὸ μένει μία συμβιωτικὴ παρασιτικὴ σχέση, μία ἐξάρτηση στὴ χειρότερη μορφή της, ἀποτύπωση τῆς ἰδίας μας μὴ ἐνηλικιωμένης στάσεως στὴν ὁποία μορφή ἐξουσίας, ἀντὶ νὰ εἶναι μία σχέση δημιουργικὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ ἀντλεῖ ὁ ἄνθρωπος νόημα ζωῆς καὶ ἐλευθερίας.

Ἄν ἡ σχέση μὲ τὸ Θεὸ ἐκφράζεται συνήθως ὡς «σχέση ἐξαρτήσεως», στὸν Χριστιανισμὸ θὰ ἔλεγα ὅτι

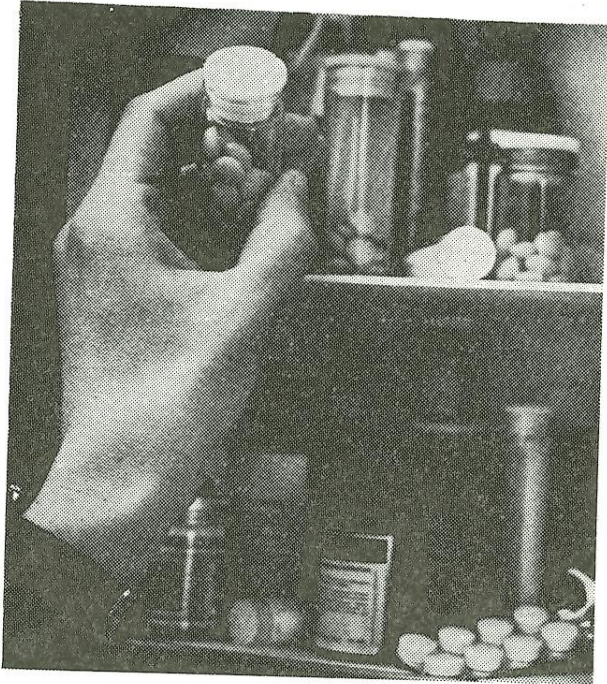
ἀποδίδεται: ὡς «σχέση κοινωνίας» τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου μὲ τὸ συγκεκριμένο Θεὸ, τὸν ἐν Τριάδι, ποὺ εἶναι ἕνας, ἀλλ' ὄχι μόνος. Ἡ κοινωνία αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται μέσα στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ περιλαμβάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς σπουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταπεινοὺς καὶ καταφρονημένους. Στὸ σῶμα αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησία, χτίζεται ἡ ἀνθρωπότητα καὶ οἰκοδομεῖ τὴ σχέση της μὲ τὸ Θεὸ ἀξονικά, γιατί αὐτὸς εἶναι ὁ ἄξονας γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρέφεται ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἱστορία του. Κι ἀπ' αὐτὸν λαμβάνει νόημα ζωῆς καὶ ἐλευθερίας.

Χρήση ἢ ἀπαγόρευση;

Ἄν οἱ ἐλεύθεροι συνειρμοὶ μὲ ὁδήγησαν νὰ συσχετίσω τὰ ναρκωτικὰ μὲ τὴ θρησκεία καὶ νὰ δώσω μιὰ πρώτη ἀπάντηση, θὰ ἤθελα στὴ συνέχεια νὰ κάνω τίς ἀκόλουθες παρατηρήσεις.

Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὸ πιθανὸ ἐρώτημα ἂν ἐπιτρέπεται ἢ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆση τῶν ναρκωτικῶν. Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δὲν πρέπει νὰ εἶναι νομικιστικὴ ἢ ἕνα ξερὸ ναι ἢ ὄχι. Συνδέεται περισσότερο μὲ τὴ σκοπιμότητα τῆς χρήσεως. Εἶναι φορές ποὺ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δώσουμε ἢ νὰ πάρουμε αὐτὲς τίς οὐσίες γιὰ λόγους υγείας, στὸ ποικίλο εἶδος, ποὺ παρουσιάζονται ἀνάλογες περιπτώσεις. Οἱ γιατροὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ ὑποδείξουν μιὰ τέτοια χρῆση, ποὺ πολλές φορές ἀποδεικνύεται χρησιμὴ γιὰ τὸ ἄτομο. Ἐναπόκειται στὴ διάκρισή τους καὶ στὴν υπεύθυνη ἄσκηση τοῦ λειτουργήματος ποὺ ὑπηρετοῦν, καὶ στὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ποὺ μποροῦν νὰ προκαλέσουν οἱ οὐσίες αὐτές. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ θὰ μπορούσα νὰ ἀναφερθῶ στὸ σημαντικὸ ρόλο τῶν γι:α:τ:ρ:ῶ:ν γιὰ τὴ

διαφώτιση των ανθρώπων πάνω στη χρήση των φαρμάκων γενικά. Δυστυχώς, με τις πολλαπλές ασχολίες του ο γιατρός δεν μπορεί να διαθέτει το χρόνο για την κανονική συζήτηση των προβλημάτων των ασθενών κι αυτό

Αυτή η κίνηση είναι πάντα η «λύση»;

κάνει τους ανθρώπους να δέχονται ένα χάπι παρά τις συστάσεις. Το ιατρικό επάγγελμα φέρει μεγάλη ευθύνη για τον έθιμο των ανθρώπων να δέχονται τα φάρμακα σαν την πρωταρχική επίλυση των προβλημάτων τους. Μια τέτοια στάση ενθαρρύνει και ενισχύει την εξάρτηση. Μήπως όμως και η δική μας στάση,

ερωτήματα των ανθρώπων να απαντάμε με συνταγές και κατεβατά —κάνε εκείνο ή το άλλο— δεν είναι η ίδια με τη κρίτική στάση των ανθρώπων στις επιλογές που πρέπει να κάνουν για να ζήσουν; Στην περίπτωση μάλιστα που μάς απασχολεί, είναι θέμα μαθητείας στην άρετή της διακρίσεως, τόσο του γιατρού όσο και του ασθενούς, για να σταθούν στην όρθη χρήση των ουσιών αυτών για λόγους υγείας και να μη καταλήξουν σε αναπληρωματική ικανοποίηση (έρζατς) άλλων βαθύτερων αναγκών του ανθρώπου. Στο κάτω - κάτω θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος πώς κι αυτό επιτρέπεται. Το έρωτημα είδαμε πώς δεν βοηθάει αν τεθεί με αυτόν τον τρόπο.

Ἀγωγή ἐλευθερίας

Ἐκείνο πὸ ἐνδιαφέρει, εἶναι ἡ ἐξάρτηση καὶ ἡ ὑποδούλωση πὸ ἀκολουθεῖ καὶ πὸ ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιο ζωῆς. Θὰ μοῦ ἀπαντήσετε, ἴσως, πὼς στὸ σημερινὸ μας κόσμο δὲν εἶναι τὸ μόνο πὸ κάνει τὸν ἄνθρωπο ἀνελεύθερο. Χίλιες δυὸ δυνάμεις τὸν ἐξουσιάζουν καὶ τὸν δυναστεύουν. Αὐτὸς δὲν εἶναι λόγος γιὰ ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος κι ἄλλο ἓνα ἀφεντικό στὸ σπιτικό του. Θὰ μπορούσε ν' ἀρχίσει ἀντιτασόμενος, ἔστω καὶ ἀπ' αὐτό, ἔστω καὶ σ' αὐτό. Στὸ ἐρώτημα πὸ θέσαμε πρὸ πάνω, μὴ πρώτη ἀπάντηση μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει: ἐκείνο πὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔγραφε στοὺς Κορινθίους: «Ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ δὲν συμφέρουν ὅλα. Ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν θὰ ἀφήσω τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ἐξουσιασθῇ ἀπὸ τίποτε» (Α' Κορινθίους 6' 12).

Ἐδῶ ἔχει ὁμοίως τὴ θέση τῆς μὴ δευτέρῃ παρατήρησής. Γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐξουσιασθῇ ἀπὸ

τίποτε χρειάζεται μια δύναμη που είναι δύσκολο να τη βρει και να την αντλήσει από έναν κόσμο, που τον κατέχουν τόσες δυνάμεις και προετοιμάζουν τον άνθρωπο σε ποικίλες μορφές θελοδουλείας. Είναι βέβαιο, ότι μόλις όταν αγωνιστούμε για έναν κόσμο ανθρωπινότερο, δικαιότερο, πιο ελεύθερο, προετοιμάζουμε το έδαφος για λιγότερη εξάρτηση από ούσιες, που προσφέρουν αναπληρωματικές ικανοποιήσεις.

Θα ήταν ίσως εύκολο για μένα στο τέλος αυτής της σύνταξης αναφοράς να προβάλω το πρόσωπο του Χριστού σαν τη δύναμη εκείνη που θα βοηθούσε τον άνθρωπο, έχοντας βρει σ' Αυτόν (τον Χριστό) το κέντρο και την αναφορά του, να απελευθερωθεί από το πάθος του (απελεύθερος Χριστού) και να σταθεί ελεύθερος να πραγματώσει τη ζωή του. Να προβάλω δηλαδή τον Χριστό ως την «απάντηση στο πρόβλημά» του. Και είναι αλήθεια, ότι οι σχετικές δηλώσεις δεν λείπουν. Το διαπιστώσαμε άλλωστε και προηγουμένως.

Είναι χαρακτηριστική ή μαρτυρία ενός νέου Έλληνα ταλαντούχου μουσικοσυνθέτη, ο οποίος σε συζήτηση που ακολούθησε έπειτα από προβολή ταινίας στην Τηλεόραση την 1η Νοεμβρίου 1979, σε ερώτηση των αρμοδίων πώς κατάφερε να απαλλαγεί από τη φοβερή μάστιγα των ναρκωτικών έδωσε την εξής απάντηση:

«Το πάθος ήταν πολύ δυνατό, είπε. "Υστερα από απεγνωσμένες προσπάθειες σκέφθηκα, ότι για να το νικήσω, έχρησιζόμουν κάτι το δυνατότερο από αυτό. Σεις μπορεί και να γελάσετε, αν σας πω, ποιο ήταν το δυνατότερο που έχρησιμοποίησα. "Όμως εγώ την αλήθεια θα πω, και αν θέλετε, πιστέψτε με. "Εξήγησα με πίστη τη βοήθεια του Θεού. "Έτσι, μόνον έγινα τρεύτηκα»⁴.

"Ας μου επιτραπεί, όμως, να παρατηρήσω, πώς ο ίδιος ο Ίησους, ναί μεν έθεράπευε και έδίδασκε, αλλά δεν πρόβαλε και τον έαυτό Του, όπως υποστηρίζουμε μερικές φορές, σαν την «απάντηση στα προβλήματα» χωρίς να δείχνει πως αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί.

Οι προϋποθέσεις

Ο Χριστός ως η άπαντηση στο πρόβλημα του συγκεκριμένου ανθρώπου προϋποθέτει την συνάντηση αυτού του ανθρώπου με τον Χριστό ή με εκείνον που μπορεί να σταθεί στη θέση του Ίησού και να εργασθεί «έν όνόματι» Του. Σ' αυτή τη θέση μπορεί να βρεθούν οι ποιμένες μας καθώς και υπεύθυνα λαϊκά στελέχη του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, θεολόγοι, καθηγητές κ.ά. Αυτή η συνάντηση - απάντηση, το «καλό» συναπάντημα, δημιουργεί μια θαυμάσια προσωπική σχέση και προβάλλει μια νέα προοπτική ζωής, μια νέα δυναμική πορεία και λήψη αποστάσεως από τα δεσμά που τον κατείχαν⁵.

Για να μπορέσει, όμως, αυτός ο «πλησίον» μας να πάρει απόσταση, απαιτείται μία ειλικρινής συμπαράσταση και συν-χώρηση από μέρους μας, ή χάλκευση μιας νέας συντροφικότητας, ώστε να μπορέσει να ξεφύγει από τις παληές συντροφίες και παρέες που του υπέβαλλαν το πάθος και τον κρατούσαν δέσμιος σ' αυτό που τον καταστρέφει και τον οδηγεί άργα προς το θάνατο. Αυτή η συνάντηση μπορεί ν' αποτελέσει γι' αυτόν μια μεταγίγνηση νέας ζωής για να ξεπεράσει τον θάνατο που παραμιονεύει.

Σ' αυτές τις ώρες, όλοι έμεις που θα συντροφόψουμε τους νέους ανθρώπους, χρειάζεται να τηρήσουμε τη συμβουλή του Γέροντα Σιλουανού, ο οποίος παραγγέλει:

«κράτει τὸν νοῦν σου εἰς τὸν ἄδην καὶ μὴ ἀπελπίζου»⁶.
 Ὅπως καὶ γὰρ τὸ κάνουμε, ἡ ψυχὴ αὐτῶν τῶν παιδιῶν
 ζεῖ σὲ μιὰ πραγματικὴ κόλαση, ἀκόμα κι ὅταν τὴν κό-
 λαση αὐτὴ τὴν ὀνομάζουν «κόλαση τῶν λουλουδιῶν». Μό-

Μετάγγιση νέας ζωῆς.

νο ἀνάλογα ὑπαρξιακὰ βιώματα μποροῦν γὰρ μᾶς κάνουν
 ἱκανοὺς γὰρ συμπαθήσουμε καὶ γὰρ συμπορευθοῦμε μ' αὐτοὺς
 πού ἡ ψυχὴ τους ἀγγίζει τὸν «κατώτατο ἄδην».

Εἶναι, πράγματι, συγκινητικὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἓνας
 Γάλλος γονηὸς θέτει ὡς προμετωπίδα τοῦ «σημειωματα-
 ρίου», πού κρατοῦσε στὰ ἔξω χρόνια πού «συμπαρίστατο»
 στὸ ναρκομανῆ γιό του, αὐτὴ τὴν ἴδια φράση τοῦ Γέ-
 ροντα Σίλουανου. Τὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ πατέρα δὲν εἶναι
 οὔτε μάθημα ἠθικῆς οὔτε ὀδηγὸς συμπεριφορᾶς. Ἀποτε-
 λεῖ περισσότερο μιὰ μαρτυρία συναντήσεως ἐνδὸς προσε-
 κτικού πατέρα μὲ τὸ ναρκομανῆ γιό του. Ἔνας δὲ ἀ-

λογοσ, πού δόξα τῷ Θεῷ, τελικὰ ἀποκαθίσταται. Ἀπὸ
 ἐκεῖ καὶ πέρα, ὅλα μποροῦν γὰρ γίνουιν εὐκολότερα⁷.

Αὐτὰ ἔμως τὰ θέματα δὲν ἐξαντλοῦνται. Ἴσως χρειασ-
 θεῖ, λοιπόν, γὰρ ἐπανέλθουμε.

Ἡ ψυχὴ τους ἀγγίζει τὸν κατώτατο ἄδην. Ἱερωνύμου Μπόζ
 (Bosch) λεπτομέρεια ἀπὸ τὴν «ἄρση τοῦ Σταυροῦ», Μουσεῖο
 Καλῶν Τεχνῶν, Γάνδη (Βέλγιο).

1. Dr. Duncan Vere, 'Ἡ χριστιανικὴ συμβολὴ στὸ πρό-
 βλημα τῶν ναρκωτικῶν', περ. «Ἀκτίνες», Ἰούνιος 1974, σ. 180.

2. Τὴν ἐκπομπὴ τὴν παρακολούθησα καὶ ὁ ἴδιος προσωπικὰ

εταν μεταδόθηκε, και διαπίστωση και εγώ οσα ο ύφηγητής Βασίλης Κρεμμύδας παρατηρεί σέ έπιστολή του πρòς τήν «Καθημερινή» στίς 11 Μαρτίου 1982, τής όποίας και παρέθεσα όρ-ομένα σημεία.

3. Βλ. τò άρθρο του Alfred Vannesse, Fuir dans la religion (Φυγή στή θρησκεία), πού δημοσιεύτηκε στό βελγικό περιοδικό «Nouvelles Feuilles Familiales» στό τεύχος του Αύγουστου 1983, σ. 35-38.

4. Άπό έπιστολή άναγνώστριας πρòς τò περ. «Ο Σωτήρ» τής 2 Νοεμβρίου 1979, σ. 649. Προφανώς, στό ίδιο πρόσωπο άναφέρεται και ή άφήγηση τής Κασσιανής Πανουτσοπούλου στό πρόσφατο βιβλίο της, 33 χρόνια κοινωνική λειτουργός, Άθήνα 1983, σ. 152 - 154. Περιλαμβάνεται σέ παράγραφο πού τήν επιγράφει «Τά ναρκωτικά» (σ. 149 - 154). Τά περιστατικά πού άναφέρει σ' αúτην είναι γραμμéνα με έπαγγελματική εδαισθησία και άφηγηματική γλαφυρότητα, περιστατικά πού καταγράφει άπό τήν πολύτιμη έμπειρία της, όπως και τά ύπόλοιπα πού περιέχονται στό βιβλίο της. Μικρό άπόσπασμα άκολουθεí.

5. Σ' αúτò τò σημείο μπορεί νά είναι πολò διαφωτιστική ή έμδάθωση στό πνεύμα του Γ' κανόνας του Μ. Βασιλείου (Πηδάλιον 1970, σ. 590 - 592: πρòλ. Π. Χριστινάκη, 'Τò αúτόματον διαζύγιον», Άθήνα 1975, σ. 22). Ένδιαφέρον παρουσιάζει και ή διερεύνηση τών θέσεων τής Έκκλησίας τών σχετικών με τή χρήση φαρμάκων ή δηλητηρίων πού έχουν ως στόχο τήν πρόκληση θανάτου. Συγκεντρωμένες αúτές τίς άπόψεις δλ. στή διδακτορική διατριβή του Π. Χριστινάκη, 'Η άπόπειρα εκκλησιαστικού έγκλήματος, παράγραφος 111, «'Η άπόπειρα φαρμακείας», Άθήνα 1978, σ. 598 - 606.

6. Βλ. Άρχιμανδρίτου Σωφρονίου, 'Ο Γέρον Σιλουανός του Άθω (1866 - 1938), Θεσσαλονίκη, Έκδ. «Όρθόδ. Κυψέλη», χ.χ., σ. 43, 217 - 222.

7. Jacques Guillon, Cet enfant qui se drogue c'est le mien (Αúτò τò παιδί πού παίρνει ναρκωτικά είναι τò δικό μου παιδί), Paris, Éd. du Seuil, 1978, 174 σ. Βλ. έπίσης τò άρθρο τής Peggy Mann, Γονείς εναντίον ναρκωτικών, περ. «Έπιλογές» (άπό τò Reader's Digest), Όκτώβριος 1983, σ. 116 - 121. Ένδιαφέρον παρουσιάζει και ένα σύντομο φυλλάδιο, Τά παιδιά μας, τά ναρκωτικά κι έμεις, τής Pro Juventute Ζυρίχης σέ συνεργασία με τήν Pharma Information τής Βασιλείας Έλβετίας με ώραιες γραφικές παραστάσεις του Werner Maurer. Τήν έλληνική έκδοση έπιμελήθηκαν οι διαφημίσεις Producta Ε.Π.Ε.

Ένα άλλιώτικο μήνυμα

ΤΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΗΣ ΠΑΝΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Αúτη ήταν ή δεύτερη γνωριμία μου με τά ναρκωτικά. Έστερα άρχισαν νά πληθαίνουν οι περιπτώσεις, μέχρι πού έφθασαν νά γίνουν πραγματικό πρόβλημα. Έτσι άσχοληθήκαμε μ' αúτò πολλοί συνάδελφοί μου και προσπαθήσαμε νά κάνουμε άλλοτε πρόληψη και άλλοτε καταστολή.

Σ' αúτή μας τήν προσπάθεια μάθαμε πολλά. Μάθαμε πώς όλα τά κράτη τò τρέμουν. Πώς αúτò δέν έχει όνορα. Ότι πρόκειται για θρώμικο κύκλωμα. Κράτη δλόκληρα τò καλλιεργούν. Άλλα προσφέρονται για πέραςμα. Άλλα τò δέχονται και τò διοχετεύουν σ' εκείνους πού τò περιμένουν.

Τò πιò σκληρό με τά ναρκωτικά είναι πού τά χέρια π' απλώνονται νά τά πάρουν είναι τά πιò τρυφερά πού έχει ή κάθε χώρα, τά νεανικά. Αúτά προσπαθούν νά θρούν μέσα στους καπνούς τους τò χαμένο τους παράδεισο. Μόλις συνειδητοποιήσαμε τόν κίνδυνο, πήγαμε και βρήκαμε μερικούς άπ' αúτους τους νέους και τους ρωτήσαμε για τήν αιτία. Πήραμε τήν ίδια περίπου άπάντηση:

— Άφήστε μας νά ζήσουμε μ' έναν άλλο τρόπο ζωής. Άφήστε μας νά μένουμε όπου θέλουμε. Σέ σπηλιές. Στά ύπόγεια. Νά γυρίζουμε με κουρέλια. Νά έχουμε τή δική μας παρέα. Δέ θέλουμε νά δεχτούμε τόν κόσμο σας, όπως τόν έχετε κατακτήσει. Δέ θέλουμε τίς αξίες πού τίς κατεβάσατε και τίς κάνατε μόνο λόγια. Δέ μäs συγκι-

ναίτε πιά. Ίσως κάποτε θροῦμε τὴν ἀλήθεια, πού σεῖς χάσατε. Τότε μπορεῖ νά σᾶς ξαναδοῦμε. Τώρα ὅμως ὄχι.

Αὐτὸ τὸ σκληρὸ μῆνυμα. Αὐτὸς ὁ τρόπος πού θρῆκαν νὰ τὸ ποῦν, μὲ ἄφησε ἄφωνη. Ἄπλωσα τὰ χέρια. Ὁ πόνος ἔτσουζε τὰ μάτια μου.

—Μὴ σκοτώνετε τὸν ἑαυτὸ σας, φώναξα, γιὰ νὰ τιμωρήσετε ἐμᾶς τοὺς μεγάλους. Κι ἐμεῖς ἄνθρωποι εἴμαστε καὶ λάθη κάνουμε. Μὴ πᾶτε παραπέρα. Μή. Ἔλεος: τὸ ναρκωτικὸ δὲν ἔχει. Λύση δὲ δίνει. Τὸ θάνατο φέρνει. Μή...

Ἔτσι: ὅπως ἤμουνα ἀναστατωμένη, ἔμαθα γιὰ κάποιο νέο, πού ἔστειλε ἕνα ἀλλιώτικο μῆνυμα. Πῆγα καὶ τὸν θρῆκα. Ἦταν μέχρι: τριάντα χρονῶν. Ἐπαίξε κιθάρα, καὶ τραγουδοῦσε.

—Τί τραγουδᾷς; τὸν ρώτησα. Τὰ τραγούδια σου εἶναι περίεργα, τί λές;

—Τίποτα, μ' ἀποκρίθηκε. Εὐχαριστῶ τὸ Θεό. Εὐαθροῦμαι τὴ ζωὴ μέσα μου.

Αὐτὰ εἶπε κι ἔκανε νὰ φύγει. Μὲ εἶδε ὅμως πού περμινα καὶ σταμάτησε.

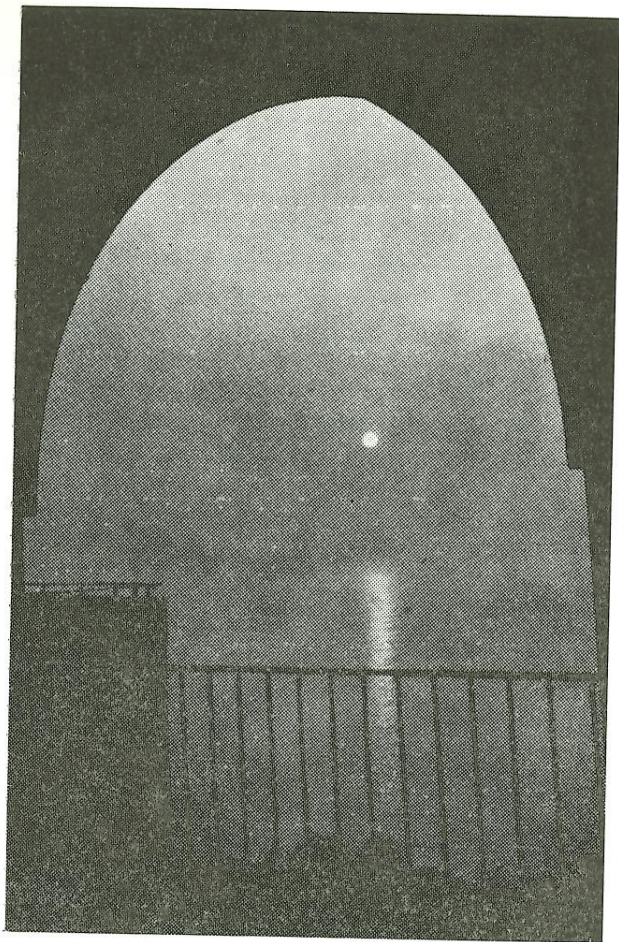
—Θέλεις νὰ μάθεις τί ἦταν τὸ ναρκωτικὸ; Θέλεις: νὰ δεῖς τί κάνει;

Κούνησα τὸ κεφάλι.

—Θὰ σοῦ πῶ. Ὅχι, γιατί ἔχει πιά καμὰ σημασία: γιὰ μένα. Ἀλλὰ ἔτσι, γιατί ὅλοι ἔχουν περιέργεια νὰ μάθουν. Λοιπόν. Σοῦ δίνει μιὰ ἄλλη αἴσθηση. Σὲ πηγαίνει σὲ ἄλλους κόσμους. Ἐξω ἀπὸ τὸν ἀληθινό. Σὲ κάνει νὰ ξεχνᾷς. Μπορεῖ αὐτὸ νὰ εἶναι μιὰ ἀπάτη. Ἀλλὰ ὅταν δὲν ἔχεις πού ἄλλοῦ νὰ πιστεῖς, ἢ ἀπάτη εἶναι κάποια λύση. Μὴ φανταστεῖς πὼς ὅσοι τὸ παίρνουμε εἴμαστε κά: τι ἄλλο. Ὅχι, ἀπλῶς εἴμαστε περισσότερο φοβισμένοι.

Πιὸ πολὺ πικραμένοι. Πιὸ μόνοι. Πᾶμε συντροφικά, γιατί ἔχει ἀνάγκη ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Γιὰ τὸ ναρκωμανή, ὁ καλὸς σύντροφος πού εἶναι κοντά του, εἶναι ἡ ζωὴ του. Δὲν εἶναι αὐτὸ σχῆμα λόγου. Εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἄν δὲν ἔχεις ἕνα ἄνθρωπο δίπλα σου νὰ σὲ ξαναφέρνει μαλακὰ στὴ γῆ, μετὰ ἀπ' τὸ φανταστικὸ σου ταξίδι, νὰ σοῦ φερθεῖ μὲ ἀληθινὴ ἀγάπη, κινδυνεύεις νὰ μὴ γυρίσεις πίσω στὸ σῶμα σου. Νὰ χαθεῖς στὰ σκοτάδια τῆς τρέλας. Ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ σὲ βοηθήσουν ἀληθινά, πρέπει νὰ σὲ ἀγαπήσουν. Ὅχι μὲ θυσίες καὶ μεγάλα λόγια, φυσικά φθάνει νὰ σὲ πιάσουν ἀπ' τὸ χέρι, ὅταν τελειώνει ἡ ἐπίδρασή του. Νὰ σοῦ μιλοῦν φιλικά. Νὰ σοῦ ποῦν ποιὸς εἶσαι. Νὰ σὲ πᾶνε στὸ νικητήρα νὰ πλυθεῖς. Νὰ σὲ σπρώξουν νὰ κάνεις ἀπλᾶ πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου.

Ἐγὼ εἶχα τὴν τύχη νὰ συναντήσω ἕνα τέτοιο ἄνθρωπο, πού μὲ πῆρε ἀπ' τὸ χέρι καὶ μ' ἔκανε νὰ ξαναπατήσω στὰ πόδια μου, στὴ γῆ. Ἦταν ἕνας καλός, ἄγιος ἄνθρωπος. Ἡ μέρα ἐκεῖνη ἦταν σημαδιακὴ γιὰ μένα. Εἶχα μιὰ προχωρημένη κατάσταση. Ἐπαίρνα ἕξι: χρόνια ἠρωϊνῆ. Εἶχα δυὸ φορές μπεῖ σ' ἕνα Κέντρο γιὰ ἀποτοξίνωση στὴ Γαλλία, ἀλλὰ δὲν εἶχα ξεκόψει. Τὸ μεράκι μου ἦταν νὰ θέλω νὰ βλέπω πὼς λειτουργεῖ ὁ ὀργανισμός μου. Ἐπαίρνα τὴ δόση μου καὶ καθόμουνα καὶ κοιτοῦσα τὰ χέρια μου, μέχρι πού τὰ ἔδλεπα νὰ μὴν ἔχουν δέρμα. Ἐδλεπα τίς φλέβες, τὸ αἷμα νὰ κυλάει κατακόκκινο. Τὰ κύτταρα μὲ τὸ πρωτόπλασμα καὶ τὸν πυρῆνα. Τὰ ἔδλεπα νὰ θρίσκοντα: σὲ μιὰ διαρκὴ κίνηση. Ἐβίρεις, ἔχουμε χιλιάδες κύτταρα μέσα μας. Ἀλλὰ πιὸ ἀπλά, ἄλλα πιὸ σύνθετα. Ἀλλὰ φτιάχνουν τὸ σῶμα, ἄλλα τὸ μυαλό. Ἐγὼ ἤθελα νὰ δῶ τὰ κύτταρα πού φτιάχνουν τὴν ψυχὴ. Κόντευα νὰ τελειώσω κι ἡ ἀγωνία μου ἦταν μεγάλη. Τότε αἰσθάνθηκα τὸ χέρι του στὸν ὄμο μου.

Μιά καινούργια μέρα γεννιέται...

—Θέλεις νά δεις τὰ κύτταρα τῆς ψυχῆς, μοῦ εἶπε, καὶ μοῦδειξε τὸν οὐρανό. Ἐέρεις Κοσμογραφία; Φυσική; Ἐέρεις γιὰ τὰ δισεκατομμύρια ζωντανὰ πλάσματα ποὺ

κινούνται: στὴ γῆ, στὴ θάλασσα, στὸν οὐρανό; Κοίταξες ποτὲ τ' ἀστέρια, τὸν ἥλιο, τὸ φεγγάρι; Πρόσεξες τὴν κίνησή τους; Εἶδες τὴν ἁρμονία ποὺ ἔχουν μέσα τους; Εἶδες τὴν ἀπόλυτη σοφία; Πρόσεξες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ζωὴ; Κατάλαβες τὴ δύναμη ποὺ ὑπάρχει πάνω ἀπ' ὅλους; Ἄν ναι, πλησίασέ την.

Αὐτὰ τὰ λόγια, ἐκείνη τὴν ὥρα μὲ ξάφνιασαν. Πῆγα πολλές φορές καὶ θρήνα αὐτὸν τὸν ἀπλό, ἤραμο ἄνθρωπο. Τοῦ ζήτησα νά μοῦ δείξει τὸ δρόμο. Ἐκείνος μοῦ εἶπε ἕναν ὕμνο. Ἀπὸ τότε ἔμαθα νά τραγουδάω τὸ τραγούδι τῆς γαλήνης καὶ θρήνα τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Αὐτὸ δὲν σ' ἀφήνει νά ἔχει ἄγχος. Τότε σκέφθηκα: Ὅταν δὲ μποροῦν νά γίνουν οἱ ἄνθρωποι καλοὶ, γίνε ἐσὺ καλός. Αὐτὸ προσπαθῶ νά κάνω.

Ἔφυγε. Ἔμεινα καὶ τὸν κοιτοῦσα ποὺ χανόταν. Μοῦ φάνηκε πὼς κάπου μακριὰ ξημέρωνε.

Εἶναι ὁμορφο πράγμα τὸ ξημέρωμα. Εἶναι μιὰ καινούργια μέρα ποὺ γεννιέται...

Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΩΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Εισαγωγικές σκέψεις στο άρθρο του Έρβιν Ρίνγκελ

Υστερα από μια σύντομη περίληψη των πολυετών ερευνών του πάνω στο καλούμενο «προαυτοκτονικό σύνδρομο», στη μακρύτερη, δηλαδή, ή βραχύτερη εκείνη φάση, που σε όλες τις περιπτώσεις των αυτοκτονιών προηγείται της αυτοχειρίας, ο συγγραφέας περιγράφει τις σημαντικότερες πλευρές του φαινομένου αυτού όπως παρουσιάζεται στους νέους. Δείχνει τί χρειάζεται για μια θετική εξέλιξη ενός νέου και προσφέρει στο τέλος μερικές υποδείξεις σχετικά με το πώς μπορεί ο πνευματικός ποιητή να παρασταθεί στους νέους που έχουν προδιάθεση προς αυτοκτονία.

Ο Erwin Ringel είναι καθηγητής της Ψυχιατρικής και Νευρολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης και διευθυντής του Τμήματος Ψυχοσωματικής Ψυχιατρικής της Ψυχιατρικής Πανεπιστημιακής Κλινικής. Ήταν ένας από τους πρώτους που είχε υποστηρίξει με τρόπο πρακτικό την άποψη, ότι η ψυχολογία του θάνατος μπορεί να βοηθήσει τον ποιητή στο έργο του. Κλασικό παραμένει το βιβλίο που το 1953 έγραψε σε συνεργασία με τον W. Van Lun, *Die Tiefenpsychologie hilft dem Seelsorger*. Την

ΐδια χρονιά δημοσίευσε και το πρώτο του βιβλίο περί αυτοκτονίας.

Ο γερμανικός τίτλος του άρθρου που δημοσιεύουμε είναι: *Selbstmordgefahr bei jungen Menschen — pastorale Möglichkeiten zu ihrer Bekämpfung*. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «*Diakonia*», τόμος 8 του 1977, αρ. 1, σ. 20 - 28. Όλο το τεύχος ήταν αφιερωμένο στην αυτοκτονία ως ποιμαντικό πρόβλημα. Η μετάφραση έγινε από την Άγγυρώ Κομπογεώργη και η επιστημονική επιμέλεια είναι του Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, λέκτορας του Τμήματος Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ψυχολόγος.

Το κείμενο αυτό συνειτέλεσε μαζί με άλλα βοηθήματα στην κατάλληλη προετοιμασία της «εκστρατείας κατά του άγχους», όπως χαρακτηρίστηκε, που οργανώσε για τον μήνα Ίούνιο η Διεύθυνση Θεραπευτικού του Γενικού Επιτελείου Έθνικής Αμύνης (Γ.Ε.ΕΘ.Α.). Το άρθρο μοιράστηκε πολυγραφημένο σε όλους τους στρατιωτικούς ιερείς που υπάρχουν στην πύλο πάνω Διεύθυνση καθώς και σε Ί. Μητροπόλεις που εφημέριοί τους εξυπηρετούν στρατιωτικές μονάδες της περιοχής.

Κρίναμε σκόπιμη τη δημοσίευσή του από τις σελίδες του «Εφημερίου» για να μπορούσαν περισσότεροι ποιητές να επωφεληθούν και να εμβαδύνουν στην αντιμετώπιση ενός τέτοιου λεπτού ποιμαντικού προβλήματος σε εποχή, που καθώς διαβάζουμε στις εφημερίδες, παρατηρείται έξαρση του φαινομένου.

Με την ευκαιρία αυτή θέλω να επισημάνω την ευεργετική παρουσία του Κέντρου Αποκαταστάσεως

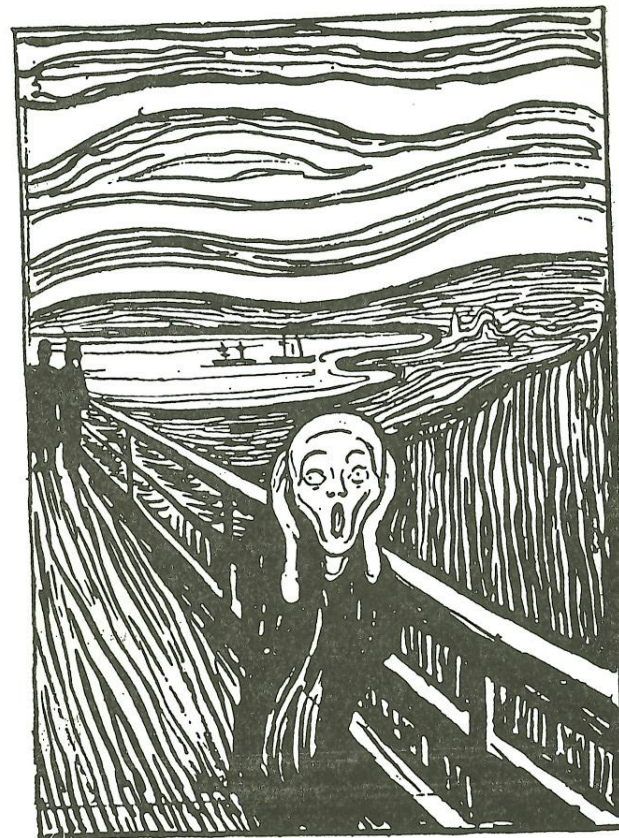
και Προλήψεως Αυτοκτονιών» (Κ.Α.Π.Α.), που επί δώδεκα χρόνια, με την εμπνευσμένη διεύθυνση και ανιδιοτελή προσφορά του π. Έμμαουήλ Καλαϊτζάκη, αντιμετώπισε επιτυχώς χιλιάδες περιπτώσεις. Θα ήταν εύχης έργο κάποτε ο π. Έμμαουήλ να καταγράψει εκτενώς την πολύτιμη αυτή εμπειρία του. Υπάρχουν ασφαλώς και άλλες πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση, όπως η υπηρεσία S.O.S. που παρέχει ήθικη και ψυχολογική βοήθεια από το τηλέφωνο. Οι υπηρεσίες αυτές έχουν οργανωθεί σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (σύλλογοι και όμοσπονδία).

Αναφέρω ακόμα την ύπαρξη της «Διεθνούς Ένώσεως για την πρόληψη της αυτοκτονίας». Σαν έμβλημά της δεν έχει τυχαία τον πίνακα του νορβηγού ζωγράφου Ε. Μύνχ (1863 - 1944) «Η κραυγή». Εκφράζει παραστατικότερα την έκκληση για βοήθεια εκείνου που βρίσκεται σε κίνδυνο να αυτοκτονήσει.

Θα ακούσουμε την κραυγή του και θα σπεύσουμε σε βοήθεια —ή ευμολογία προέρχεται από το βοή + θέω = τρέχω στη βοή (και την αντίρα της μάχης)— ή «η κραυγή είναι πολύ σιγανή για μās όταν κάποιος ζητάει βοήθεια», καθώς λέγει ο ποιητής, και εμείς αφού δεν την ακούμε, αντι-παροχόμεθα και φεύγουμε προς άλλη κατεύθυνση; Το σκίτσο που δημοσιεύτηκε στο «Medical Tribune» (Ιατρικό Βήμα) της 3 Σεπτεμβρίου 1974, σ. 15, σε παραλλαγή του πίνακα του Μύνχ, είναι ένδεικτικό της βαρειάς μορφής «θαρρησίας» μας σε ανάλογες περιπτώσεις. Αλλά, «εκείνος, που έχει αυτιά για να ακούει, ως ακούει» (Ματθαίου ια' 15). Τον πίνακα και το σκί-

τσο αναδημοσιεύουμε από το τελευταίο βιβλίο του Ε. Ρίνγκελ, «Απόρρητη της ζωής; Σκέψεις περί αυτοκτονίας, Βιέννη 1978, σ. 130-131.

Με χρονολογική σειρά παραθέτουμε πρόσφατες σχετικά βιβλιογραφικές ενδείξεις,

Ε. Μύνχ. «Η κραυγή», 1895.

που συμπληρώνουν την πληροφόρηση του άνδρου και θά ήταν χρήσιμο σ'αυτόν ποιμένα να ανατρέξει σ' αυτές με πρώτη ευκαιρία.

ΔΡΑΚΟΥΔΙΔΗ Ν. Ν., 'Η αυτοκτονία, περ. «Ψυχολογικό σχήμα», 'Ιαν. - Φεβρ. 1983, σ. 53-60.

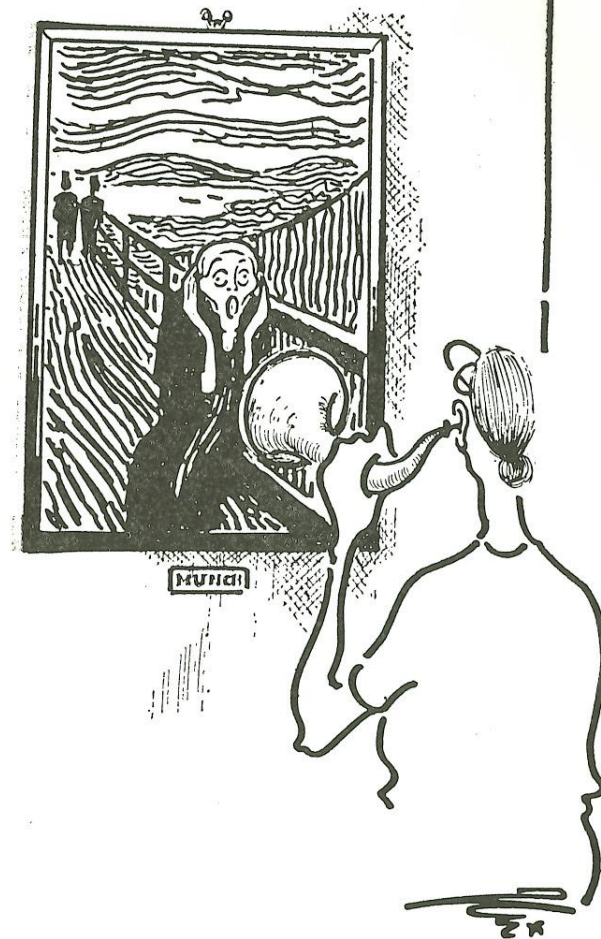
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ (Μητρ. Δεμεσσού), 'Η αυτοκτονία από θρησκευτικής και ήθικης απόψεως, περ. «Απόστολος Βαρνάβας», τόμος 42, 1981, αρ. 2, σ. 352-364.

ΠΑΛΛΗ Δ. Ι., 'Ο κίνδυνος της αυτοκτονίας και η σύγχρονη έρευνα, περ. «Έκλογή» (θεμάτων κοινωνικής προνοίας), Δεκέμβριος 1980, σ. 158-162.

ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Π. Ε., 'Η απόπειρα εκκλησιαστικού εγκλήματος, παρ. 112 «'Η απόπειρα αυτοκτονίας», 'Αθήναι 1978, σ. 606-615.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ Χαρ. Π. (Οικονόμου), Το πρόβλημα της αυτοχειρίας (διδασκαρική διατριβή), 'Αθήναι 1969, 196 σ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ 'Ηλία Β., Περιστατικά αυτοκτονιών εν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, 'Ανατύπωση εκ του περ. «Παρασός», τόμος ΣΤ', αρ. 4, 'Αθήναι 1964.

'Η κραυγή είναι πολύ σιγανή...

Ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοκτονίας στούς νέους

Ποιμαντικές δυνατότητες
γιά τήν καταπολέμησή του

ΤΟΥ ΕΡΒΙΝ ΠΙΝΚΕΛΑ

I. Τὸ προαυτοκτονικό σύνδρομο

Γνωρίζουμε σήμερα, πὼς ὁ ἄνθρωπος ποὺ διατρέχει τὸν κίνδυνο νὰ αὐτοκτονήσει, βρίσκεται σὲ μιὰ τυπικὴ κατάσταση, μιὰ κατάσταση ποὺ τὴν ἔχω περιγράψει ὡς «προαυτοκτονικό σύνδρομο», ἐπειδὴ ἀκριβῶς προηγείται τῆς αὐτοκτονίας. Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς ειδικὸς γιὰ νὰ διακρίνει αὐτὴ τὴν νοσηρὴ ψυχικὴ κατάσταση. Τρία σημεῖα συνιστοῦν τὸ προαυτοχειριακὸ σύνδρομο: 1) ἡ περιστολή τοῦ ἐγώ, 2) ἰδέες ἐπιθετικῆς ποῦ ἀναστέλλονται καὶ γίνονται αὐτοκαταστρεπτικῆς, 3) φαντασιώσεις γύρω ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία.

1. ΠΕΡΙΣΤΟΛΗ (ΤΟΥ ΕΓΩ).

α) Π ε ρ ι σ τ α τ ι κ ῆ π ε ρ ι σ τ ο λ ῆ.

Στὴν περίπτωση τῆς περιστατικῆς περιστολῆς ἔχει κανεὶς τὸ αἶσθημα ὅτι περιστοιχίζεται ἀπὸ τρομερὰ πιεστικῆς συνθήκες, μπροστὰ στὶς ὁποῖες στέκεται ἀδύναμος: νοιώθει τότε κνημένος, σὰν παράλυτος, βλέπει ἀπελπιστικὴ τὴν κατάστασή του, ἔχει τὴν αἴσθηση ὅτι τὸν πιέζουν μέσα σ' ἓνα σωλήνα, σ' ἓνα χῶρο ποὺ στενεύει ὅλο καὶ περισσότερο καὶ ποὺ φαίνεται νὰ μὴν ἀφή-

νει ἄλλη διέξοδο παρὰ τὴν φυγὴ πρὸς τὸν θάνατο. Μιὰ τέτοια περιστατικὴ περιστολή μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ μὲ πολλοὺς τρόπους. Μπορεῖ κανεὶς ξαφνικά, εἴτε τυχαῖα εἴτε κάτω ἀπὸ τραγικῆς συνθήκες, νὰ βρεθεῖ ἀντιμέτωπος μ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, νὰ εἶναι ὁ πᾶνθηρας ποὺ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς Ρίλκε, ὁ ὁποῖος κάποια νύκτα βρίσκεται ξαφνικά κλειδωμένος στὴν κλούβα («τοῦ φαίνεται: σὰν νᾶναι χίλια κάγκελα, καὶ πίσω ἀπὸ τὰ χίλια κάγκελα νὰ μὴν ὑπάρχει κόσμος»). Μπορεῖ ὅμως καὶ μόνος του νὰ ἔχει κάποιος προετοιμάσει ἑστὶ τὴν ζωὴ του, νὰ μπεῖ μέσα στὴν κλούβα αὐτὴ μὲ τὰ χίλια κάγκελα, νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ ἴδιος μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, νὰ προξενήσει: στὸν ἑαυτὸ του ζημίαι, νὰ παραμορφώσει τὴν ὁμορφίαν τῆς ζωῆς, νὰ φέρεῖ τὴν αὐτοκαταστροφὴ (κυρίως στὶς νευρωτικῆς καταστάσεις). Τέλος, μπορεῖ ἢ λόγῳ περιστάσεων περιστολὴ νὰ εἶναι ἀπλὴ φαντασία: νὰ ὑπάρχουν δηλαδὴ συνθήκες ζωῆς ἀντικειμενικά καλῆς, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ ἔχει κανεὶς τὸ ὑποκειμενικὸ αἶσθημα ὅτι τὸ τραῖνο ἐκτροχιάσθηκε ἀνεπανόρθωτα. Ἔνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα, ποὺ ἀφοροῦν στὴν τελευταία παραλλαγὴ τῆς περιπτώσεως, εἶναι: ὅτι περισσότεροι ἄνθρωποι αὐτοκτονοῦν ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἀπλῆς φαντασίας ὅτι ἔχουν καρκίνο, ἀπ' ὅσους καταφεύγουν στὴν ἴδια πράξη ἐπειδὴ πράγματι εἶναι καρκινοπαθεῖς.

β) Δ υ ν α μ ι κ ῆ π ε ρ ι σ τ ο λ ῆ.

Κανονικά ἡ δομὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοια, ὥστε κάθε δύναμη ἐντὸς του νὰ παράγει μιὰ ἀντίθετη δύναμη, ἢ ὁποῖα συντελεῖ στὴν ἐξισορρόπηση. Στὴν κατάσταση τῆς δυναμικῆς περιστολῆς ἢ ἰσορροπία αὐτὴ ἔχει χαθεῖ, ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται πρὸς μιὰ κατεῦθυνση

και οι αντίρροπες δυνάμεις δεν λειτουργούν. Για τον λόγο τούτο, της έλλείψεως αντιδράσεως, ή μία τάση — όπως κατάθλιψη, αγωνία, απόγνωση, πανικός — γίνεται έλο και ισχυρότερη, ώσπου να φθάσει σε μια τρομερή δύναμη: αυτή ή δύναμη είναι τελικά εκείνη που αποκόπτει τον άνθρωπο απ' την ζωή, κι είναι τόσο μεγάλη και πειστική, όσο ή προωστική δύναμη ενός πυραύλου, ή οποία συνελεεί στην εκτίναξη του θαλαμισκου έξω από την βαρύτητα της γής. Γι' αυτό ως μὴν χρησιμοποιεί κανείς πιά την λέξη ελεύθερος (ήθελημένος) θάνατος! 'Ο αυτόχειρας δεν πεθαίνει οικειοθελώς, αλλά παρά τή θέλησή του. Κάποτε ρώτησα έναν ασθενή μετά από μια απόπειρα αυτοκτονίας, γιατί λοιπόν ήθελε να πεθάνει; κι αυτός μου απάντησε, «όποιος τό θέλει ήδη στο νοῦ του, είναι υποχρεωμένος να τό κάνει, αισθάνεται ότι εξαναγκάζεται στην πράξη αυτή». 'Η ένόρμηση που βρίσκεται πίσω από την πράξη της αυτοχειρίας δεν είναι στη φύση της λογική ή λογική δεν πείθει τον άνθρωπο να θέσει σε κίνηση τέτοιες ανήκουστες δυνάμεις, κι ως φαντάζεται ο ένδιαφερόμενος πως είναι λογικό έν. 'Η πίεση προς αυτοκτονία προέρχεται πολύ περισσότερο από συγκινήσεις, οι οποίες αναπτύσσουν μια ακατανίκητη δύναμη. Μ' αυτή την ευκαιρία, δυο λόγια μόνο για τή σχέση μεταξύ περιστατικής και δυναμικής περιστολής: "Όσο πιο διαταραγμένη είναι ή προσωπικότητα, τόσο ευκολώτερα θα τείνει προς δυναμική περιστολή, τόσο περισσότερο μειωμένη θα βρίσκεται ή ανθεκτική ικανότητά της. Έτσι ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος στα πρόσωπα, των οποίων ή περιστατική περιστολή προκαλείται από τους ίδιους ή είναι απλή φαντασία (και τά δύο αυτά είναι ένδεικτικά μιας ψυχικής διαταραχής της προσωπικότητας).

γ) Περιστολή των διαστροφικών σχέσεων.

'Ο έπιρρητής στην αυτοκτονία είναι ένας βαθύτατα απομονωμένος, μοναχικός άνθρωπος. Τή μόνωση την ζει κανείς όχι μόνο όταν δεν έχει πιά κανένα (όπως στην περίπτωση πολλών ήλικιωμένων): μπορεί να είναι τό ίδιο τέλεια απομονωμένος όταν οι πολλές σχέσεις, τις οποίες φαινομενικά έχει ολόγυρά του, στην πραγματικότητα δεν έχουν καμιά αξία. Κριτήρια για τή ύπαρξη πραγματικού συνδέσμου είναι ή προθυμία να ένδιαφερθεί για τον άλλο, να συμμετάσχει στην τύχη του, να έχεις χρόνο να του διαθέσεις, να μιλήσεις μαζί του, να τον βοηθήσεις στην πράξη. "Όλα τά άλλα δεν είναι παρά μια απλή συνύπαρξη, χωρίς τό αποφασιστικό αίσθημα να αισθάνεσαι υπεύθυνος για τον άλλο.

δ) 'Η περιστολή του κόσμου των αξιών.

'Η δίωση των αξιών έχει διαταραχθεί στον άνθρωπο που παρουσιάζει προδιάθεση για αυτοκτονία. Βιούμε την ύπαρξή μας στο μέτρο που βάζουμε μέσα σ' αυτήν αξίες, στο μέτρο που έχουμε σχέσεις προς τις αξίες αυτές, και που βαινουμε προς την πραγμάτωση αυτών των αξιών. Στο προστάδιο της αυτοχειρίας εμφανίζεται μια «όποσγία των αξιών». Θα λέγαμε: τό σημαντικό χάνει σιγά-σιγά την βαρύτητά του, έλο και περισσότεροι τομείς ζωής απομακρύνονται από τον δικό μας χώρο, παύουν να είναι έφικτοι, «ένδιαφέροντες», στο τέλος όλα γίνονται «βαρετά». Συχνά δεν απομένει με τον καιρό παρά ένας, μοναδικός χώρος: κι όταν γκρεμισθεί κι αυτός, τότε βρίσκεται κανείς στο κενό! Τό αίσθημα της προσωπικής

αξίας είναι: για κάθε άνθρωπο απαραίτητος όρος ζωής. "Αν κανείς αισθανθεί τον έαυτό του, ή και άλλους, χωρίς αξία, τότε χάνει και την θετική σχέση προς την ζωή." Έλλειψη αισθήματος προσωπικής αξίας και έλλειψής πραγμάτωση αξιών αλληλοπροσδιορίζονται συχνά και αλληλοτονώνονται για να δώσουν τον τύπο ενός τραγικού, δαίμονικού κύκλου. Τυπικό παράδειγμα είναι η φράση μιας νέας: «Κι αν είμαι 18 χρονών ή κι αν ήμουν δεκάχρονη, θα είχε την ίδια αξία για μένα, δηλαδή τίποτα!». Είναι πολύ επικίνδυνο επίσης να φαντάζεσαι αξίες, που είναι ξένες προς τις αξίες της ολότητας (της κοινωνίας). Έπειδή με τον τρόπο αυτό φθάνει κανείς αυτόματα στη μόνωση, στην θέση έκλειψη του «απόμερου», αυτού που βρίσκεται «απ' έξω», σε μια κατάσταση που τόσο πολύ προδιαθέτει προς την αυτοκτονία.

2. ΙΔΕΕΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.

Στο προστάδιο της αυτοχειρίας ο άνθρωπος είναι μια προσωπικότητα που έχει αναπτύξει μέσα της, συνήθως ύστερα από μακροχρόνια καταπίεση, τεράστια δυναμικά επιθετικότητα. Βρίσκεται λοιπόν κάτω από μια αφόρητη πίεση αισθημάτων πικρίας και μίσους, χωρίς να είναι σε θέση να αντιδράσει έξωτερικεύοντάς τα. Για τους πιο ποικίλους λόγους, δεν έχει κατορθώσει να παροχετεύσει τα αισθήματα αυτά: είτε έπειδή μένουν άγνωστα σ' αυτόν είτε έπειδή ο ανερχόμενος πολιτισμός προωθεί την ήμερότητα των ήθων. Στον άνθρωπο λοιπόν που βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση δεν απομένει άλλη διέξοδος παρά να στρέψει τις τάσεις επιθετικότητας εναντίον του ίδιου του έαυτού του. Ο Φρόντ είχε δίκιο όταν υπεστήριξε ότι μ' αυτόν τον τρόπο κάθε αυτοκτονία είναι κατά βάθος ένας παρεμποδισμένος φόβος και ότι

μαζί με το ίδιο το πρόσωπο πλήττονται και οι πιο κοντινοί συγγενείς (ό "Αντλερ το όνόμασε «ή εκδίκηση» του αυτόχειρα). Κατά τη διαδικασία της μεταστροφής της επιθετικότητας πάνω στο ίδιο το έγω, συναντούμε συχνά την προσπάθεια να στραφεί ή αυτοεπίθεση εναντίον μερών του σώματος, που χρησιμεύουν τότε ως υποκατάστατα του όλου προσώπου (ψυχοσωματικές ασθένειες, ατυχήματα, αλκοολισμός, πάθος): όταν οι μηχανισμοί αυτοί για την συγκράτηση της έκφρασης της έσωτερικής διαπάλης δεν λειτουργήσουν, την τάση αυτοκαταστροφής θ' ακολουθήσει: ο αυτοφαρισμός.

3. ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΕΙΣ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ.

Ο αυτόχειρας είναι ένας άνθρωπος ο οποίος όλο και λιγότερο προσανατολίζεται μέσα στην πραγματικότητα κι ο οποίος συγχρόνως δεν είναι σε θέση να συμβιβασθεί μ' αυτήν: ακόμα περισσότερο, αισθάνεται τη διάθεση να ξεφύγει: με την φαντασία του σ' ένα κόσμο ονειροπολήματος. Έτσι δημιουργείται, σαν απάντηση στο αδάστακτο των συνθηκών της ζωής, αρχικά ή παράσταση ότι είναι κανείς νεκρός, αργότερα ή επιθυμία να δώσει στον έαυτό του τον θάνατο και τελικά —αυτό είναι το πιο επικίνδυνο στάδιο— ή έντονη απασχόληση της σκέψης με το έρώτημα, με τί τρόπο θα μπορούσε κανείς να αυτοκτονήσει. Όσο περισσότερο οδεύει κανείς στον κόσμο αυτό της φαντασίας, τόσο πιο αφόρητη γίνεται —με την έννοια της αντιθέσεως— ή πραγματικότητα. Στο τέλος, οι αρχικά κατά παραγγελίαν φαντασιώσεις γίνονται αυτοδύναμες και σύρουν το θύμα προς την πραγμάτωση της αυτοκτονίας. Αυτή ή (προοδευτι-

κῆ) κυριάρχηση τοῦ θανάτου πάνω σ' ἓνα ζωντανό ἄνθρωπο, χωρίς καν νὰ ὑπάρχει σωματική ἀσθένεια, εἶναι ἓνα ἀνησυχητικό φαινόμενο. Τόσο ἀνησυχητικό, ὅσο καί τὸ γεγονός ὅτι οἱ συνάνθρωποι κάνουν τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ παραδεχθοῦν αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη ἐξέλιξη.

II. Οἱ ἰδιοτυπίες ποὺ παρουσιάζει τὸ προαυτοκτονικό σύνδρομο στοὺς νέους

Εἶναι φανερό ὅτι τὸ προαυτοκτονικό σύνδρομο ἀποτελεῖ τὸν κοινὸ παρονομαστὴ τῆς ὁποιασδήποτε διαθέσεως αὐτοκτονίας. Ἐξάλλου ὅμως ἀπὸ περίπτωσι περὶ περίπτωση καὶ ἀπὸ ομάδα σὲ ομάδα ἐμφανίζονται στοὺς μελλοντικούς αὐτόχειρες εἰδικές ἀποχρώσεις τοῦ προαυτοχειριακοῦ συνδρόμου. Ἐνας παράγων, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἡ ἐκάστοτε ἀπόχρωση, παραμένει ἡ ἡλικία.

1. ΑΙΤΙΑ: ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΗ ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.

Στοὺς νέους τὸ προαυτοκτονικό σύνδρομο ἀνάγεται, στὴν συντριπτικὴ πλειονότητα ὄλων σχεδὸν τῶν περιπτώσεων, σὲ μιὰ ἀποτυχημένη ψυχικὴ ἀνάπτυξη, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στὴν παιδικὴ ἡλικία. Θὰ πρέπει ἴσως νὰ θέσει κανεὶς τὴν ἐξῆς ἀναλογία: Ὅσο θαρύτερη εἶναι ἡ θλάθη στὴν ἡλικία αὐτὴ, τόσο περισσότερο περιορισμένη εἶναι ἡ ἰκανότητα γιὰ τὴ ζωὴ καί, κατὰ συνέπεια, τόσο νωρίτερα φθάνει ἡ ὥρα τῆς αὐτοκτονίας. Σ' αὐτὴ τὴν συνάρτηση μᾶς ἔρχονται στὸ νοῦ οἱ σημαντικότεροι σταθμοὶ τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως καὶ μάλιστα λαμβάνοντας ὑπόψη τὰ τρία ἐκείνα ἀντίθετα ζεύγη, τὰ ὁποῖα ὕστερα ἀπὸ ἔρευνα ὁ Ἔρικσον καθόρισε ὡς ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία:

α) Βασικὴ ἐμπιστοσύνη — βασικὴ δυσπιστία.

Ἔχει μεγάλη σημασία τὸ νὰ μάθει τὸ παιδί νὰ ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸν κόσμον. Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, μὲ τὴν ὁποία ἔρχεται στὸν κόσμον τὸ παιδί, χρειάζεται θάλωρη, δὲν πρέπει ν' ἀποπνιγεῖ. Ἡ δεύτερη ἐκδοχὴ θὰ προκύψει παντοῦ, ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει συναισθηματικὴ ἀνταπόκρισις, ἐκεῖ ὅπου ἀφόρητες οἰκογενειακὲς συγκρούσεις ἐνεργοῦν ἐπιζήμια, ἀλλ' ἐπίσης ἐκεῖ ὅπου ἀσκεῖται ὑπερβολικὰ πειστικὴ ἐξουσία καὶ ὁρᾶ ἀφύσικη ἀγάπη, συγκεκριμένα αὐτὴ τὴν ὁποία χαρακτηρίζουμε ὡς κατακτητικὴ (μὲ τὴν ἔννοια τῆς κατοχῆς). Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης αὐτῆς δὲν δέχεται τὸ παιδί ὡς ἓνα καυούργιο ἄνθρωπο, ἀλλὰ μόνον ὡς μιὰ προέκταση τῆς δικῆς του ὑπάρξεως, ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς ἀντικείμενο καὶ ποὺ μὲσω αὐτῆς ἀσκεῖ ἐπίδραση, ὥστε νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἴδια του τὴν συναισθηματικὴ ἰσορροπία, ἡ ὁποία εἶχε χαθεῖ στὶς σχέσεις ἀνδρα - γυναικας μέσα στὴν οἰκογένεια. Ὅπου ὑπάρχει βασικὴ δυσπιστία, ἐκεῖ ἡ δύναμη τῆς ζωῆς παρουσιάζεται ἀσθενικὴ καὶ δημιουργεῖται ὁ κίνδυνος νὰ μὴν ἐπιτευχθεῖ ὑγιὲς ἀνάπτυξη.

β) Αὐτονομία — ντροπὴ καὶ ἀμφιβολία.

Τὸ κρίσιμο σημεῖο ἐδῶ εἶναι ἡ διαμόρφωση τῆς συνειδήσεως: πρέπει νὰ γίνῃ κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μπορεῖ νὰ προχωρήσει στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῆς συνειδήσεώς του καὶ νὰ μὴν ἀποπνιγεῖ ὅτι ἔχει ἀποκτηθεῖ μὲ βάση τὴν ἀγωγή, ἀλλὰ νὰ μπορεῖ νὰ φθάσει, μὲ μιὰ ἐλεύθερη ἀνάλυση, σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε προσωπικὴ συνείδηση. Ἐσωτερικὴ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία δὲν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ ἀνε-

ξάρτητης συνειδήσεως. Κι ἡ προϋπόθεση εἶναι: νὰ μὴν βασανίζεται κανεὶς ἀπὸ τὴν γτροπή καὶ τὴν ἀμφιβολία σὲ κάθε του βῆμα, ἀλλὰ νὰ ἀναπτύξει ἐτοιμότητα στὸ νὰ ἀναλαμβάνει προσωπικὴ εὐθύνη. Ἐν αὐτῇ ἡ διαδικασία, στὴν ὁποία συμμετέχουν κατὰ μεγάλο μέρος γονεῖς καὶ δάσκαλοι, ἀποτύχει, οἱ συνέπειες θὰ εἶναι περιστολή τοῦ ἐγώ, ἀνασφάλεια, αἰσθημα ἐνοχῆς καὶ ὅπου ὑπάρχει: αἰσθημα ἐνοχῆς, ὑπάρχει ἐπίσης ἐπιθυμία ἐπιβολῆς τιμωρίας, ὅπου ἐπιθυμία ἐπιβολῆς τιμωρίας, ἐκεῖ καὶ τάση αὐτοθασσανισμοῦ, αὐτοτραυματισμοῦ, αὐτοκαταστροφῆς, ἐνστικτο θανάτου. Ἐναντιβόλα πρέπει: ἡ αὐτοχειρία νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἡ θαρύτερη μορφή τῆς αὐτοτιμωρίας. Βεβαίως ὀφείλουμε νὰ διακρίνουμε ἀνάμεσα στὴν πραγματικὴ ἐνοχή καὶ τὴν ἀρρωστημένη ἐνοχή· ἡ ἐπιθυμία τιμωρίας εἶναι ὁμοῦ κοινὴ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις.

γ) Π ρ ω τ ο β ο υ λ ί α — ἀ ν α σ τ ο λ ῆ.

Ἡ ἀγωγή ὀφείλει κυρίως νὰ προσδλέπει σὲ τοῦτο: νὰ ἐνθαρρύνει τὸν ἄνθρωπο ὥστε νὰ τολμᾷ νὰ προχωρεῖ μὲ δικὰ του βήματα, νὰ ἀσκει τὶς δικές του δυνάμεις, ἀκόμα νὰ δέχεται τὶς ἀποτυχίες καὶ γιὰ πείσμα τοὺς νὰ ξαναρχίζει τὴν κατάκτηση τοῦ κόσμου. Κίνδυνο ἀπειναντίας διατρέχει: τὸ ἀποθαρρημένο παιδί: τὸ ἄνοιγμα πρὸς τὸν κόσμον, ἡ γεμάτη ἀπόλαυση διείσδυση στὸν χῶρον τῆς ζωῆς πηγαίνουν χαμένα γι' αὐτό· τίποτα δὲν τολμᾷ, ἔχει ἀναστολές, ἀποτραβιέται, ἐπανέρχεται διαρκῶς στὰ ἴδια ἀρνητικὰ βιώματα, κινεῖται σὰν μέσα σὲ ἕνα κύκλο, κάνει βιώμα του τὴν ἠττοπάθεια (ἡ συνεχῆς ἐπανάληψη ἐνὸς βιώματος εἶναι ἕνα φοβερὰ θασσανιστικὸ καὶ καταπιεστικὸ συμβάν). Πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο γινόταν μέχρι σήμερα, ὀφείλουμε νὰ προσέξουμε τὴν

τυχὸν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποτυχιῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς παιδικῆς ἢ τῆς νεανικῆς ἀναπτύξεως. Δὲν θὰ ἔπρεπε γιὰ κανένα λόγο νὰ βλέπουμε αὐτὲς τὶς ἀποτυχίες μὲ πνεῦμα ἐπικρίσεως ἢ περιφρονήσεως, ἀλλὰ νὰ διερωτώμεθα μήπως στὴν περίπτωση αὐτῇ ἔχουμε τὰ πρῶτα διστακτικὰ βήματα μιᾶς νευρωτικῆς ἀναπτύξεως μὲ στοιχεῖα αὐτοκαταστροφῆς· ἀπὸ ἕνα τέτοιο γεγονός τελικὰ δὲν λείπει οὔτε ἡ παλινοδρόμηση, ἢ ἐπιστροφή πρὸς τὸ νηπιῶδες καὶ τὸ παιδαριῶδες, ἢ ἐλπίδα νὰ βρεθεῖ ἐκεῖ ἀσφάλεια καὶ σιγουριά. Ὁ νηπιασμός αὐτὸς συνδέεται πάντοτε μὲ παθητικότητα καὶ πλήρη ἐξάρτηση: δύο παράγοντες ποὺ αὐξάνουν τὸ τραπὸ καὶ τὴν ἐνδοτικότητα τοῦ ἀτόμου ὡς τὸν ἀκρότατο βαθμὸ, ποὺ βρίσκει τελικὰ τὴν ἐκφρασὴ του στὴν πράξη τῆς αὐτοκτονίας.

2. ΤΑΣΗ ΓΙΑ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΜΑ ΠΑΝΙΚΟΥ.

Ἐξ αἰτίας τῆς ὀρμῆς τῶν αἰσθημάτων τοὺς οἱ νέοι τείνουν σαφῶς στὴν ἀνάπτυξη κρίσεων καὶ στὸ αἰσθημα πανικοῦ. Ἐτσι λοιπόν, χωρὶς κριτικὴ ἐπεξεργασία, μιὰ κατάσταση θεωρεῖται ἀπελπιστικὴ καὶ ἀδιέξοδη, ὁ «πάσχω» νέος αἰσθάνεται: ὅτι δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ περιμένει, θὰ πρέπει ἀμέσως κάτι νὰ συμβεῖ γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἀβάστακτη πίεση καὶ ἀρκετὰ συχνὰ αὐτὸ εἶναι τὸ βῆμα πρὸς τὸν θάνατο.

Ὁ Μένιγκερ στὴν συνάρτηση αὐτῇ ἔχει μιλήσει περὶ «θασσίου ψυχολογικοῦ σφάλματος», γιὰ λαθασμένες δηλαδή ἐρμηνεῖες μιᾶς καταστάσεως, καὶ ἔχει ἀναφέρει σὰν κλασικὸ παράδειγμα τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ Ρωμαίου καὶ τῆς Ἰουλιέττας. Πραγματικά, δὲν εἶναι σύμπτωση ὅτι πῆρε εἰδικὰ γιὰ παράδειγμα τὸ νεαρὸ

έρωτευμένο ζευγάρι. Διότι αναμφίβολα οι νέοι είναι ιδιαίτερα έπιρρεπείς σε τέτοιου είδους λανθασμένες εκτιμήσεις. Οι αυτοκτονίες που προκύπτουν είναι όχι μόνο ιδιαίτερα τραγικές γιατί πλήττουν νέους ανθρώπους, αλλά και για τον εξίσου σοβαρό λόγο, ότι δηλαδή αν κάποιος στις λίγες κρίσιμες αυτές ώρες είχε βοηθήσει τους δύο νέους στο να αποτραπεί αυτό το είδος ή αντιμετώπιση, θα είχαν δίχως άλλο μπορέσει να προχωρήσουν σε μία άλλη, πολύ θετικότερη εκτίμηση της καταστάσεως.

3. ΤΕΛΕΙΩΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟΙ.

Ειδικά στους νέους το αίσθημα ότι δεν σε καταλαβαίνουν οι άλλοι παίζει αποφασιστικό ρόλο. Δεν υπάρχει σχεδόν περίπτωση αυτοκτονίας με ήρωα ένα νέο, χωρίς αυτός να έχει αποκτήσει το αίσθημα, ότι δεν τον έχουν καθόλου κατανοήσει. Γι' αυτό ή ύπαρξη μιας σχέσεως εμπιστοσύνης αποτελεί εδώ ένα αποφασιστικό παράγοντα, ο οποίος στην κρίσιμη στιγμή θα μπορούσε ίσως να γίνει ένας φραγμός, από την άποψη της παρεμποδίσεως της αυτοχειρίας. Στην Σαίξπηρ θρίσκουμε τη φράση: «Ο καλός πατέρας είν' αυτός που γνωρίζει καλά το ίδιο του το παιδί». Ποιός γνωρίζει σήμερα το παιδί του; Τι ξέρουμε έμεις για ό,τι συμβαίνει στους νέους, τί μέσα παρέχουμε στα παιδιά, ώστε να μπορέσουν να τὰ βγάλουν πέρα με τις συναισθηματικές τους συγκρούσεις, που την δόνησή τους τόσο έντονα αισθάνονται;

4. ΑΙΣΘΗΜΑ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΕΩΣ.

Στο προαυτοχειριακό σύνδρομο των νέων συναγοιμε συχνά ένα ιδιαίτερο αίσθημα απογοητεύσεως. Ύστερα απ' όλες τις προσπάθειες εξιδανικεύσεως γονέων, προτύ-

πων, αντικειμένων ταυτίσεως και μετά τη διαπίστωση ότι κανείς δεν ανταποκρίνεται στα όνειρά του, ο νέος πέφτει στο αντίθετο άκρο: να νοιώθει απογοητευμένος απ' όλα και απ' τον καθένα, να μη ζητά κατεύθυνση παρά μόνο από τον έαυτό του, να μην έχει πουθενά κάποιον στήριγμα. Σαν συνέπεια όμως της αποθαρρύνσεως και της έλλείψεως αυτοπεποιθήσεως, που είναι χαρακτηριστικά της νευρωσικής εξέλιξεως αυτού του είδους, δεν μπορεί ούτε στον έαυτό του τον ίδιο να βασισθεί και έτσι αισθάνεται ξαφνικά μόνος, «ένα γόνιμα μόνος» ένα αίσθημα αποστροφής τον βασανίζει και, τελικά, τον νικά.

5. ΠΛΗΘΗ ΚΑΙ ΑΗΔΙΑ.

Με αυξανόμενο ρυθμό επικρατεί, στα πλαίσια του προαυτοχειριακού συνδρόμου των νέων, και το αίσθημα της «ανίας». Στην πορεία προς μία μονομερή υλιστική αντίληψη της υπάρξεως, στην πορεία μιας έλλιπους πραγματώσεως πνευματικών - ψυχικών αξιών φθάνει ο νέος, βήμα προς βήμα, σ' ένα υπερορεσμό και σαν αποτέλεσμα του, δεν υπάρχει στο τέλος τίποτα που να είναι αρκετά ενδιαφέρον, τίποτα που να παρορμά, να δίνει φτερά, που να ξυπνά το πνεύμα της ζωής. Στη θέση της περιεργείας εκείνης, που αποτελεί άκρογωνιαίο λίθο για το χτίσιμο του μέλλοντός μας, κυριαρχεί ή άδιαφορία, κι άκόμην ή ανία και το αίσθημα της αποστροφής, αίσθημα που τελικά καταλήγει στην αποστροφή της ίδιας της ζωής.

III. Η συμβολή των ποιμένων

Χωρίς άμφιβολία ο πνευματικός ποιμην είναι σε θέση να προσφέρει ουσιαστική βοήθεια για τη λύση του

αυτοκτονικού συνδρόμου στους νέους. Αυτό που γενικά υποστηρίζεται, ότι ούτε η έρευνα γύρω από την αυτοχειρία ούτε η πρόληψη της τελευταίας είναι δυνατή αν δεν ληφθούν υπόψη το ανθρωπολογικό, κοινωνιολογικό και θεολογικό πλαίσιο, αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση των νέων. Έδώ θα ήταν εύχης έργο, στην καθιερωμένη πια διεπιστημονική ομάδα εργασίας με σκοπό την πρόληψη της αυτοκτονίας, να έχει οπωσδήποτε τη θέση του και ο κληρικός. Πραγματικά, πρέπει να ασχοληθεί με το έλο πρόβλημα και να τοποθετηθεί όρθα μπροστά στους νέους που είναι στο προστάδιο της αυτοκτονίας χωρίς κατανόηση, γι' αυτόν που βρίσκεται σε κίνδυνο, δεν είναι δυνατό να υπάρξει δρόμος για την προσφορά βοήθειας.

Βάση για μια αποτελεσματική βοήθεια αποτελεί χωρίς αμφιβολία η προσωπική ποιμαντική μέριμνα. Μόνο όποιος είναι πρόθυμος να κατανοήσει εν αγάπη την ιδιαίτερη περίπτωση, μόνο όποιος μένει ανεπηρέαστος από δισταγμούς και προκαταλήψεις, όποιος στο πρόσωπο του νέου βλέπει τον συναθλητή, που έχει ίσα δικαιώματα, και του φέρεται ανάλογα, εκείνος μόνο έχει πιθανότητες να τον πλησιάσει αρκετά, ώστε να είναι αποτελεσματική η παρουσία του. Σωστά έχει πει ο Πώλ Βαλερύ, ότι για τον αυτόχειρα ο οποιοσδήποτε άλλος είναι ένας άπών' για να μπορέσει αυτός που κινδυνεύει να αντιληφθεί αυτόν τον άλλο ως πραγματικά παρόντα, χρειάζεται μια συμμετοχή στενά προσωπική και χωρίς όρους. Βέβαια είναι δυνατό ακριβώς κατά την πρόληψη μιας αυτοκτονίας το κίνητρο της ποιμαντικής μέριμνας να είναι η σκέψη πως να παρεμποδισθεί μια άμαρτία. Έν τούτοις δεν χωρεί αμφιβολία, ότι για να γίνει κάποιος αποδεκτός από τον υποψήφιο αυτόχειρα, η παραπάνω πρόθεση δεν εί-

να αρκετή. Μόνο όταν ο νέος συνειδητοποιήσει το γνήσιο ανθρώπινο ενδιαφέρον, την «μέθεξη» και συμμετοχή, θα μπορέσει να υπάρξει επίδραση και θετικό παράδειγμα.

Πολλά γνωρίζουμε για την κακή επίρροή που το στενό περιβάλλον μπορεί να ασκήσει στη δημιουργία της τάσεως προς αυτοκτονία. Νέοι, που ρέπουν προς την αυτοχειρία, προέρχονται από οικογένειες όπου οι γονείς απειλούν συχνά με την αυτοκτονία, και που κάποτε - κάποτε φθάνουν και στην πράξη αυτή. Δεν πρέπει να άπορεί κανείς, όταν ένα τέτοιο «κλίμα αυτοχειρικής διαθέσεως» συνεπάγεται αυξημένο τον κίνδυνο αυτοκτονίας. Έδώ λοιπόν η όρθη στάση του ιερέως μπροστά στο πρόβλημα της αυτοχειρίας έχει ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα. Το θέμα δεν είναι να επαινέσει ή να αναθεματίσει, αλλά να λάβει μια όρθη, αντικειμενική, θα λέγαμε καλύτερα, ανθρώπινη στάση. Να δείξει, δηλαδή, κατανόηση στον άλλο, να είναι μια παρουσία, να μην τον αφήσει μόνο, να του προσφέρει τη δυνατότητα για διάλογο, να προσπαθήσει όσο γίνεται να του δώσει ένα παράδειγμα με την ίδια του τη συμπεριφορά, που δεν θα είναι άφορη γι'ά νέα διάψευση προσδοκιών. Η ιδέα ότι η εκ μέρους της Έκκλησίας καταδίκη της αυτοκτονίας θα ήταν δυνατό να επιδράσει αποτελεσματικά στην πρόληψη της αυτοκτονίας αποδείχθηκε εσφαλμένη. Όμως, χωρίς αμφιβολία, το αποτελεσματικότερο όπλο, που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο Χριστιανισμός στον αγώνα κατά της αυτοκτονίας, εξακολουθεί να υπάρχει, κι αυτό είναι η άσκηση της προς τον πλησίον αγάπης.

Μια τελευταία φράση που αφορά στη σχέση προς το Θεό εκείνου που έχει τάση προς αυτοκτονία. Συνεχώς διαπιστώνουμε ότι, στα πλαίσια της άτυχους εξελίξεως, ή ποία οδηγεί στη δημιουργία του προαυτοχειρικού

συνδρόμου και τελικά στην ίδια την αυτοχειρία, οι σχέσεις με τον Θεό μεταβάλλονται αρνητικά. Συχνά χάνεται κάθε ψυχική διάθεση επικοινωνίας με το Θεό· επίσης συχνά, σε μια μοιραία προβολή ιδεών με την επιθυμία να θρεθεί ένας αποδιοπομπαίος τράγος, θεωρείται ο Θεός υπεύθυνος για την προσωπική δυστυχία. Έτσι παραμένει η τραγική πραγματικότητα, ότι μια τέτοια, αλλοιωμένη συναισθηματική σχέση με το Θεό αποδεικνύεται στην κρίσιμη εκείνη στιγμή ανίσχυρη να εμποδίσει την αυτοκτονία. Γι' αυτό το λόγο, σοβαρό καθήκον του πνευματικού ποιμένου, στον αγώνα για να καταπολεμήσει την προαυτοκτονική κατάσταση, είναι να προσπαθήσει να ξαναζωντανέψει τον διάλογο του πάσχοντος με τον Θεό και να εισαγάγει νέες θετικές αντιδράσεις του συναισθηματικού του κόσμου. Αυτό μπορεί να κατορθωθεί μόνο αν ο ιερέας, σ' αυτήν ακριβώς την ώρα, συνειδητοποιήσει το γεγονός ότι εδώ ενεργεί ως αντιπρόσωπος, ως διάυλος (φερέφωνο) του λόγου του Θεού. Με θεωρητικές εξηγήσεις, με προτροπές και νουθεσίες, εκκλήσεις στη θέληση κ.λπ. δεν πρόκειται να επιτευχθεί τίποτα απολύτως. Αυτό που φέρνει μίαν αλλαγή είναι το παράδειγμα του ιερέως, ή υγιής του πίστη: Αναγνώριση καθήκοντος, που θέτει συχνά πάνω στους ώμους του ιερέως μια αβάστακτη σχεδόν εθύνη, και που τον υποχρεώνει σε μια αυτογνωσία ιδιαίτερα προσεγμένη και σε συνεχή αυτοπαρατήρηση, σε ένα αγώνα για την ίδια του την ψυχική υγεία σαν προϋπόθεση για την επιρροή του στους άλλους. Κι αυτά με πλήρη επίγνωση του γεγονότος, ότι ο ίδιος σε ό,τι εξαρτάται απ' τον εαυτό του είναι —όπως και ο κάθε άνθρωπος— πολύ αδύνατος και ότι και στο θέμα αυτό εγκαταλείπεται στη χάρη του Θεού. Μια τέτοια στάση μπορεί να συμβάλει ακόμα

και σε αυτό, να άρει, δηλαδή, προχωρώντας βήμα προς βήμα, την αποξένωση που έχει έλθει ανάμεσα στους νέους και την Εκκλησία και που δυστυχώς αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της εποχής μας.

Αἱ μέλισσαι οὐτε ἄπασι
τοῖς ἄνθεσι παραπλησί-
ως ἐπέρχονται, οὐτε μὴν
οἷς ἂν ἐπιπιῶσιν ὄλα
φέρειν ἐπιχειροῦσιν,

ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτή-
δειον πρὸς τὴν ἐργασίαν
λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαί-
ρειν ἀρῆκαν.

Μ. Βασίλειος

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ

Δὲν περιλαμβάνονται οἱ πηγές πού ἔχουν ἤδη ἀναφερθεῖ
σὲ λεζάντες, ὑποσημειώσεις καὶ στὸ κυρίως κείμενο.

1. Ἐμπροσθόφυλλο: Ὁ Καλὸς Ποιμὴν, παλαιοχριστιανικὸ χάραγμα. Dictionnaire d' Archéologie Chrétienne et de Liturgie τόμος XIII, 2, εἰκ. ἀρ. 9853, στήλη 2275.

2. σ. 10: Ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὸ Καθολικὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ. Φωτογραφία Σπύρου Μελετζῆ (ἀρ. 18), στὸ βιβλίο Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τὰ ψηφιδωτά του, Ἀθήναι χ.χ.

3. σ. 15: Otto Benesch, Rembrandt. Étude biographique et critique, Genève, Éd. d' art Albert Skira, 1957, σ. 133.

4. σ. 17: Φωτογραφία Ἑλένης Σταυροπούλου.

5. σ. 24: Eduard Syndicus, La primitiva arte cristiana, Roma, Herder, 1962, σ. 8.

6. σ. 25: Das Baby. Ein Leitfaden für junge Eltern (ἐξώφυλλο), Κολωνία 1977. Τεῦχος τῆς δυτικογερμανικῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας ὑγειονομικῆς διαφωτίσεως.

7. σ. 26: Jean Meyendorff, Saint Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe, Paris, Éd. du Seuil, 1959, σ. 166. Τὸ βιβλίο κυκλοφορεῖ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἀκρίτας» (1983).

8. σ. 35: Walter Käch, Bildzeichen der Katakomben (Die Symbolik der Bildzeichen), Olten, Walter-Verlag, 1965.

9. σ. 43: Φωτογραφία Α. Μ. Σταυροπούλου.

10. σ. 49: Βλ. πηγὴ ἀρ. 8.

11. σ. 52: Γ. Πυργιωτάκη, Προβλήματα στὴν ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσως τῶν δασκάλων, Ἀθήνα, Ἐκδ. Χριστιανική, 1981 (ἐξώφυλλο).

12. σ. 61: Πρόσκληση τῆς Γκαλερί Ζουμπουλάκη γιὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως τοῦ ζωγράφου στὶς 28 Νοεμβρίου 1974.

13. σ. 64: Journal des télécommunications, Μάρτιος 1983.

14. σ. 70: Προσκλητήριο γάμου Γιάννη και Δώρας Λαπατσάνη.
15. σ. 73: Προσκλητήριο γάμου Νικολάου και Σοφίας 'Ιωαννίδη.
16. σ. 75: Προσκλητήριο γάμου 'Αντώνη και Σταυρούλας Παναγιώτου.
17. σ. 87: Βλ. πηγή άρ. 8.
18. σ. 88: Φωτογραφία Δ. Βουχούρη (Χίος).
19. σ. 89: Βλ. πηγή άρ. 8.
20. σ. 92: Γεώργιος Μόσχος, Κατάλογος εκθέσεως στην 'Εθνική Πινακοθήκη, 'Αθήνα 1982, σ. 31.
21. σ. 96: 'Η Καινή Διαθήκη σε νεοελληνική απόδοση, έκδοση της «Βιβλικής 'Εταιρίας», 'Αθήνα 1975, σ. 236.
22. σ. 104: 'Εφημερίς «'Η Καθημερινή».
23. σ. 109: 'Εφημερίς «'Η Βραδυνή», 2 Δεκεμβρίου 1975.
24. σ. 111: Φωτογραφία π. Χαράλαμπου Κουστάνη.
25. σ. 113: Μοντάζ του Δ. Φερούση εξωφύλλων βιβλίων που αναφέρονται στα ναρκωτικά.
26. σ. 117: Pierre Bensoussan (Dr.), Qui sont les drogués? Paris, Éd. Robert Laffont, 1974 (εξώφυλλο).
27. σ. 119: R. L. Gregory, Eye and Brain. The psychology of seeing, London, World University Library, 1972, σ. 184.
28. σ. 128: Alltagsdrogen und Rauschmittel, Κολωνία χ.χ., σ. 13. Τεύχος της δυτικογερμανικής κεντρικής υπηρεσίας υγειονομικής διαφωτίσεως.
29. σ. 132: Βλ. πηγή άρ. 21, σ. 25.
30. σ. 133: Jérôme Bosch (Tout l' oeuvre peint de-), Flammarion, Σειρά: Les Classiques de l' Art, 1967, Πίνακας άρ. LXIV.
31. σ. 138: Φωτογραφία 'Ορθοδόξου 'Ακαδημίας Κρήτης.
32. σ. 139: Βλ. πηγή άρ. 8.
33. σ. 161: Βλ. πηγή άρ. 5, σ. 8.
34. σ. 162: Σκίτσο Δημήτρη Ζαχαροδήμου.
35. 'Οπισθόφυλλο: Σήμα ενός άμερικανικού Κέντρου συμβουλευτικής ποιμαντικής.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Περιλαμβάνονται και τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων ἀφηγημάτων, τῶν τόπων, καὶ οἱ ὀνομασίες ἰδρυμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν.

- 'Αβραμίδης 114.
- 'Αγγελοπούλου 29, 34.
- 'Αγιος Σέργιος (Παρισίων) 23.
- 'Αλίκη Χ. 115.
- 'Αμερική 123, 124, 126.
- 'Αμμωνᾶς ('Αββᾶς) 97, 105.
- 'Ανάβατος 44.
- 'Ανάσταση 45.
- 'Αναστασία ἡ Πατρικία ('Οσία) 47.
- Andersen 119.
- 'Ανατοῖς 111.
- 'Αντιφών 76.
- 'Αντλερ 151.
- 'Αργύρης 32, 41.
- 'Αργυρός 46.
- 'Αρνολντ 121.
- 'Αρχιεπισκοπή 'Αθηνῶν 101, 111.
- Αύγουστίδης 76.
- Βαγγέλης 82, 85-92.
- Βαλερὸ 158.
- Βασίλειος ὁ Μέγας 23, 57-58, 134.
- Βασίλης 42.
- Βασιλική 32, 42, 44.
- Βασιλίτσα τῆς Πολωνίας 35.
- Βλάχος 35.
- Βότση 18.
- Βουλγαράκης 105.
- Βρεφοκομεῖο 104.
- Γένεσις 14, 119.
- Γιαννῆς 27.
- Γιώργης 32, 33.
- Γκιμπράν 14.
- Clément 23, 25-27.
- de Fabregues 114.
- Δημόκριτος 19.
- Διεθνῆς 'Ενωσις γιὰ τὴν πρόληψη τῆς αὐτοκτονίας 142.
- Διεύθυνση Ὄρθουδοξοῦ (Γ.Ε.Θ.Α.) 141.
- Διυπουργικὴ ἐπιτροπὴ 107.
- Δομέτιος ('Οσιομάρτυς) 49.
- Δρακουλίδης 144.
- 'Εθνικὴ Βιβλιοθήκη (Παρισίων) 80.
- 'Εθνικὴ Πινακοθήκη 44, 46.
- 'Εθνικὴ Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος 12.
- 'Εθνικὸ 'Ίδρυμα 'Ερευνῶν 105.
- 'Ελλάς 82, 122.
- 'Ελληνικὰ Ταχυδρομεῖα 22.
- 'Ελληνικὴ 'Εταιρεία Εὐγονικής 115.
- 'Ελληνικὸς 'Ερυθρὸς Σταυρὸς 111.
- 'Ελύτης 83.
- 'Εργαστήριον Πειραματικῆς Φαρμακολογίας 109.
- 'Ερικσον 152.
- EPT 122, 130.
- EΣΣΕΑΝ 108.
- Εὐαγγελισμὸς 30, 34, 36.
- Ζαβιτζιάνος 37.
- Ζαρταλούδης 39.

- Graham 124.
Guillon 134.
- Θεοδώρου 6, 58.
Θεοτόκης 31, 35, 36-44.
Θεοτόκος 11, 14, 33, 36.
Θωματίδης 105.
- Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, 67, 75.
Ἰορδανίδου 34.
Ἰουδίθ 83-84.
Ἰσαὰκ ὁ Σύρος (Ἀββᾶς) 57.
Ἰωάννης (Εὐαγγελιστής) 46, 53, 96, 123.
Ἰωσήφ 11, 14.
- Καισαριανή 12.
Καλαϊτζάκης 142.
Κάλλος 104.
Κ.Α.Π.Α. 101, 142.
Καρουζός 60, 67.
Κέντρον Βρεφῶν «Ἡ Μητέρα» 99, 105.
Κέντρον Μερύμνης Οἰκογενείας καὶ Παιδιοῦ 101.
Κέντρο Σωματικῆς Ἀποτοξίνωσης 110.
Κίεβο 35.
Κοκκινίδης 61.
Κοντογεώργη 141.
Κουκουλές 98, 105.
Κούρια 44.
Κουσίδου 105.
Κρεμμύδας 134.
Κ.Σ.Ο. 101.
- Λέκκος 6.
Λορεντζάτος 84.
Λουκάς (Εὐαγγελιστής) 11, 15, 53.
Λωζάντρα 29, 34.
- Μάνη 84.
Mann 134.
Μαρία 32, 44.
Μαρκιανός (Ἐπίσκοπος Συ-

- ρακούσης) 49.
Μαρκιανός (᾽Οσιος) 48.
Ματθαῖος (Εὐαγγελιστής) 14, 16, 23, 45, 49, 53, 66, 95, 112, 142.
Maurer 134.
Μένινγκερ 155.
Meyendorff 76.
Μητρόπολις Θεσσαλονίκης 110.
Μητρόπολις Νικαίας 110.
Morin 123.
Μόσχος 92.
Μπός (Bosch) 133.
Μύνχ 142, 143.
- Νεονίλλη (Μάρτυς) 47.
Ντόνα 122.
- Ο.Η.Ε. 20, 67, 108.
Οἰκονόμου Η. 144.
Οἰκονόμου Μ. 39.
᾽Ομιλος Ἐθελοντῶν 112-114.
Οὐνέσκο 108.
- Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν 105.
Πάλλης 144.
Παναγία 37, 41, 42, 47.
Παναγίας Φανερωμένης (Ἰ. Ναός) 70.
Παναγία τῆς Τήνου 30.
Παναγία τῆς Τσεστοχόβα 30, 34-35.
Πανουτσοπούλου 134, 135-139.
Παπαγεωργίου 114.
Παρθένης 12-13.
Πάρκινς 84.
Παροιμίαι 81, 84, 88.
ΠΑΣΕΝ 108.
Πάσχος 73.
Παῦλος (Ἀπόστολος) 46, 62, 67, 83, 124, 125, 129.
Παφνούτιος (᾽Οσιος) 94.

Πινακοθήκη Δήμου Ἀθηνῶν 104.
Pro Juventute 134.

Ρέμπραντ 15-16.
Ρίλκε 147.
Ρίνγκελ 140, 143, 146-161.
Roberti 34.
Ρωμιά 84.

Σαβράμης 34.
Σαϊζπηρ 156.
Selesneff 117.
Σεραφεῖμ (Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν) 112.
Σεραφεῖμ τοῦ Σάραφ (᾽Οσιος) 26.
Σιλουανός (Γέρον) 131, 132, 134.
Σισώης (᾽Οσιος) 47.
Σκόγκλουτ 115.
Σολωμός 46.
S.O.S. 142.
Σοφία 82, 83, 85-92.
Σοφία Σειράχ 84.
Σπαθάρος 32.
Σταυρόπουλος 67, 76, 141.
Stocker 115.
Συμβουλευτικὸ ποιμαντικὸ κέντρο 103.
Συμβουλευτικὸς σταθμὸς 111.
Συμβούλιον Ἐπιμορφώσεως στὴν Κοινωνικὴ Ἔργασία 115.
Συμεὼν 10, 15, 16.
Suttner 34.

Σωφρόνιος (Ἀρχιμανδριτής) 134.

Τερέντιος (Μάρτυς) 47.
Τερζάκης 35.
Terkelsen 105.
Τερτυλιανός 74.
Τηλεπικοινωνιῶν, Παγκόσμιον Ἡμέρα 67.
Tiffany & Co 125.
Τῆτος (Ματθαίάκης πρ. Παρισμίας) 115.
Τμήμα Ἱερατικῆς Ἐπιμορφώσεως 109.
Τριανταφυλλίδης 58.
Τσανανάς 58.
Τσαούσης 115.

Ἵδρα 29.
Ἵπαπαντὴ 10, 11, 15, 19.

Van Lun 140.
Vannesse 134.
Vere 123, 133.

Walter Hoving Home 125.

Φακίνος 81, 82, 84, 85-92.
Φάρος 115.
Φερούσης 6.
Φρόντ 150.

Χαριτάτος 31.
Χατζόπουλος 144.
Χριστινάκης 134, 144.
Χρυσανθος (Λεμεσσοῦ) 144.
Χρυσόστομος Ἰωάννης 54, 72, 75.